Botsende beelden; over innoveren bij maatschappelijke tegenwind

Een vertooganalyse van het Nieuw Gemengd Bedrijf

Dr. L.G. Horlings
Drs. J.P.P. Hinssen
Ir. F.L.P. Hermans

Tilburg, 27 mei 2010

Documentnummer: 10.040

Warandelaan 2
5037 AB Tilburg
Postbus 90153
5000 LE Tilburg

T 013 - 466 87 12
F 013 - 466 34 99
telos@uvt.nl
www.telos.nl

“Those who propose economic alternatives often refer to them as though the problems were mainly technical. If these can be solved, it is felt, people will see the logic and necessity for change, and everything will fall naturally into place. The truth is that this takes no account of the real relationship between the majority of the people and the existing structures; and that, far from being a technical or intellectual problem, the habits of attachment to, and the fear of loss of, what already exists are deeply emotional and irrational..…Our project must be to make connections that have been allowed to lapse, or have remained in shadow.“

Jeremy Seabrook *‘Needs and Commodities’* in: Ekins, P. (ed.) The Living Economy, 1986.

“Duurzame ontwikkeling van landbouw in ons Deltaland gaat niet over technische mogelijkheden, maar over emoties en waarden. Er is leiderschap nodig om de brug te slaan tussen wat er kàn en wat we willen.”

-J.Hinssen-

Inhoudsopgave

1	**Inleiding**	**7**
2	**Aanpak en analysekader**	**11**
3	**Beschrijving NGB**	**13**
3.1	Het NGB in de regio	14
3.2	Doelen	15
3.3	Innovatie	16
3.4	Duurzaamheid	17
3.5	Maatschappelijke reacties op schaalvergroting	20
4	**Proces**	**23**
4.1	Sleutelactoren en rollen	23
4.2	Belangrijke momenten in het proces	27
4.3	Elementen van de lock-in	32
4.4	Persoonlijk leiderschap	37
5	**Argumenten, investeringen en blokkades**	**43**
5.1	Investeringen en bestuurlijk-juridische belemmeringen	43
5.2	Bezwaren, argumenten en typen logica	48
5.2.1	Argumenten en bezwaren	48
5.2.2	Typen logica's	51
5.3	Beelden en blokkades	52
5.4	Conclusies	56
6	**Vertooganalyse: het ontstaan van blokkades verklaard**	**59**
6.1	Duurzame ontwikkeling: bio-economie versus eco-economie	59
6.2	Duurzaamheidshoudingen en stadia van landbouwontwikkeling	62
6.3	De 'human factor'	64
6.4	Dynamiek in het gebied	67
7	**Kansruimte voor het NGB**	**69**
7.1	Persoonlijk leiderschap op verschillende schaalniveaus	71
7.2	Thema's en kennisvragen	73

8 Conclusies **77**

9 Literatuurlijst **81**

Bijlage 1 **85**
Lijst respondenten 85

Bijlage 2 **87**
Chronologie Horst aan de Maas 87

Bijlage 3 **91**
Duurzaamheidsaspecten van NGB (Bron: Blonk 2008) 91

1 Inleiding

Het initiatief Nieuw Gemengd Bedrijf in Horst aan de Maas vindt plaats in de context van een Nederlandse landbouw in een metropolitane omgeving. De beleidsinzet vanuit het ministerie van LNV is om tot duurzamere agrarische productie te komen (LNV, Strategische Verkenning 2009-2019). Er zijn drie sporen waar langs dit kan.

Het eerste is het ‘local-for-local’ spoor. Daarmee wordt bedoeld dat consumptie en productie zoveel mogelijk binnen een regio[1] worden verbonden en het aandeel lokaal voedsel in de consumptie wordt vergroot om zodoende de ‘ecological footprint’ te verminderen. Het aantal transport kilometers neemt af en mineralen (uit veehouderij en compost) kunnen worden benut binnen de regionale akkerbouw (hermenging).

Het tweede spoor is de schaalsprong. De gedachte is dat investeringen in duurzaamheidmaatregelen economisch gezien haalbaar dienen te zijn en dat daarvoor een schaalsprong in de bedrijfsvoering nodig is. Door efficiënte productie kan de hoeveelheid grondstoffen per eenheid product lager zijn. Er wordt voor wereldwijde markten geproduceerd.

Het derde spoor is het clusteren van sectoren om op deze wijze stromen van mineralen, energie en afval te benutten en ketens te sluiten op bedrijfsniveau. Doel is het creëren van een gesloten kringloop gebaseerd op principes van de industriële ecologie.

Het Nieuw Gemengd Bedrijf is een innovatief concept dat het tweede en derde spoort combineert. Door de ontwikkeling van het concept NGB is een sprong gemaakt in (het denken over) schaal en inrichting van de duurzame, intensieve veehouderij en worden verschillende agrarische bedrijven samen met een bio-energie centrale geclusterd op één locatie.

De ondernemers van het NGB zijn het initiatief gestart vanuit een efficiëntiestrategie. Vervolgens ervoeren ze ‘lock-in situaties’, die verbonden zijn met de invulling van bestuurlijke rollen en reacties op de maatschappelijke weerstand tegen dit type ontwikkelingen. De ondernemers van het NGB 'innoveren bij maatschappelijke tegenwind'. Zij zijn in een positie gekomen waarin zij onderdeel zijn geworden van een zowel lokale, regionale als landelijke discussie over schaalvergroting, intensieve

[1] Het begrip 'regio' heeft hier een ruime betekenis als cluster van landen, bijvoorbeeld Nederland, Duitsland, België, Frankrijk.

veehouderij, megastallen, reconstructiebeleid en landbouwontwikkelingsgebieden (LOG's) . Voor de ondernemers is dit geen eenvoudige positie. In hoeverre kunnen zij een aandeel nemen in het gesprek over landbouwontwikkelingen? En welke verhouding hebben de diverse andere partijen tot het initiatief? Welke actoren vervullen een rol bij de lock-in en hoe is dit eventueel te doorbreken? Hoe kunnen de noodzakelijke investeringen mogelijk gemaakt worden, zodat het innovatieproces kan worden gefaciliteerd? Wat is de kansruimte in economisch, bestuurlijk en maatschappelijk opzicht voor een initiatief als dit?

Dit alles maakt het NGB tot een *illustratieve casus* die laat zien hoe in Nederland het gesprek over duurzame intensieve veehouderij wordt gevoerd en hoe wordt omgegaan met innovatie in de landbouw.

Deze vragen vormden voor TransForum aanleiding om Telos te vragen een studie te doen. Het Nieuw Gemengd Bedrijf was de afgelopen jaren één van de Innovatieve Praktijkprojecten van TransForum (Veldkamp c.s. 2009). TransForum stimuleert innovatie in de agrosector met als doel waardecreatie.

TransForum gaf opdracht te onderzoeken wat de kern is van de lock-in situatie. Deze analyse is onderdeel van een meer omvattend onderzoekstraject van TransForum naar Agroparken dat beoogt inzicht te geven in de vraag in hoeverre en onder welke voorwaarden duurzame Agroparken in Nederland kunnen leiden tot waardecreatie. In dit rapport blijft de bredere context van duurzame agroparken in Nederland echter buiten beschouwing.

De centrale vraag in dit project is: 'Wat kan geleerd worden van de ontwikkeling van het NGB tot dusver: welke blokkades, knelpunten en kennisvragen doen zich voor en wat is de speelruimte voor een duurzame landbouwinnovatie?' We hopen dat dit rapport bijdraagt aan het oplossen van de ontstane lock-in situatie rond het NGB.

De opzet van deze analyse is als volgt. Eerst beschrijven we de aanpak en het analysekader in hoofdstuk 2. Daarna wordt het concept Nieuw Gemengd Bedrijf geschetst, de potentiële duurzaamheidbijdrage daarvan en de maatschappelijke reacties (hoofdstuk 3). Vervolgens gaan we in hoofdstuk 4 in op het proces tot dusver: de belangrijkste actoren, hun rollen en de cruciale momenten in het proces. Dit levert een eerste diagnose van de onderdelen waaruit de beelden en blokkades zijn opgebouwd. Een samenvatting van de chronologie is opgenomen als bijlage 2.

Vervolgens gaan we uitgebreider in op de vertogen die leidden tot een lock-in situatie. Bij de analyse van de vertooglijnen gaat het met name om de argumenten, beelden en blokkades (hoofdstuk 5). Bij de verklaring van de lock-in maken we gebruik van verschillende invalshoeken die het mogelijk maken om van individueel niveau (leiderschap en duurzaamheidhouding), groepsniveau (onzekerheidsmijding, vertrouwen) tot en met systeemniveau (institutionele regelreflex, discoursen) uitspraken te doen (hoofdstuk 6).

In hoeverre is er kansruimte voor de verdere realisatie van het NGB? Deze vraag vormt het onderwerp van hoofdstuk 7 waarin we ook enkele aanbevelingen zullen doen voor het vervolgproces. In hoofdstuk 8 ronden we af met een aantal samenvattende conclusies.

2 Aanpak en analysekader

Dit onderzoek betreft een kwalitatief onderzoek naar de factoren die hebben bijgedragen aan de ontstane lock-in situatie, waarbij een relatie wordt gelegd tussen een keten- en een vertooganalyse. Het doel is om hiermee inzicht te bieden in de mate van kansruimte voor een innovatief concept als het Nieuw Gemengd Bedrijf. Tevens gaan we in op de kennisvragen die nog spelen en welke perspectieven er zijn voor een uitweg uit de ontstane lock-in.

Met ketenanalyse bedoelen we twee aspecten. Het eerste aspect verwijst naar de verschillende schakels van de productieketen (zoals akkerbouw- en veehouderij en verwerking) die tezamen het concept NGB vormen en de vraag in hoeverre dit concept een bijdrage levert aan duurzaamheid. Het tweede aspect van ketenanalyse betreft de beoordelings- en beslissingsketen. Met name wordt ingegaan op de vertogen in het netwerk van ondernemers en actoren in de maatschappelijke en bestuurlijk-institutionele context. Daarbij hebben we specifiek onderzocht welke partijen leiderschap hebben getoond en op welke wijze. We maakten daarbij gebruik van een model voor leiderschap (Horlings, 2010) met vier dimensies: een individuele en collectieve dimensie en een innerlijke en uiterlijke dimensie, gebaseerd op een model van Wilber (2000).

De lock-in verklaren we vervolgens met behulp van een vertooganalyse. We gaan er van uit dat de werkelijkheid een sociale constructie is, die betekenis krijgt door de wijze waarop mensen die werkelijkheid ervaren en de betekenis die ze daaraan geven[2]. De beelden van mensen ten aanzien van duurzame landbouw kunnen worden gerelateerd aan verschillende waarden, houdingen ten opzichte van duurzaamheid, oftewel discoursen (Frouws, 1998; Hajer, 2000; Hermans c.s. 2010; Horlings en Marsden, 2010). De gebruikte concepten worden in hoofdstuk 6 nader toegelicht. Dit biedt inzicht in de mate van kansruimte voor een innovatief concept als dit. Tevens gaan we in op de kennisvragen die nog spelen en welke perspectieven er zijn voor een uitweg uit de lock-in, een gedeelde basis voor innovaties in duurzame intensieve productie.

Dit onderzoek heeft plaatsgevonden in een serie wetenschappelijke studies naar het Nieuw Gemengd Bedrijf (Termeer, c.s. 2009; Smeets, 2009; Hoes, c.s. 2009). Aangezien deze informatie voldoende dichtheid, onderbouwing en controleerbaarheid

[2] Zie bv Termeer, K. (2006). Vitale verschillen en maatschappelijke innovatie, inaugurale rede, WUR, Wageningen.

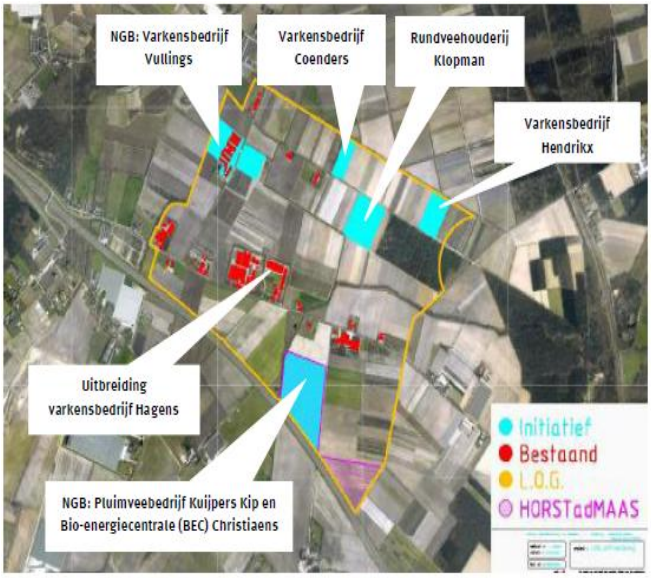
bevat, is in eerste instantie gekozen voor een secundaire bronnenanalyse. Daarbij is gebruik gemaakt van materiaal over intensieve veehouderij en megabedrijven in zijn algemeenheid en over de duurzaamheid van het NGB zoals dat door Blonk Milieu-advies is geanalyseerd (2008). Deze analyse is aangevuld met halfgestructureerde interviews met sleutelpersonen waarin de analyse op onderdelen is gecheckt met de direct betrokken, maar waarbij de betrokkenen ook rechtstreeks zijn bevraagd op hun eigen rol in het proces en de (gewenste) rol van andere partijen. Tevens zijn twee groepsdiscussies gevoerd; eenmaal met de Community of Practice Transitie-management en eenmaal met medewerkers van de Directie Regionale Zaken van het ministerie van LNV. In bijlage 2 is de lijst met respondenten opgenomen.

De uitvoeringsperiode van het onderzoek liep van september 2009 tot februari 2010. De dataverzameling is toen afgesloten. De rapportage is daarna opgesteld en in mei 2010 na een correctieronde aangeboden.

3 Beschrijving NGB

Het Nieuw Gemengd Bedrijf is een initiatief van vier ondernemers[3] die samen met kennisinstellingen werken aan een samenwerkingsverband van plantaardige en dierlijke productiebedrijven die hun afval- en grondstofstromen koppelen (KNAW, 2008).

Het Nieuw Gemengd Bedrijf is gepland in het landbouwontwikkelingsgebied aan de Witveldweg in Horst aan de Maas - buitengebied kern Grubbenvorst - en omvat een concreet voorstel voor een agropark met intensieve veehouderij. Het landbouwont-wikkelingsgebied (LOG) Witveldweg is 211 hectare groot. In de nabije omgeving liggen de kernen Melderslo, Horst, Lottum, Lomm en Grubbenvorst.

Figuur 1.1 Locatie potentiële nieuw- en hervestigers LOG Witveldweg

Bron: Oranjewoud Plan MER LOG Witveldweg, 2009

Een agropark is een systeeminnovatie voor agroproductie, verwerking en logistiek, waarin clustering plaatsvindt van agrarische en niet-agrarische functies van diverse sectoren. Daardoor wordt het mogelijk om kringlopen te sluiten, transport te reduceren

[3] De vier bedrijven zijn: Heideveld Beheer BV, eigendom van Houbensteyn Holding en Heideveld Holding BV; Kuijpers BV, eigendom van Kuijpers Onroerend Goed BV; Christiaens Engineering & Development, eigendom van Christiaens Group BV en de Bio-energiecentrale Maashorst BV, eigendom van Heideveld Beheer BV, Christiaens Engineering & Development en Kuijpers Onroerend Goed BV.

en grond efficiënter te gebruiken. Het Nieuw Gemengd Bedrijf zal bestaan uit een gesloten bedrijf met een op dit moment voor Nederlandse begrippen uitzonderlijke schaalgrootte: 3.726 zeugen; 19.740 vleesvarkens; 9.720 biggen; 1,2 miljoen vleeskuikens; 74.448 ouderdieren; een broeierij, een kippenslachterij en een mestvergisting (Arcadis, startnotitie 2006: 11).

Het NGB geldt met deze aantallen als een megabedrijf. We hanteren voor deze duiding de bedrijfseconomische definitie van megabedrijf van het LEI die ook wordt gehanteerd door de Raad voor Dieraangelegenheden[4].

3.1 Het NGB in de regio

Tussen 2000 en 2002 is in Noord-Limburg een Regiodialoog gevoerd, met ondersteuning van het toenmalige Staringcentrum van de Landbouwuniversiteit Wageningen (nu WUR). Noord-Limburg was gekozen in het kader van een proefgebied op regionale schaal voor de reconstructie. De regio liep nationaal en internationaal voorop op het gebied van intensieve veehouderij. Een aantal partijen in het gebied, waaronder de Rabobank, was geïnteresseerd in regionale ontwikkeling. Mede als gevolg van de regiodialoog ontstonden een aantal initiatieven in het gebied zoals de Floriade 2012, het idee voor een agropark en een programmamanagement bureau (van Mansfelt c.s. 2003) . Dit laatste is ingevuld door de Limburgse ontwikkelingsorganisatie LIOF en door de adviesorganisatie KnowHouse.

In 2004 startte Transforum met de ondersteuning van een aantal regionale projecten waaronder het project Streamlining Greenport Venlo, waarbij de nadruk lag op communicatie met de omgeving, bijvoorbeeld over de Floriade 2012 en het concentratiegebied voor de (glas)tuinbouw. De oorspronkelijke opzet van het agropark was om het concentratiegebied voor de glastuinbouw Californië (145 ha) te koppelen op het gebied van energie aan de intensieve veehouderij. De projectontwikkelaar van de glastuinbouw haakte echter af vanwege ongunstige subsidievoorwaarden. Plannen om het NGB te koppelen aan champignonteelt gingen niet door vanwege de financiële situatie van de champignonteler. De directe koppeling tussen het NGB en de ontwikkeling van Greenport Venlo is door bovengenoemde ontwikkelingen losser geworden en uiteindelijk losgelaten. Gekozen is om te focussen op het realiseren van concrete onderdelen. Het is echter nog steeds de bedoeling om de verbinding te leggen. Het NGB heeft door die keuze meer het karakter van een bedrijfsontwikkeling dan een regionale ontwikkeling.

[4] Het LEI gaat uit van een bedrijf groter dan 500 grootvee-eenheden, wat neerkomt (in het geval van varkens of kippen) op een bedrijf met een grootte van minimaal 3,5 maal een gezinsbedrijf op 1 locatie (minstens 12.500 vleesvarkens of 2.000 fokvarkens, of een gesloten bedrijf met 900 zeugen, 2600 biggen en 6300 vleesvarkens of 367.000 vleeskuikens of 200.000 leghennen) (Van der Peet c.s., 2008:2).

3.2 Doelen

Tot de kern van het NGB behoort de verkorte keten. Binnen het varkens- en kippenbedrijf zullen meerdere schakels in de productiekolom worden samengevoegd. Bij de varkens zijn dit de voerfabriek en de zeugen- en vleesvarkenshouderij en bij de kippen de houderij van vleeskuikenouderdieren, broederij, vleeskuikenhouderij en slachterij. Een bio-energiecentrale zal alle mest, slachtafval en andere organische stromen van het kippen- en varkensbedrijf en organische reststromen van naburige bedrijven verwerken tot nuttige grondstoffen. De geproduceerde energie en warmte zullen deels worden ingezet in de eigen bedrijven, het overschot zal als groene energie worden geleverd aan naburige bedrijven en het energienetwerk. Het is de bedoeling, dat ook nog andere partijen (bijv. afnemers van energie) participeren in de bio-energiecentrale[5]. Een aantal nieuwe glastuinbouwbedrijven die zich in het gebied hebben gevestigd, heeft aangegeven geïnteresseerd te zijn in clustering met het NGB, als het NGB er eenmaal is. In 2008 zijn gesprekken gevoerd met een nabijgelegen glastuinbouwbedrijf en in 2009 met het substratenbedrijf Euroveen, beide over het gebruik van restwarmte.(bron: interview).

Het concept Nieuw Gemengd Bedrijf kenmerkt zich door de volgende doelstellingen (Arcadis, 2006: 9):

- Maximalisatie van energierendement door kringloopsluitingen: mest wordt verwerkt tot duurzame energie, die weer bestemd is voor de deelnemende bedrijven. Het overschot aan elektriciteit en warmte zal worden geleverd aan een nabij gelegen glastuinbouwgebied en als groene energie worden geleverd aan het elektriciteitsnet; zo sluit de kringloop.[6]
- Maximalisatie van milieuwinst: minder CO_2 door reductie van transportkilometers; bedrijven hoeven mest niet te transporteren; vermindering van geurhinder.
- Maximalisatie van dierenwelzijn: stallen worden optimaal geconditioneerd. De bedrijven transporteren geen of zo weinig mogelijk levende dieren.
- Maximalisatie van economische winst: door de afvalstoffen te verwaarden leveren ze geld op. De bio-energiecentrale zal alle mest, slachtafval en andere organische stromen van het kippen- en varkensbedrijf en naburige bedrijven verwerken.

Als project genereert het Nieuw Gemengd Bedrijf nieuwe kennis over het ruimtelijk clusteren van dierlijke en plantaardige productieprocessen. Het gaat om vragen als: hoe biogas te winnen uit dierlijke mest en hoe elektriciteit op te wekken uit biogas. Maar ook: hoe om te gaan met wet- en regelgeving en de maatschappelijke acceptatie van samenwerkingsverbanden als het Nieuw Gemengd Bedrijf.

Een review van negen recente adviezen over megastallen laat zien dat de beoogde doelstellingen in termen van beoogde bedrijfsefficiency, ruimte, landschap, milieu, dierwelzijn, logistiek, energie, en gezondheid afhankelijk zijn van veronderstellingen.

[5] Bron: projectplan NGB: al doende leert men.
[6] In de 'Haalbaarheidsstudie Groen Gas op het Nieuw Gemengd Bedrijf' (Accon-AVN 2009) is geconcludeerd is dat het met de huidige technieken nog niet rendabel is voor het NGB om groen gas te gaan produceren. De goedkoopste techniek - cryogene scheiding- kost € 0,47 per Nm3 en brengt € 0,44 per Nm3 groen gas op. De investeringen bedragen € 2.000.000.

Het betreft nog geen bewezen praktijk (Van der Schans en Hees, 2008). Deze vaststelling is van belang in het licht van de maatschappelijke discussie over het NGB, omdat het de onzekerheidszone over wat beoogd is en wat daarvan gerealiseerd zal vergroten. Deze onzekerheidszone vergroot potentieel de afstand tussen voor- en tegenstanders.

3.3 Innovatie

De innovatieve elementen van het NGB zijn de volgende.

Intersectorale clustering: het concept van clustering van verschillende dierlijke sectoren op deze schaal wordt voor het eerst in Nederland uitgevoerd.

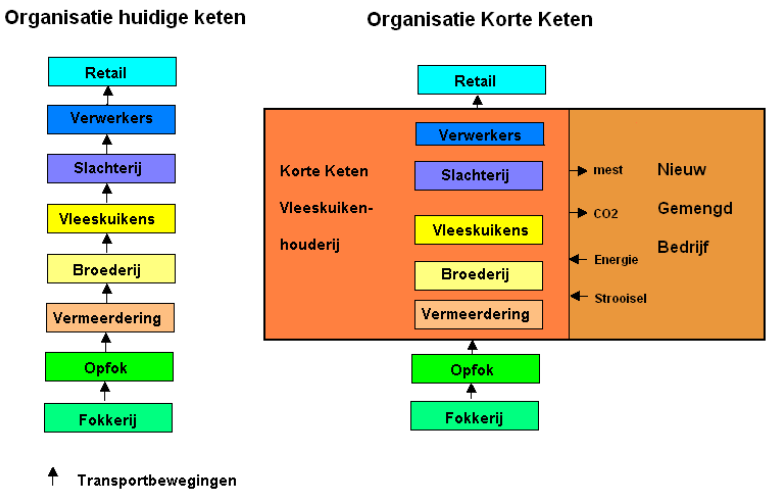
Kringloop: het kortsluiten van kringlopen van stoffen, energie en warmte. Dit hangt mede af van de energiekoppeling met glastuinbouwbedrijven in de omgeving.

Technische innovatie en bio-energiecentrale: De bio-energie centrale verwerkt mest tot energie. Het NGB past de modernste gaswassers toe en leidingen om de mest te transporteren.

Samenwerking: De samenwerking tussen ondernemers van verschillende sectoren op 1 locatie is innovatief, evenals de organisatievorm, zelfstandige ondernemers onder de paraplu van 1 bedrijfsconcept. Zoals een van de ondernemers aangeeft: ‘Elk bedrijf blijft zelfstandig. Zo hou je de ondernemersdrive’.

Directe levering van verwerkte en verpakte producten aan de retail: Men heeft het plan om kuikens van 2,5-3,5 kilo in versvoorverpakte vorm af te zetten richting supermarkten. Een contract met supermarktketen C1000 ging vooralsnog niet door vanwege de toenmalige reorganisatie van C1000.

Verkorting van de keten in de kippenhouderij: De keten tot en met de slachterij wordt op het NGB gevestigd (zie onderstaande figuur) en daarmee verkort. Dit geeft niet alleen substantiële efficiëntie voordelen, maar leidt ook tot een diervriendelijkere productie. De kippenslachterij bepaalt de overige dimensies van het kippengedeelte van het NGB. Een reguliere slachterij slacht 12.000 kippen per uur, de slachterij van NGB zal 4000 kippen per uur slachten. Het optimum van 4000 kippen wordt bepaald door de efficiëntie van schaalvergroting, de lagere transportkosten en het tempo waarin kippen kunnen worden verdoofd en per transportband naar de slachterij kunnen (bron: interviews).

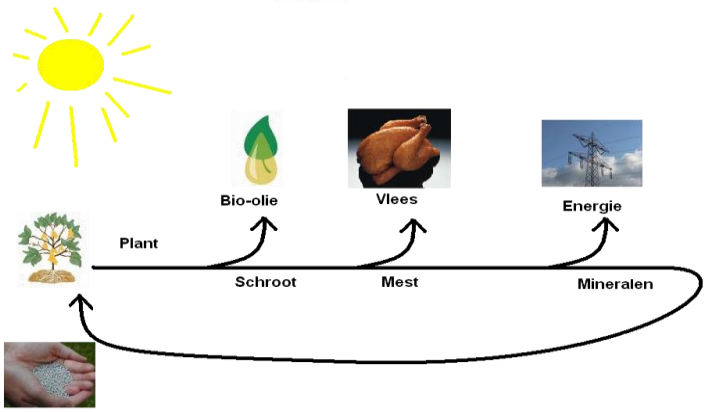

Bron: Kuijpers Kip 2007

De clustering van bedrijven in combinatie met ketenverkorting de gebruikte technieken en schaalgrootte is uniek in Nederland en internationaal verband. De schaal van het bedrijf wordt vooral bepaald door efficiëntie overwegingen, zoals de omvang van de slachterij en de bio-energiecentrale. Door de meerjarige ontwikkelingsduur zijn bepaalde vindingen minder vernieuwend, zo worden gaswassers inmiddels ook elders in de sector toegepast. In die zin heeft het NGB last van de ‘wet van de remmende voorsprong’.

3.4 Duurzaamheid

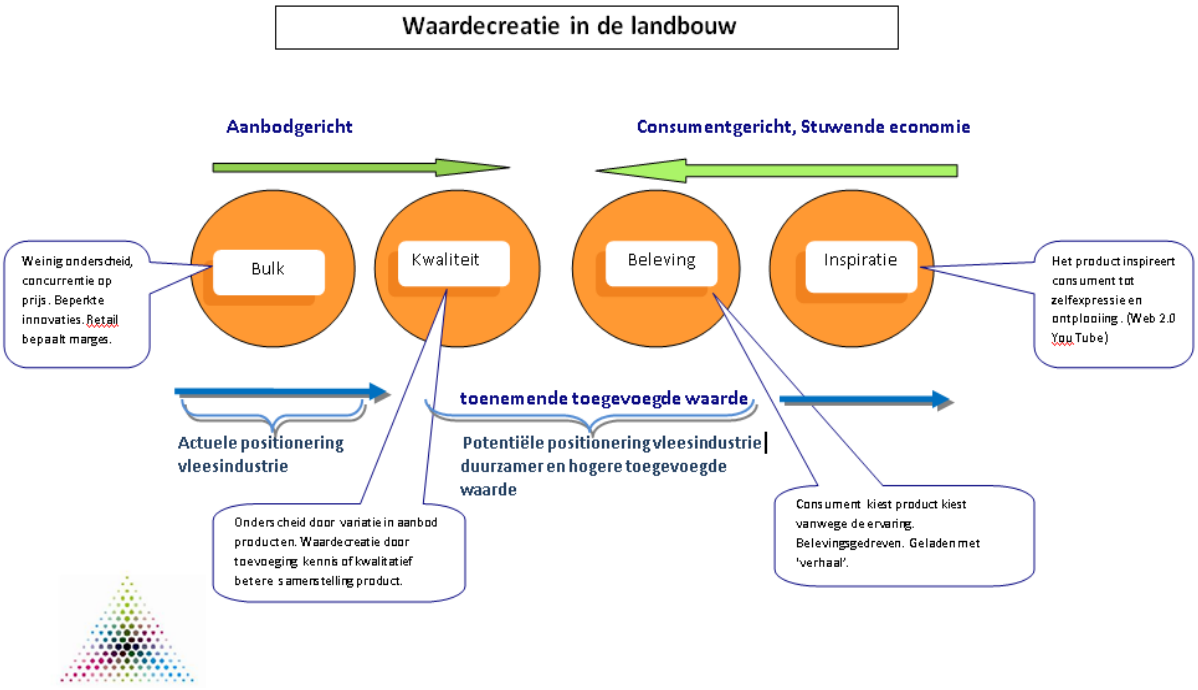
De initiatiefnemers ontwikkelden een eigen visie op duurzame landbouw. Deze visie sluit nauw aan bij duurzaamheid zoals deze wordt verwoord in de industriële ecologie filosofie en heeft ook raakvlakken met de ‘*cradle to cradle’* beweging. Duurzame landbouw wordt in de woorden van een van de initiatiefnemers gezien als: ‘landbouw die niet teveel chemicaliën gebruikt, grondstoffen en voorziet intensieve sectoren van reststoffen, zo ontstaat een keten (zie afbeelding) van grondstoffen, schroot, diervoeding, mest, energie naar mineralen. Restmineralen kunnen vergist, vergast of verbrand worden’.

Bron: Kuijpers Kip, 2007

Landbouwproductie wordt door de ondernemers in een mondiale context geplaatst. Om voldoende voedsel te kunnen produceren voor de wereldbevolking, die met name in metropolen woont in de toekomst, wordt intensieve landbouw als noodzakelijk gezien. Ook wordt op de interdependentie met akkerbouw gewezen. De akkerbouw heeft bijproducten nodig zoals voedergraan voor de vruchtwisseling. Belangrijk argument is verder dat intensieve veehouderij een cruciale rol vervult als verwerker van afvalstromen, bijvoorbeeld door verwerking van sojaschroot, maar ook door benutting van afvalproducten uit de akkerbouw en van de voedselverwerkende industrie: ‘Elke keer dat je een frietje eet, moet je je wel realiseren dat je tegelijkertijd een varken aan het voeren bent’ (met de restolie en de aardappelschillen) (bron: interview).

In de visie van Marcel Kuijpers is het een voorwaarde voor duurzaamheid om op *vier deelmarkten* actief te zijn: de markt van bulk, kwaliteit, imago en inspiratie (zie figuur 'Waardecreatie in de landbouw'). In de bulkmarkt draait het om omzet en marges. Verderop in de keten van waardecreatie wordt kwaliteit aan het product toegevoegd in de vorm van informatie of hoogwaardiger samenstelling. Zowel in de markt van bulk en kwaliteit ontstaan overigens reststromen die duurzaam verwerkt moeten worden. In de belevingsmarkt gaat het om waardecreatie door marketing van het product. Het gaat daarbij niet alleen om het product maar ook om het imago van de producent. Vanuit identificatie kiest de consument een product. De laatste deelmarkt in de keten van waardecreatie is die van inspiratie. Dat is voorbij de marketing. In dit marktdeel gaat het om de directe koppeling tussen drijfveren, innovatie en zelfexpressie.

Afbeelding: Telos 2010

De ondernemers willen op de volgende wijze inspelen op de people, planet en profit dimensie van duurzaamheid.

People: Het creëren van een goede werkomgeving, het produceren van voedsel direct voor de consument. Dierenwelzijn wordt overigens door de ondernemers gezien als een aspect van 'planet'. Dierencomfort heeft hun aandacht.
In een algemeen advies over dierwelzijn en diergezondheid in megabedrijven heeft de Raad voor Dierenaangelegenheden het volgende geconcludeerd.

1. Dierenwelzijn inclusief diergezondheid zal in megabedrijven in beginsel niet beter of slechter zijn dan in de huidige zgn. familiebedrijven.
2. Megabedrijven bij elkaar plaatsen geeft grotere diergezondheidsrisico's dan wanneer grote onderlinge afstand aangehouden wordt.
3. Met betrekking tot de aangifteplichtige dierziekten is er in geval van familiebedrijven sprake van een relatief grote kans op een relatief kleine ramp en op megabedrijven sprake van een kleine kans op een absoluut heel grote ramp.
4. In landbouwontwikkelingsgebieden waar veel grote bedrijven dicht bij elkaar liggen, is er daarom een relatief grote kans op een grote ramp met betrekking tot diergezondheid (RvD, 2008).

Profit: Een efficiënte, winstgedreven, mondiaal georiënteerde landbouwproductie, producten op kennis- en kapitaalsintensieve wijze geproduceerd voor de stedelijke metropolen.

Planet: De initiatiefnemers willen op efficiënte wijze voedsel produceren: ‘Onze voorwaarden zijn: beter dierenwelzijn, betere kwaliteit van de productie, efficiënter gebruik van grondstoffen, lage emissies, geen stank, stof, minder mineralen, ingepast in het landschap. We willen verantwoordelijkheid nemen. We moeten toe naar een situatie waar in geen fossiele brandstoffen toegepast worden en transport van levende dieren minder is vanwege kwaliteit, dierenwelzijn, kosten e.d.) De afstanden naar de slachterijen nemen toe, waardoor kippen nu van hot naar her gesleept worden’ (bron: interview).

Het NGB levert meerwaarde op ten aanzien van een aantal milieutechnische aspecten en dierenwelzijn *in vergelijking met* de gangbare praktijk in de intensieve veehouderij. Het Blonk advies uit 2008 laat een positieve score zien (op nationaal niveau) op de thema’s ammoniak, geur en mineralen en zware metalen. Dit is te danken aan respectievelijk de luchtwassers en de mestverwerking. Met deze technieken is het NGB in staat zich positief te onderscheiden. De milieudruk (ammoniak, geur en fijnstof) op lokaal niveau neemt door de concentratie van dieren toe. Op het vlak van dierenwelzijn scoort het varkenshouderijdeel van het NGB niet beter dan de gangbare sector. De pluimveehouderij binnen het NGB laat op onderdelen (geen diertransport, patiostal, verdoving) een betere score zien dan wat gangbaar is. De clustering van varkens- en kippenhouderij levert op zich geen milieumeerwaarde op. De schaal van het complex heeft een potentieel grote landschappelijke impact, het ruimtelijke effect zal afhangen van het uiteindelijke ontwerp. De conclusie van Blonk is dat er op punten sprake is van duurzaamheidwinst, maar ook dat op enkele punten niet beter gescoord wordt (zie bijlage 3). Het Blonk advies is naar aanleiding van raadsdiscussie in opdracht van de Gemeente Horst aan de Maas opgesteld. De ondernemers hebben met tevredenheid kennis genomen van de uitslag van deze milieubeoordeling (bron: informant).

3.5 Maatschappelijke reacties op schaalvergroting

De schaalsprong in de intensieve veehouderij waar in het geval van het NGB ook sprake van is, roept lokaal maatschappelijke reacties op. De vereniging Behoud de Parel verzet zich tegen de komst van het NGB.[7] Het verzet heeft betrekking op gezondheidsrisico’s, de aantasting van het landelijk gebied, de geuroverlast, verkeersonveiligheid en de stapeling van grootschalige initiatieven in het gebied, zoals de uitbreiding van Veiling Zon, de realisatie van het concentratiegebied voor glastuinbouw Californië en de Floriade 2012. Ook spelen principiële bezwaren tegen het op een industriële manier houden van dieren (Bron: interview en www.behouddeparel.nl).

[7] Actiegroep Behoud de Parel is in februari 2008 een vereniging geworden en is daarmee rechtspersoon. Zij heeft anno 2010 ongeveer 230 betalende leden.

Bron: Trzin, 2006

In het debat zijn deeldiscussies met elkaar vermengd. Een eerste groep bezwaren heeft betrekking op feitelijke inpassing op de locatie en de oplossing van eventuele knelpunten, zoals verkeersbewegingen. Van een andere orde zijn NIMBY-bezwaren. Iedere intensivering op een bepaalde locatie is nu eenmaal voor die locatie een verzwaring van de belasting, wat veelal als negatief wordt ervaren. Toch hebben grote agrarische bedrijven ergens een plek nodig, net zo goed als afvalstortlocaties. De derde groep bezwaren richt zich op een principiële vraag ten aanzien van de schaal van intensieve veehouderij, waarbij de vraag gesteld wordt in hoeverre we in Nederland op een industriële wijze vlees willen produceren. 'Megastal' is het trefwoord dat in de media voor deze discussie wordt gebruikt. Het Nieuw Gemengd Bedrijf is een actiedoel geworden voor groepen die zich op een of meer van deze bezwaren richten.

Het debat over megastallen wordt lokaal gevoerd maar is tegelijkertijd verbonden met een breder, en al langer lopend nationaal debat. In wisselende coalities hebben de Dierenbescherming, Milieudefensie, lokale belangenpartijen en individuele burgers initiatief genomen om te komen tot burgerinitiatieven. In Groningen wees het provinciebestuur in augustus 2008 de komst van nieuwe megastallen af. Een uitzondering is gemaakt voor melkveebedrijven. Deze zijn tot 1000 koeien in Groningen welkom. In Noord Brabant zijn er in 2009 meer dan 30.000 handtekeningen verzameld tegen megastallen. Provinciale Staten van Brabant hebben na een marathondebat op 19 maart 2010 een grens gesteld aan de uitbreiding van varkensstallen en het aantal plaatsen waar groei van veehouderijbedrijven mogelijk is. In Noord Holland was schrijfster Yvonne Kronenberg in 2009 spreekbuis voor een tegengeluid. Het provinciebestuur wees de bouw van een kippenstal voor 1,6 miljoen slachtkippen in Middenmeer af. In Limburg verwierp Provinciale Staten in december 2009 het burgerinitiatief tegen de komst van het Nieuw Gemengd Bedrijf. Wel werd door Provinciale Staten nader onderzoek naar eventuele gezondheidsrisico's bepleit. In Overijssel wil de lokale belangengroep 'Stop megastallen Geesteren' een burgerinitiatief starten. In april 2010 verschijnt het manifest 'Pleidooi voor een duurzame veehouderij. Einde aan de georganiseerde onverantwoordelijkheid.' De ondertekenaars van het manifest zijn ruim 250 hoogleraren die bepleiten dat de overheid -het ministerie van LNV- sterker moet sturen op het realiseren van een duurzame veehouderijsector, vanuit de stelling dat dit niet via de markt tot stand komt. Het pleidooi is onder meer om de

consumptie van dierlijke eiwitten met 1/3 te verminderen in 2020 en dat alle maatschappelijke kosten van de productie in de prijs moeten worden verdisconteerd. Antibiotica moeten worden uitgebannen en 'de vestiging en uitbreiding van grootschalige veeindustrieën moet aan banden gelegd worden.' (Vonk et al, 2010).[8] Het pleidooi sluit aan bij de conclusies die de commissie Wijffels al in 2001 trok over de ongewenste kanten van intensieve veehouderij: 'de massaliteit, de minimale leefruimte, dieren die nauwelijks buiten komen, de stank, de milieubelasting, genetische versmalling, de schade aan omringende natuur, transport van dieren over grote afstanden, hormoonschandalen, varkenspest en andere dierziekten, gesubsidieerde overproductie. Een veehouderijsysteem “dat a-moreel omgaat met dieren en dat de exploitatie van dieren heeft opgevoerd tot een niveau waarop een storing desastreuze gevolgen heeft.” (Wijffels, 2001).

Het initiatief is geleidelijk aan nadrukkelijk onderwerp geworden van dit bredere maatschappelijk debat. In de regionale en nationale pers is er sprake van weerstand en op diverse momenten in de planvormingfase waren er protesten van locale bewoners. Dit verzet weerspiegelde zich ook in de lokale politiek: een deel van de gemeenteraad van Horst aan de Maas -inclusief collegepartij PvdA- was tegen de voorgenomen vestiging van het NGB in dit gebied. Het betreffende Raadsbesluit over de gebiedsvisie LOG Witveld is met 11 tegen 10 stemmen aangenomen. Een en ander heeft geleid tot aanvullende eisen voor vestiging in het landbouwontwikkelingsgebied. Naast de noodzakelijke milieuvergunning zouden alleen bedrijven zich in het Landbouwontwik-kelingsgebied mogen vestigen wanneer zij:

- uit een extensiveringgebied komen;
- door verplaatsing een knelpunt oplossen rond een dorps-/stadskern;
- duurzaam en innovatief zijn.

Het initiatief van het NGB komt niet uit een extensiveringgebied en lost ook geen specifiek knelpunt rond een dorpskern op. Het zou zich alleen op het LOG Witveld kunnen vestigen indien voldaan wordt aan de voorwaarde: duurzaam en innovatief. De gemeente Horst aan de Maas heeft dan ook besloten een duurzaamheidscan te laten uitvoeren.[9] Op 8 juli 2009 stemde de Raad in met de gebiedsvisie voor het LOG Witveld inclusief vestiging van het NGB in Grubbenvorst, onder toevoeging van additionele duurzaamheidvoorwaarden.

[8] Voor het betreffende manifest zie www.duurzameveeteelt.nl
[9] Het onderzoek werd afgebakend tot de duurzaamheids-score van het NGB (Blonk advies, 2008: 7).

4 Proces

4.1 Sleutelactoren en rollen

Bij het NGB zijn in de loop der jaren veel partijen betrokken. De belangrijkste sleutelactoren in het proces zijn de volgende.

De initiatiefnemers: Martin Houben van Houbensteyn BV in Ysselsteyn en Meterik; Marcel Kuijpers van Kuijpers Kip BV op vier bedrijfslocaties in Brabant; Gert Jan Vullings-Varkens in Grubbenvorst en Meterik; H. Voesten van Christiaens Group van de bio-energiecentrale. De projectbegeleiding vanuit KnowHouse is in handen van Ruud Pothoven en daarvoor Trudy van Megen. Op de achtergrond schakelt Rinus van der Waart als innovatiemakelaar tussen bestuurlijke context en het ondernemersinitiatief (vgl. Batterink, 2009).

Stuurgroep sinds 2005. De rol van de Stuurgroep is de ondersteuning van het NGB in brede zin. Deelnemers zijn: Ministerie van LNV (Wouter Zandbrink/Philip de Jong, later Joost Reus respectievelijk Agatha Spierings), Platform Agrologistiek (Frans Tielrooij, ondernemer en oud gedeputeerde provincie Noord-Holland), KnowHouse (Rinus van der Waart, Trudy van Megen, later Ruud Pothoven), Milieufederatie Limburg (Chris Bartels) en Gemeente Horst (korte tijd wethouder Raymond Knops, later wethouder Léon Litjens). De ondernemers nemen deel vanaf eind 2005. De gemeente Horst aan de Maas (wethouder Litjens) stapte uit de stuurgroep om mogelijke belangenverstrengeling te vermijden. De provincie Limburg ontbreekt in de stuurgroep. Dat is opvallend. De provincie heeft immers een belangrijke rol bij de invulling van het reconstructiebeleid, zodat verwacht kan worden dat zij deelneemt aan de Stuurgroep. De provincie Limburg heeft het LOG in dit kader aangewezen en de gemeente vult dit met een gebiedsvisie verder in. Op een later verzoek alsnog zitting te nemen in de stuurgroep heeft de provincie afwijzend gereageerd met het oog op eventuele belangenverstrengeling.

In de Stuurgroep zaten voorstanders van het NGB: ‘In de stuurgroep bleven voorstanders over, het werd een soort ‘fanclub’ van de ondernemers. Terwijl de stuurgroep een soort begeleidingsgroep zou moeten zijn waar op strategisch niveau wordt nagedacht over de lange termijn’ (bron: interview).
Taskforce NGB. De rol van de Taskforce is om het initiatief te begeleiden bij de vergunningverlening. Hieraan namen deel: de Gemeente Horst a/d Maas sinds 2005,

Ministerie van LNV (Agatha Spierings (Agro Logistiek), Ronald Bets (Megastallen), Joost Reus (voorheen Taskforce later LNV centraal), VROM, Waterschap, KnowHouse (Trudy van Megen, later Ruud Pothoven), Arcadis (startnotitie MER), gemeente Horst aan de Maas (Michel Bouwmans) en provincie Limburg.

Ministerie LNV centraal (Programma Duurzame Voedselsystemen en Platform agrologistiek). De rol van LNV was met name gericht op faciliteren en verbinden. 'Minister Veerman zag het NGB als een innovatieslag. LNV wilde enthousiasmeren en stimuleren en eventuele bestuurlijke hobbels wegnemen, zoals door toekenning van de extra dierrechten'. Veerman heeft zich positief uitgelaten over het NGB en sprak over een status aparte voor het initiatief. 'Indien het nodig is om wetgeving aan te passen, dan doen we dat', aldus Veerman in een bijeenkomst.

Sinds het aantreden van minister Verburg in 2006 is de rol van LNV minder geworden. De officiële redenering is dat de procedurele RO kant immers bij de provincie ligt. Dat is inclusief de aanwijzing van de LOG's. 'De rol van LNV is gericht op clusteren, verbinden en regisseren. Inmiddels is duurzame landbouw als streven geformuleerd. Dat levert wel een spanningsveld op tussen het centraal stellen van de maatschappelijke vraag en opereren op de mondiale markt', aldus een respondent. Tegelijkertijd worden vanuit LNV signalen afgegeven dat het wenselijk is om te produceren voor de wereldmarkt. Een voorbeeld is de reis naar Agropark Sjanghai in oktober 2007. Uit de Blog van burgemeester van Rooij: ''s Avonds wordt mij nogmaals duidelijk gemaakt door de plaatsvervangend directeur Industrie en Handel van LNV, Martin Olde Monnikhof, tijdens het officiële banquet, dat de dichtbevolkte gebieden in de wereld op zoek zijn naar oplossingen (voor hun voedselvraagstuk) waar wij reeds mee bezig zijn. Hij zegt het daarom belangrijk te vinden, namens het Ministerie van LNV, dat het NGB wordt gerealiseerd.' [10]

Voorzitter van het Platform Agrologistiek Tielrooij is actief voorstander van NGB: 'Ik zie in het NGB een mooie ontwikkeling: voor de dieren, voor de omgeving, die toonaangevend kan zijn als je gelooft in de intensieve veehouderij als toekomstrichting voor het agrocomplex. En dat doe ik'.

Bestuur Gemeente Horst aan de Maas: Wethouder Litjens maakte vanuit de gemeente planologisch ruimte door de Gebiedsvisie LOG Witveld aan de Raad voor te leggen. De Raad stemde met een krappe meerderheid in met het voorstel. De inhoud en felheid van de discussie maakte duidelijk dat er geen sprake was van een unanieme visie op de wenselijkheid van het NGB als initiatief. Litjens zelf was voorstander van het NGB : "Ik ben positief over dit initiatief, omdat het een voorbeeldconcept is van hoe we volgens mij duurzaam kunnen produceren in de intensieve veehouderij." (Blog Litjens nov. 2006). Een van de respondenten stelt: 'Litjens nam na het Raadsbesluit van de gemeente bewust een andere rol aan en richtte zich meer op de belangen van de bevolking'[11].

[10] Bron: http://keesvanrooij.web-log.nl/keesvanrooij/2007/10/index.html
[11] Dit was overigens ook politiek opportuun gezien de verkiezingen vanwege de gemeentelijke herindeling.

Politieke fracties Horst aan de Maas. Hun rol was het voeren van de politieke discussie over het LOG en de eventuele vestiging van het NGB. De PvdA was eerder tegen de komst van het NGB, maar steunde als collegepartij wel de lijn om zoveel mogelijk zekerheden te verkrijgen via onderzoek. ‘Er was discussie op lokaal niveau of de gemeente verantwoordelijk was voor de varkenshouders buiten de eigen gemeentegrenzen (vanuit Brabant bijvoorbeeld). Sommige gemeenten vinden van niet (want dat zou de taak van de provincie zijn), terwijl ze dat in Horst juist zeggen te willen doen’. De SP mobiliseerde bezwaren tegen NGB en organiseerde in september 2007 een lokale bijeenkomst waar de ondernemers hun verhaal konden doen. De bijeenkomst mobiliseerde de opinies en was op die manier een kristallisatiepunt. Enkele agrariërs hadden problemen met wat zij zagen als bevoorrechting van het NGB, omdat het NGB immers ‘gratis’ extra dierrechten toegewezen kreeg.

Behoud de Parel: Behoud de Parel was oorspronkelijk een actiegroep opgezet vanuit de SP en werd later een zelfstandige en onafhankelijke vereniging van allerlei pluimage die zich niet meer wil afficheren als politieke groep. Momenteel wordt het aantal leden geschat op ongeveer 230 betalende leden, waarbij opgemerkt is dat het aantal leden nogal eens schommelt. Behoud de Parel is niet tegen de reconstructie sec. Wel tegen de voortschrijdende schaalvergroting. De actiegroep is voor het gezinsbedrijf en voor een meer regionale inbedding van de voedselproductie.

Gedeputeerde provincie Limburg: Gedeputeerde Driessen heeft het NGB actief ondersteund. Zo is door de provincie een bijeenkomst georganiseerd met experts om de onrust over het NGB weg te nemen. Tevens heeft de provincie het NGB geholpen in kennis en innovatie, financieel en qua planologische facilitering. 'De gedeputeerden Driessen van Limburg en Rüpp van Brabant hebben samen afgesproken financieel bij te dragen (in het kader van de ruimte-voor-ruimte regeling) voor de verplaatsing van bedrijven.' Op bepaalde momenten is invloed achter de schermen uitgeoefend. Onderzoeker en voormalig Eerste Kamerlid C. van Bruchem sprak bij de brede bijeenkomst in september 2007 zijn twijfel uit over de economische noodzaak van de schaalvergroting. Zijn punt was dat er “in 2004 al in Nederland al 200 luchtwassers waren en in Duitsland al een paar duizend vergistinginstallaties. En echt niet alleen op megabedrijven. Dus dat bedrijven van de schaal van het nieuwe gemengde bedrijf voor de sector perse nodig zijn om te overleven, waag ik te betwijfelen. Alleen voor de kippenslachterij heb je een grotere schaal nodig. Als alleen bedrijven van deze omvang zouden kunnen overleven, zouden er in Nederland nog hoogstens 400 varkensbedrijven (nu 9700) en 80 (nu een kleine 3000) kippenbedrijven overblijven. Dat betekent dat meer dan 95% van de huidige varkens- en kippenbedrijven zou verdwijnen.” (Bron: inleiding Van Bruchem, Grubbenvorst sept. 2007). De dag na de bijeenkomst belde Driessen naar de LEI-directie om deze aan te spreken 'dat dit type geluiden gemist kon worden'. Van Bruchem had overigens aangegeven te spreken op persoonlijke titel.

In deze wisselwerking speelt wat de logica van de wetenschap genoemd kan worden versus de logica van het openbaar bestuur en die van de innovatiepraktijk. In de wetenschappelijke omgeving is het gebruikelijk - en wenselijk- dat er op grond van onderbouwde argumenten tot kennis wordt gekomen. Een open debat hoort daar bij.

Bezien vanuit het openbaar bestuur zitten in datzelfde open wetenschappelijke debat evenzoveel argumenten die voor- en tegen beleidskeuzes gebruikt kunnen worden. Wetenschap krijgt zo een argumentatieve lading in plaats van de status van objectieve informatie. De innovatiepraktijk is gebaat bij concrete realisering. Onduidelijkheid over kennisargumenten helpt daar niet bij.

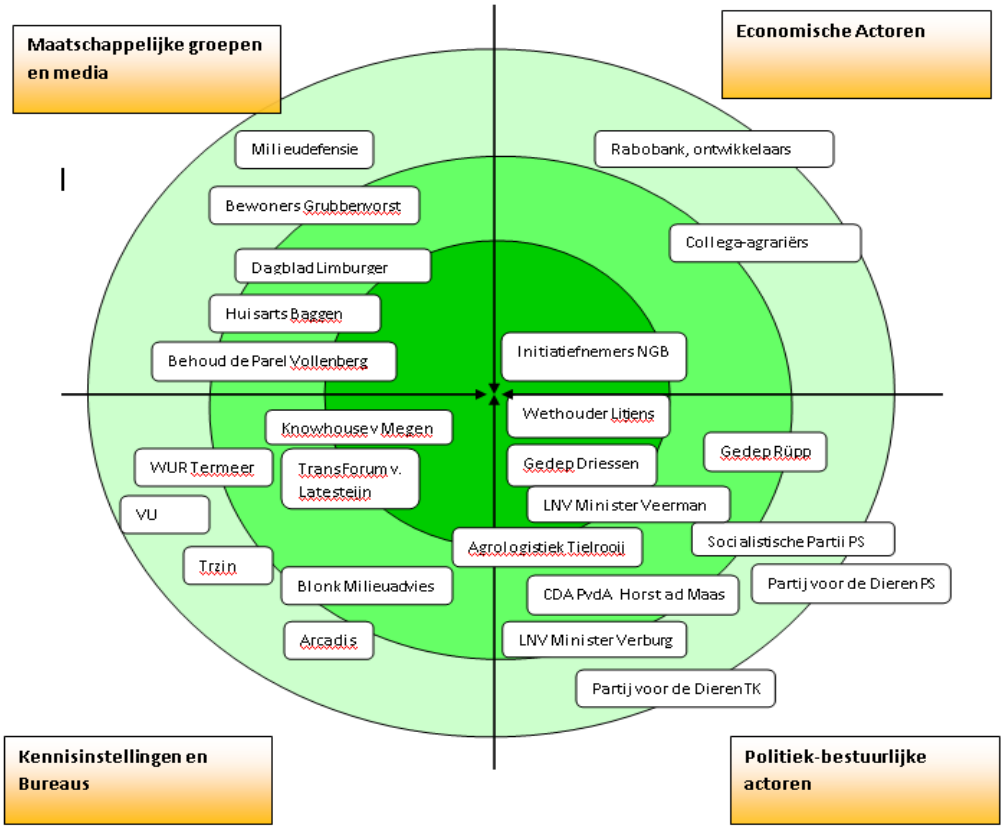
Stichting Milieufederatie Limburg: Het uitgangspunt voor de Milieufederatie Limburg was dat met (her-)vestiging in een LOG knelpunten opgelost moeten worden. Dit betekent dat volgens de Milieufederatie vestiging in een LOG gepaard hoort te gaan met opheffing van een bedrijf in een extensiveringgebied, bij voorkeur in de directe omgeving[12]. Een respondent stelt over de rol van de Milieufederatie: 'Zij waren betrekkelijk positief over het NGB. Zij hadden een constructieve bijdrage die te kenmerken was als 'ja mits voordelen op welzijns- en gezondheidsgebied.'

Media: De media hebben veel aandacht besteed aan het NGB, met name de regionale krant Limburgs Dagblad. Volgens Termeer hebben de media een belangrijke invloed gehad op het besluitvormingsproces en de beeldvorming (Termeer c.s, 2009, 28). In 2004 wordt de term clustering van varkenshouderijen geïntroduceerd als opvolger van de term varkensflat. Agroparken is het nieuwe woord, maar ook dit woord wint het in de publieke opinie niet van varkensflats of megastallen. De termen 'megastal' en 'varkensflat' worden vooral gebruikt in de artikelen met een negatieve toon. Het begrip megastal domineert in de media en het woord agroproductiesysteem wordt in de artikelen niet gebruikt. De term Nieuw Gemengd Bedrijf werd enkel gebruikt in de context van Horst aan de Maas/Grubbenvorst en komt het meeste voor in het Limburgs Dagblad.

In onderstaande figuur is een overzicht geschetst van de belangrijkste actoren ingedeeld naar vier typen actoren:
- Maatschappelijke groepen en media
- Economische actoren
- Politiek-bestuurlijke actoren
- Kennisinstellingen en bureau

We hebben gebruik gemaakt van een positioneringschema waarbij actoren meer invloed wordt toegekend naarmate ze zich dichter bij het centrum van de cirkel bevinden. De posities zijn gebaseerd op de percepties van de actoren zoals die naar voren kwamen uit de interviews met sleutelpersonen.

[12] Bron: Milieufederatie Limburg, Sturing geven aan IV (2007).

4.2 Belangrijke momenten in het proces

Wat vooraf ging:

Rinus van der Waart (KnowHouse) ontmoette Marcel Kuijpers (kippenhouder) op een bijeenkomst over agrologistiek. Van der Waart was in gezelschap van twee ondernemers, waarvan één champignonkweker. Zij hadden ideeën en wilden Kuijpers daarbij betrekken. Kuijpers op zijn beurt wilde zijn bedrijf verder ontwikkelen en was al bezig een andere locatie te zoeken voor zijn bedrijf in Gemert. Van der Waart overtuigde Kuijpers er van dat regio Venlo een goede locatie kon zijn vanwege de ligging aan een internationaal logistiek knooppunt en de aanwezigheid van glastuinbouw voor koppeling met energie. De initiatiefnemers bediscussieerden eerst business modellen maar dat werkte niet: ‘Je moet beginnen met een gemeenschappelijke visie. NGB is daarom een concept (met een ‘dakje’ als symbool) dat rust op 4 pijlers: 1) duurzame productiewijze toepassen 2) sociaaleconomische ontwikkeling van de omgeving 3) open structuur 4) innovatief’ (bron: interview). De initiatiefnemers hadden een aantal redenen om met NGB te starten: (Bron: Presentatie Kuijpers Kip)

- De intensieve veehouderij sector is versnipperd.
- De sector is kwetsbaar bij dierziekten (zie varkenspest, BSE, Q-koorts).

- Veranderende maatschappelijke eisen ten aanzien van landbouw.
- Internationale concurrentie.
- Kennisontwikkeling in Nederland (met name toeleveranciers).

Proces 2005-2010
We noemen hier de gebeurtenissen die door de respondenten benoemd zijn als kernmomenten en hebben hieraan de episode toegevoegd waarop de situatie zich verhardde eind 2007, rond de verkiezingen van november 2009 en de start van de MER-procedure.

Minister Veerman gaf tot aan zijn vertrek in 2006 actieve steun aan het NGB. Veerman raakte enthousiast over het innovatieve gehalte en zegde toe een ‘status aparte’ in te stellen voor het initiatief. Die status was overigens breder bedoeld dan uiteindelijk is ingevuld met extra varkensrechten. ‘Veerman maakte de schenking van dierenrechten mogelijk; hij heeft een beschikking afgegeven voor NGB. Het was wel al duidelijk dat er in de praktijk juridische angels waren’ (Bron: interview).

In eerste instantie is er vooral communicatie vanuit de ondernemers. Zij nodigden de gemeenteraad van Horst aan de Maas uit voor een excursie. ‘We hebben de voltallige gemeenteraad van Horst uitgenodigd, we hebben ons open opgesteld en ze mochten kritiek spuien. De vijf SP leden kwamen niet opdagen. Via de landelijke SP hebben we contact gezocht en die hun spijt hebben betuigd. Vervolgens hebben we alsnog een excursie gehad met alleen SP leden. We hebben toen over ons hart gesproken, konden ons kwetsbaar opstellen’ (Bron: interview).

Op 8 november 2006 is de eerste open informatieavond over het NGB voor burgers. Deze bijeenkomst is mede op initiatief van provincie Limburg in het kader van de start MER-procedure georganiseerd. Circa 125 belangstellenden zijn aanwezig. In de reacties op de presentatie van het initiatief door KnowHouse, de ondernemers en de stedenbouwkundige visualisatie door Trzin klinkt onder meer scepsis door. 'Ik zie dat je het bedrijf visueel aantrekkelijk probeert neer te zetten, maar voor mij is het een vleesfabriek.’ Zorgen over verkeersveiligheid, gezondheid en aantasting ruimtelijke kwaliteit worden geuit (Hoes, c.s. 2009).

Op 6 september 2007 organiseert de SP werkgroep Land en Tuinbouw een informatie- en discussieavond. Aanwezig waren o.a. de Milieufederatie, prof. Groot Koerkamp (hoogleraar WUR), C. van Bruchem (LEI en voormalig 1^{e} Kamer CU), de ondernemers van het NGB en T. van Megen (KnowHouse), W. van Eck (Milieudefensie) en 300-400 belangstellenden, waaronder huisartsen en agrariërs. Fasol, oud burgemeester van Horst, leidde de avond. De ondernemers traden de zaal met open vizier tegemoet vanuit de overtuiging dat ‘goede informatie de bezwaren van tegenstanders kon wegnemen.’ Tijdens deze avond kwam er echter kritiek op het plan op allerlei schaalniveaus. Ook vanuit de agrarische hoek zelf kwamen bezwaren. ‘De ondernemers konden daar op dat moment weinig mee.' Wethouder Litjens schrijft over de bijeenkomst in zijn blog: 'Er zijn heel duidelijke voor- en tegenstanders en tussen

hun meningen zit weinig 'grijs'. Deze polarisatie geeft dan ook aan hoe complex de besluitvorming rondom dit punt is. De gevoerde discussie was goed.' [13]

'De spanningen zijn vanaf het begin wel helder geweest. Bij de presentatie van het plan MER waren 200 mensen aanwezig. En vanaf het moment dat de actiegroep Behoud de Parel was opgericht liep de gemeente achter de beeldvorming aan.' (bron: interview). De behoefte om mee te praten is groot.

In de Gemeenteraadsvergadering van 12 februari 2008 legt bestuurlijk verantwoordelijke Litjens de gebiedsvisie voor de LOG aan de Witveldweg voor aan de Raad. In eerste instantie was de LOG bedoeld voor lokale knelpunten van varkenshouders, maar er mocht uitdrukkelijk ook nieuwe duurzame bedrijvigheid worden gevestigd. Binnen de Raad waren de VVD en het CDA voor. De PvdA was tegen en wilde het Witveld reserveren voor kleinschaliger initiatieven die beter pasten bij de schaal van het gebied, dat een min of meer open karakter moest behouden, mede omdat aan de overzijde van de A73 al een industrieterrein is ontstaan. 'De PvdA zat in een moeilijke positie omdat ze ook in het college zat. De SP was mordicus tegen. Uiteindelijk wordt het plan met 11 tegen 10 door de Raad aangenomen. Tijdens deze Raadsvergadering liepen de emoties hoog op. De publieke tribune zat vol en er was regionale pers en nationale radio aanwezig.'(Bron: interview)

Kort na de raadsbijeenkomst, op 22 april 2008, wordt prof. Katrien Termeer in Horst uitgenodigd door wethouder Litjens en PvdA fractievoorzitter mw. Op den Laak voor een gesprek over het besluitvormingsproces met betrekking tot het LOG Witveldweg. Volgens Termeer werden bestuurders en politici van Horst aan de Maas verrast door de felheid en grootschaligheid van de protesten. Ze vroegen zich af hoe dit zo gekomen is. Waarom was de weerstand zo hevig was en waarin onderscheidde dit besluitvormingsproces zich van andere processen? (Termeer, c.s. 2009: 7)

In oktober 2008 krijgt Behoud de Parel een uitnodiging van burgemeester van Rooij voor een bemiddelingsgesprek. Die bemiddelingspoging resulteerde in de afspraak dat bestuur en Behoud de Parel met elkaar overleg zouden hebben, om zo de lijnen kort te houden en elkaars standpunten beter te leren kennen.

De gemeente heeft in de periode 2008-2009 meerdere aanvullende onderzoeken laten doen, niet alleen naar de politiek-bestuurlijke besluitvorming, maar ook naar de duurzaamheid en het innovatieve karakter van het NGB en de inpasbaarheid van het NGB door Blonk Milieuadvies, een Gezondheidseffectscreening (GES) door de GGD en een landschapsplan. De onderzoeken waren gericht op het tegemoetkomen aan maatschappelijke bezwaren en onzekerheid. Er is tevens een verkeerscirculatieplan gemaakt voor dit gebied, waarin onderzocht is of wegen kunnen worden verbreed en waarin een nieuw fietspad is opgenomen.

[13] http://leonlitjens.web-log.nl

Bron: Landschapsplan LOG Witveld, Horst ad Maas 2010 en Google Earth 2010.

Een gemeentelijke werkgroep heeft verkennend besproken in hoeverre de LOG vergroot kon worden, over de A73 heen. Het LOG zou dan gedeeltelijk op het bedrijventerrein aldaar komen te liggen. Daarvoor zou echter toestemming nodig zijn van PS, GS, de Ministers van VROM en LNV en het zou weer ter inspraak komen te liggen tot aan de Raad van State. Een respondent: 'Na alle discussie hebben we in een interne werkgroep bekeken of het NGB ook op een regulier industrieterrein kan. Maar dat kan alleen als je er een andere omschrijving aan gaat geven, een soort ketenbedrijf… de discussie over industrieel karakter ja/nee geeft ook meteen aan dat het een heel emotioneel onderwerp is geworden.' De ondernemers zijn volstrekt tegenstanders van vestiging van intensieve veehouderij op een industrieterrein: 'Als je op een industrieterrein zit, raakt het contact met de maatschappij totaal verloren. We moeten het contact met de mensen in stand houden en op een industrieterrein is dat wat mij betreft onmogelijk' (bron: interview).
Er lopen twee MER-procedures parallel. Omdat het LOG Witveld nog geen bestemmingsplan heeft is een Plan MER nodig ten behoeve van een uiteindelijk projectbesluit. Dit Plan MER vervangt de ruimtelijke ordeningsaspecten die normaliter in een bestemmingsplan staan en richt zich op het hele landbouwontwikkelingsgebied. Het plan MER is 5-1-2010 gepubliceerd en ter inzage gelegd

Daarnaast is er de MER over het NGB initiatief. In december 2008 is het eerste concept van de MER ingediend en beoordeeld door de gemeente en provincie. Het derde concept is ingediend in augustus 2009. Hierop kwamen 25 pagina's met aanvullende vragen. De punten zijn verwerkt in een vervolg concept. De gehele procedure kost relatief veel tijd. 'De MER is mede blijven liggen omdat de regels op Rijksniveau voor onderdelen van het plan er niet waren en het dus niet duidelijk is wat het referentiekader voor de beoordeling van de aanvraag is.' De verzuchting van de initiatiefnemers is dat dit alles veel tijd die in beslag neemt. 'Inmiddels hebben we 800 bladzijden aan dossier hierover' (bron: informant).

Voor en na de verkiezingen van november 2009

Rond de verkiezingen van 17 november 2009 verharden de tegenstellingen. De verharding betreft de focus op het thema gezondheidsrisico's en de planologische procedures die doorlopen moeten worden voor de realisatie van het NGB. Het vertrouwen van partijen in elkaar staat onder druk. Het tekent de kloof tussen de discoursen.

Op 16 oktober zegt Behoud de Parel per brief aan B&W het vertrouwen in wethouder Litjens op. De actiegroep zegt wel in dialoog met de gemeente te willen blijven. Burgemeester van Rooij wordt gevraagd een oplossing te bedenken. Die laat weten daar geen energie in te steken. ‘Als college zijn we altijd bereid de dialoog aan te gaan. Van het standpunt van Behoud De Parel (over wethouder Litjens) nemen we echter afstand.’ (Limburger 17-10-2009). Aanleiding is mede dat het GGD-rapport in maart 2009 al beschikbaar was, maar pas in september -kort voor de verkiezingen van 17 november- openbaar werd. De boodschap van de GGD-studie was dat 'het NGB nagenoeg geen invloed heeft op de milieugezondheidkwaliteit van Grubbenvorst'. De Vereniging stelt dat het rapport onzorgvuldig tot stand is gekomen en dat B&W daarmee onvolledige en onjuiste informatie verstrekt aan de burgers. Het college reageert kort en zegt dat de inhoud van het rapport de verantwoordelijkheid van de GGD is. In de Commissie Ruimte van 9 maart 2010 zegt inspreekster huisarts Baggen dat de GGD studie is 'gebaseerd op oude onderzoeksmethoden, alleen gebaseerd op modellen en dat er alleen is gekeken naar de grotere deeltjes fijnstof, terwijl de kleinste deeltjes veel schadelijker zijn.' Ze dringt er op aan te wachten op de resultaten van enkele landelijke onderzoeken voordat een besluit over het NGB genomen wordt.[14]

De verkiezingsuitslag van 17 november heeft voor de kern Grubbenvorst politieke impact. Bij een opkomst van ruim 50% haalt het CDA ruim 40% van de stemmen en 11 zetels in de Raad. Dit maakt continuering van CDA-deelname aan het college mogelijk. De CDA-kandidaat op nr. 3 uit de kern Grubbenvorst wordt echter niet verkozen. De SP wint in Grubbenvorst, maar in andere kernen van de gemeente niet. Ook vanuit andere partijen wordt er geen vertegenwoordiger van Grubbenvorst in de raad gekozen. De situatie dreigt dat de kern Grubbenvorst van de gemeente onvoldoende eigen geluid kan laten horen. Er wordt een politieke oplossing gezocht en gevonden. Terwijl het CDA met de nieuwe combinatie op zich al een meerderheid vormt, wordt gekozen voor uitbreiding van de coalitie met de PvdA, een verliezer van de verkiezingen. Doordat een wethouder uit de PvdA-ers wordt benoemd, schuiven de kandidaten op de lijst op en wordt alsnog een Grubbenvorster PvdA-er raadslid.

Door de nieuwe coalitie wordt afgesproken dat de vaststelling van de bestemmingsplannen LOG zal gebeuren via projectbesluiten. ‘Dit loopt niet via de Raad omdat de maatschappelijke discussie rondom het LOG en het NGB al is gevoerd. Het

[14] Het onderzoek “Mogelijke effecten van IV op de gezondheid van omwonenden: onderzoek naar de blootstelling en gezondheidseffecten” wordt in opdracht van LNV en Volksgezondheid uitgevoerd door RIVM, NIVEL, IRAS en de GGD's Noord-Brabant/Zeeland. Er worden vijf bedrijven in Brabant en (Noord-)Limburg gevolgd op de uitstoot van fijnstof en de gezondheid van de omwonenden gescreend met name op longziekten.

gemeentebestuur mag in dit geval het projectbesluit afgeven' (bron: interview). De gemeente heeft de grond in bezit waar het NGB kan komen en overeenstemming met de ondernemers over de prijs, maar wachtte begin 2010 nog met het betreffende projectbesluit op de MER-beoordeling. De gemeente zal een advocaat inschakelen om een privaat contract met het NGB te sluiten, waarin het gebruik van luchtwassers en mestleidingen wordt geborgd. De politieke dimensie van deze oplossing is dat er enerzijds het dossier Witveld/NGB zeker werd gesteld en anderzijds de verbinding met de kern Grubbenvorst via de gemeenteraad werd versterkt.

De verslechterende lokale verhoudingen en de procedurele start van de MER gaan samen met een verandering in het hanteren van hulpbronnen. Na de inzet op mobilisering van beeldvorming via publieksacties en informatievoorziening, wordt vanaf begin 2010 door Behoud de Parel ook de procedurele lijn opgezocht. In een brief aan de Commissie MER in Utrecht trekt de Vereniging de onafhankelijkheid van twee leden bij de beoordeling van de Plan-MER LOG Witveldweg in twijfel vanwege hun directe belangen in de intensieve veehouderij.[15] Ook wordt verwondering uitgesproken dat in de MER-commissie geen medisch milieudeskundige is opgenomen, terwijl de relatie tussen milieu en gezondheid bij intensieve veehouderij een erkend belangrijk thema is.

4.3 Elementen van de lock-in

Op basis van de literatuur en de interviews kunnen we stellen dat een aantal elementen zijn waar te nemen die -in elkaar grijpend- een lock-in veroorzaken:
Er was weinig regie over het proces, te weinig urgentie en te weinig organiserend vermogen: Een respondent: 'Er is heel erg van hobbel naar hobbel gelopen. Natuurlijk hebben de ondernemers een deel van de regiefunctie, maar ook KnowHouse en TransForum hadden dat veel strakker moeten regisseren'. Een andere respondent stelt: 'Er zijn drie zaken belangrijk: organiserend vermogen, urgentie en scherpte': de ondernemers hadden wel de drive, maar onvoldoende eigen netwerk en toegang tot adequate kennis.' De betrokken ambtenaren waren er bovendien niet continu mee bezig, en minister Verburg had er na 2006 meer urgentie aan kunnen geven.

Er was meer aandacht voor technische inhoud dan voor het proces. Bestuurders en ambtenaren hebben de neiging om lastige besluiten vooral inhoudelijk voor te bereiden. Daarnaast is echter ook een gedegen procesmatige voorbereiding van belang. Het gaat dan om het inschatten van emoties, het anticiperen op mogelijke actie-reactie processen en het benutten van de procesmatige kwaliteiten van mensen (Termeer c.s. 2009: 37). De meerjarige voorbereiding van het NGB is voornamelijk inhoudelijk-ontwerpend, technisch-rationeel van aard geweest. De initiatiefnemers en de ondersteunende kennisomgeving vonden elkaar hier in. Kenmerkend voor de alliantie is de volgende uitspraak: 'Alleen een aantal maatschappelijke groepen wijzen het project

[15] Twee in het plangebied gelegen initiatieven zijn Project-mer-plichtig. Conform de Wet milieubeheer moet gekoppeld aan de structuurvisie een zgn. Plan-m.e.r.-procedure doorlopen worden. De structuurvisie is kaderstellend voor de ruimtelijke uitwerking van de initiatieven. Daarnaast wordt een Plan-m.e.r. doorlopen wegens mogelijke effecten van het LOG Witveldweg op het relatief nabijgelegen Natura 2000 gebied "De Maasduinen.

af. Maar zij zijn, waar het erop aankomt, namelijk in de politieke afweging van de gemeenteraad, in de minderheid.' (Smeets, 2009: 9)

Het concept was al geheel uitgewerkt en er was een locatie uitgekozen voordat de communicatie met de lokale gemeenschap startte: 'Er is voor gekozen om eerst grondposities in te nemen en een locatie te kiezen en pas daarna is begonnen met te communiceren'. Hoewel een organisatie als TransForum wel heel duidelijk het belang van communicatie met de omgeving inzag en het IP ook 'breed' heeft proberen op te zetten, waren de meest belangrijke beslissingen in feite al genomen. Behoud de Parel heeft dat bewust aangegrepen als kristallisatiepunt voor een meer algemene onvrede over de ontwikkelingen in het gebied. Milieudefensie was ook tegen en dit megastal-initiatief was geschikt om een anti-beeld op te roepen. Het niet open, stapsgewijs communiceren riep bij Behoud de Parel het gevoel op van voldongen feitenstrategie en niet-serieus genomen worden.

Het project bleef lang in de voorbereidingsfase waardoor energie en vitaliteit tijdens het proces afnam: 'Het project is te lang een theoretisch studeerkamer project geweest. Alle niet direct belanghebbenden zijn al in een vroegtijdig stadium afgehaakt.' (bron: interview). De redenen van afhaken lopen uiteen en hebben niet direct met het initiatief zelf van doen: bij een glastuinbouwer betrof het de subsidievoorwaarden van investeringen, bij een champignonteler ging het om de bedrijfseconomische situatie.

Om een project te realiseren zijn visie, kennis, vergunningen en investeringskracht condities. Het moment van schakelen tussen visie en kennis op conceptniveau naar kennis over het realiseren van een project is impliciet gebleven, waarmee niet altijd de juiste mensen aan tafel hebben gezeten.
De discussie over het LOG en het NGB werden gekoppeld in het besluitvormingsproces. Dit had voordelen in verband met helderheid en snelheid van de te doorlopen procedures. Door de actoren die 'geen megastal in Grubbenvorst' willen, werd deze vervlechting echter als negatief ervaren omdat de gebiedsvisie de vestiging van het NGB mogelijk maakt, zonder dat vooraf onafhankelijke en objectieve kaders waren gesteld. De gemeente heeft zich intern wel over de vraag gebogen of het LOG vergroot kon worden en of het NGB op een industrieterrein kon worden gevestigd.

De primaire argumentatie voor de reconstructie lag er in dat bedrijven verplaatst zouden worden uit kwetsbare gebieden. Zij zouden tevens ruimte krijgen om te groeien. Een schaalsprong van de intensieve veehouderij zoals bij het NGB is in het begin van de reconstructie echter niet in beeld geweest. De ondernemers hebben een 'status aparte' gekregen en kregen door het ministerie van LNV extra dierrechten toebedeeld. Vanuit de tegenstanders van het NGB gezien komt deze stapeling van ontwikkelingen makkelijk over als een vorm van onrecht en overheden worden dan makkelijk als onbetrouwbaar beschouwd. Er is ook de schijn van een vermenging van politiek en openbaar bestuur, wat doorklinkt in het geuite suggestie dat er sprake zou zijn van een 'doelbewuste coalitie van CDA-bestuurders op lokaal, provinciaal en nationaal niveau'.

NGB is een gevoelig probleem. Met name vanaf 2005 neemt de media aandacht voor megastallen - en daarmee de maatschappelijke belangstelling – sterk toe. In 2008 is de

hoogste ‘piek’ in de aandacht voor megastallen in de media. De media hebben een belangrijke invloed gehad op de beeldvorming en het besluitvormingsproces (zie Termeer, c.s. 2009: 28-32). De gemeente heeft de impact van media aandacht onderschat, liet zich er door verrassen. De verklaring hiervan is dat de overtuiging heerste dat de ingezette weg de juiste was en dat anderen te overtuigen zijn met inhoudelijke informatie. Dit blijkt uit de strategie die werd gevolgd; door onderzoeken te doen zouden de bezwaren van mensen weggenomen kunnen worden. Daar ligt de gedachte achter dat mensen zich voornamelijk laten leiden door rationele overwegingen in plaats van door onzekerheden, zorgen en onrustgevoelens.

Opschaling van de discussie. Landelijke milieuorganisaties, de nationale pers en een aantal onderzoeksinstituten becommentarieerden de opschaling van de intensieve veehouderij en het ontstaan van megabedrijven, waardoor de discussie werd aangescherpt en de ondernemers 'in de wind kwamen te staan’. In het advies van de Raad voor Dieraangelegenheden wordt gewezen op concentratie risico’s. De beheersbaarheid in grote bedrijven is relatief groot , ‘waardoor er een relatief kleine kans is op een absoluut heel grote ramp’. (RvD, 2008: 2) Dit punt wordt in de beleving makkelijk gekoppeld aan de reeks van crises in de Nederlandse landbouw: varkenspest, BSE koeien, Q koorts, dioxine affaire, met MSRA bacterie besmette agrariërs, vogelpest, zoönosen, het ruime gebruik van antibiotica in de intensieve veehouderij. Ook wanneer het een niets van doen heeft met het ander, is de indruk dat ´er wel iets aan de hand is´ of zelfs dat er sprake is van 'een ziek vleesproductiesysteem'. (Vgl. Vonk et al, 2010)

Coalitievorming. Partijen die het met elkaar eens waren, vonden elkaar, waardoor de controverse werd versterkt. Zo ontstond er een coalitie tussen de ondernemers en de stuurgroep NGB die als ‘fanclub’ van de ondernemers werd gezien. Een aantal discussies kwam samen. Bewoners, verenigd in Behoud de Parel, Milieudefensie, Partij voor de Dieren en de SP vormden tezamen een tegengeluid. ‘De SP, Milieudefensie en de Partij voor de Dieren zijn eigenlijk allemaal tegen intensieve veehouderij. Maar allemaal vanuit een ander gedachtegoed en vanuit een ander schaalniveau. Maar deze partijen sloten wel een gelegenheidscoalitie. Dat overviel het openbaar bestuur…’ (bron: interview)

Terughoudendheid in de landbouwsector. Een respondent: 'De Limburgse Land en Tuinbouw Bond (LLTB) was terughoudend en nam niet het initiatief voor een strategische discussie. Toen de discussie in Horst ontstond hebben wij gezegd: we moeten een strategische discussie gaan inrichten. Het belang van de sector moet de sector zelf aangeven. Het was opvallend dat de LTO daar zelf geen initiatief in nam en het liet gaan…de sector heeft een verantwoordelijkheid als het gaat om communiceren van waarheid en onwaarheid van zaken als fijnstof en de MRSA. En als die mensen dat niet invullen, dan ontstaat er langzaam het beeld, dat een intensief veehouderijbedrijf gevaarlijker is dan een kerncentrale. Wij hebben geprobeerd een coalitie te vormen, maar de LLTB deed niet mee’.

De bestaande intensieve veehouders in het gebied zijn niet solidair met het NGB: ‘De gevestigde varkensboeren waren oorspronkelijk tegen: zij hadden zo iets van wat moet

dat hier? Inmiddels krijgen zij gewoon alle uitbreidingen die ze aanvragen, terwijl zij niet innovatief zijn, niet milieuvriendelijk en niet diervriendelijk….'
Een andere respondent: '..tegelijkertijd gooien zij (de gevestigde varkenshouders) alle rotzooi richting Nieuw Gemengd Bedrijf: daar moet je zijn, daar zit alle ellende. Er zijn intussen duizenden varkens tussentijds in het gebied bijgekomen , daar kraait geen haan naar.'

Omgaan met bezwaren. In de loop van het proces stapelen bezwaren op uiteenlopende schaalniveaus zich op: NIMBY bezwaren (aantasting landschap, lokale verkeersveiligheid, accumulatie van grootschalige activiteiten in Grubbenvorst), meer principiële bezwaren tegen het beeld van een dierenvleesfabriek en lokale zorgen (veiligheid kinderen, transportbewegingen). De bezwaren lijken bestuurlijk vooral als lastig, als een dilemma beschouwd te worden. Wethouder Litjens schrijft in een opiniestuk in De Limburger van 15-09-2007 kort na de publieksbijeenkomst het volgende: ´We begrijpen en delen de zorgen van de Grubbenvorstenaren en we houden hier ook terdege rekening mee in de beslissingen die we moeten nemen. Want in deze discussie van one-issue belangen is de gemeente de enige partij die daad-werkelijk keuzes moet maken. Ook wij willen geen verslechtering van de gezondheid, de natuur en het milieu. Daarom stellen we als B & W eisen aan bedrijfsvestigingen in het LOG zodat de angstbeelden die leven nooit waarheid worden.

De gemeente Horst aan de Maas is landelijk een voorbeeldgemeente als we praten over vernieuwing in de agribusiness. Als gemeente stimuleren we een duurzame en innovatieve agribusiness. We geloven dat vernieuwing de noodzakelijke impulsen geeft aan de sector. Een florerende sector is belangrijk omdat de sector in onze gemeente bij 40% van de beroepsbevolking zorgt voor brood op de plank... Vier op de tien gezinnen eten dus mee. Een verantwoordelijkheid die we ons aantrekken. Net zoals we ons verantwoordelijk voelen voor de leefbaarheid van de kernen en het buitengebied. En dat is dus ons dilemma.' Dit citaat geeft de positie van de wethouder in het discours weer. De identificatie met het economische belang is duidelijk verwoord, tegelijkertijd worden de lokale zorgen herkend. De opponenten worden als one-issue behartigers gezien en angstbeelden zijn iets om weg te nemen.

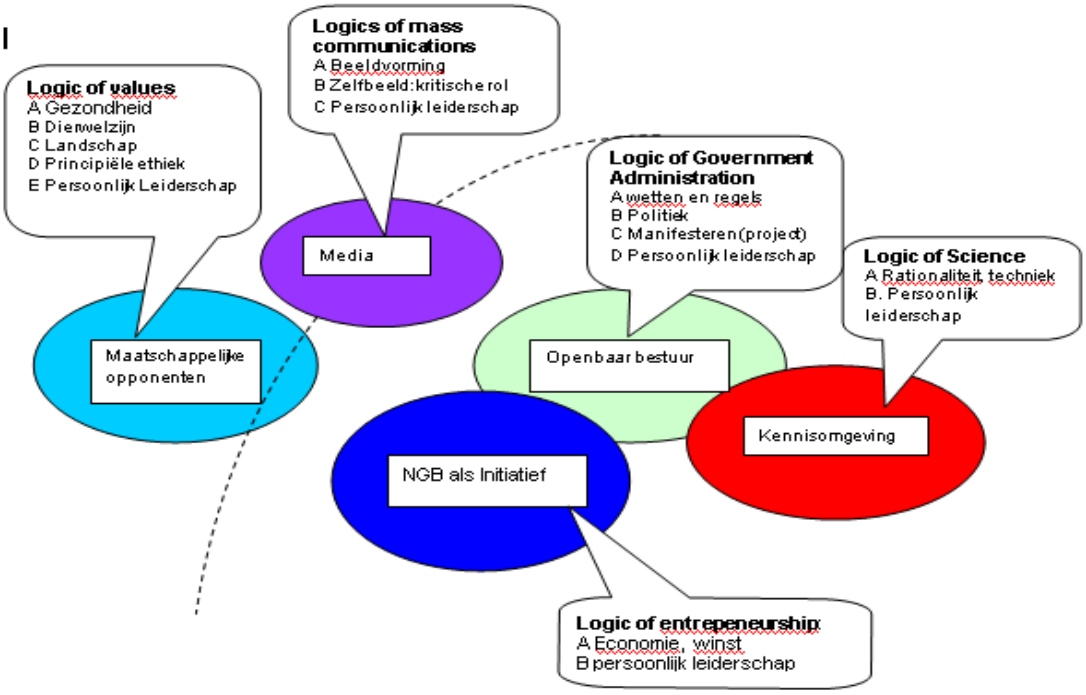
Er lijken bij de komst van het NGB inschattingsfouten op communicatief vlak te zijn gemaakt. Het NGB kwam over als een probleem waar lokaal mensen hinder van zullen ondervinden, althans waar voor locale burgers weinig voordelen aan zijn verbonden. Termeer haalt Rotmans aan die stelt dat de voordelen van een agroproductiepark (zoals het NGB) technisch helder zijn. Maar voegt hij daaraan toe: "in Horst is wel gebleken dat omwonenden, gemeente en provincie daarmee nog niet voor het idee gewonnen zijn. De omgeving ziet zo'n productiepark verrijzen en denkt: wat gebeurt hier? En: wat schieten wij daarmee op? Projectontwikkelaars maken een denkfout door met die reactie geen rekening te houden". Wanneer vervolgens de besluitvorming over de gebiedsvisie in de gemeenteraad behandeld wordt, trekt dat veel lokale aandacht. De regionale media aandacht (de Limburger) is daarbij het grootst en hun toon is het meest negatief (Termeer, c.s. 2009).

Het ministerie van LNV toonde zich weinig actief ten aanzien van publieke communicatie over intensieve veehouderij over bijvoorbeeld gezondheid, uitstoot en risico's: 'Daar is LNV te passief in. We waren al bezig met de Gezondheidseffectstudie voordat zij kwamen met een GGD onderzoek. Je ziet het nu ook weer met de Q-koorts, daar is te laconiek mee omgegaan. Mensen maken zich steeds meer zorgen over interactie tussen dier en mens. Je moet die discussie een keer voeren, zeker op het landelijke niveau. Op het moment dat er geen discussie gevoerd wordt, is er geen informatie en dan blijft alleen het beeld van de tegenstanders hangen' (bron: interview).

Investeringen. NGB vergt grote investeringen. Gedeputeerden Driessen van Limburg en Rüpp van Noord-Brabant hebben afgesproken financieel bij te dragen, mede in het kader van de verplaatsingsregeling. Noord-Brabant voor 1,2 miljoen en Limburg 1 miljoen euro. Driessen heeft dat als een aanvraag via het LIOF laten lopen.

Het ministerie van LNV heeft in 2005 subsidie aan het NGB verleend in het kader van de Innovatieregeling Intensieve Veehouderij (IIV). De subsidie was bedoeld om een businessplan te realiseren en om eventuele juridische knelpunten – die de MER-procedure in de weg staan – op te lossen. De steun aan innovatieve landbouwprojecten is voor overheden lastig. Het mag niet om staatssteun gaan, het is niet de bedoeling om regels te omzeilen en tegelijkertijd wordt naar wegen gezocht om de innovatieve opzet van het NGB te faciliteren. Tussen deze punten van regelgerichtheid, verantwoordingsplicht en innovatieondersteuning ontstaat spanning. De 'status aparte' die Veerman beoogde voor het innovatieve concept wordt feitelijk niet operationeel doorgezet, er ontstaat een kluwen van ondersteunende en tegenwerkende rationaliteiten.

Samenvattend zijn de actoren en hun positie ten opzichte van elkaar qua logica en opvattingen over de wenselijkheid van het NGB als volgt te visualiseren. Het NGB, de kennisomgeving en het openbaar bestuur vormen een relatief hechte coalitie. Los hiervan staan de media en de maatschappelijke opponenten. De stippellijn verbeeldt de grens van de discoursen en de daarmee samenhangende rationaliteiten. Deze botsende rationaliteiten leiden ook tot een gebrek aan vertrouwen in elkaar. Wanneer beelden conflicteren en de spanning in de regio toeneemt, zijn mensen minder geneigd om open naar elkaar te luisteren. Hoe emotioneler het debat, hoe geslotener de uitwisseling (Susskind and Cruikshank, 1987: 93). In termen van groepen ontstaat verwijdering. Groepen worden in hun perceptie steeds sterker zelf-referentieel en verliezen de kunst om argumenten vanuit het standpunt van de ander te zien.

Figuur 2: Verschillende vormen van logica in het proces

4.4 Persoonlijk leiderschap

Welke individuen en organisaties leiderschap toonden persoonlijk leiderschap in het proces? Deze vraag zullen we beantwoorden aan de hand van een algemeen model voor leiderschap, toegepast op regionale ontwikkeling. De bovenste rij heeft betrekking op de individuele dimensie en de onderste rij de collectieve dimensie. De linkerzijde van het diagram refereert naar de subjectieve binnenwereld en de rechterzijde naar de objectieve buitenwereld. De vier kwadranten zijn de IK, HET, WIJ en HETS/ZIJ dimensie genoemd (zie figuur).

Ken Wilber's diagram toegepast op regionale ontwikkeling (Horlings 2010a, Wilber 2000).

	Binnenwereld	**Buitenwereld**
Individueel	IK: Persoonlijke kwaliteiten, motivatie, passie en drijvende krachten	HET: Gedrag en rollen
Collectief	WIJ: Coöperatie, coalities, culturele waarden	HETS/ZIJ: Strategieën gericht op de bestaande institutionele context/het regime.

De IK dimensie betreft de drijvende krachten van individuen die leiderschap uitoefenen. Het gaat niet alleen om persoonlijke kwaliteiten en houdingen, maar ook om onderliggende motivaties, inspiratie, energie en passie. Verschillende projecten in Nederland hebben laten zien dat deze aspecten een belangrijke rol spelen, het is de essentie van de 'human factor' in gebiedsontwikkeling (Horlings et al., 2009).

De WIJ dimensie heeft betrekking op gedeeld leiderschap (zie Sotarauta, 2002; 2005). Het gaat hierbij om de gerichtheid op samenwerking, coalitievorming en culturele waarden.

De HET dimensie heeft betrekking op concrete verandering in buitenwereld. Dat is om duurzame gebiedsontwikkeling te realiseren nodig. De HET dimensie heeft betrekking op het gedrag en de verschillende rollen die betrokken partijen laten zien.

De HETS/ZIJ dimensie verwijst naar de interactie tussen leiders en hun netwerk binnen de institutionele context en hun strategieën om daarmee om te gaan. Publiek-private samenwerking kan bijvoorbeeld gehinderd worden door de bestaande regulering en procedures, de wijze waarop overheden zijn georganiseerd, gebrek aan samenwerking, botsende belangen, psychologische factoren of de culturele kenmerken van de regio (zie Horlings 2010b). Dit kan weer leiden tot allerlei emoties zoals wantrouwen, boosheid of irritatie en een lock-in situatie.

Leiderschap kan bijdragen aan groepsvorming ('bonding'), bruggen vormen naar partijen met andere opinies ('bridging') en partijen 'vertikaal' verbinden met externe partijen en overheden ('linking').

Leiderschap en NGB

Op de volgende wijze werd tijdens het proces leiderschap getoond.

Wethouder Litjens toonde leiderschap in het bewust omgaan met de indivduele-collectieve (IK-WIJ) dimensies. Hij identificeerde zich in eerste instantie met het agrarische belang maar besefte vervolgens dat verbinding van het NGB met de maatschappelijke omgeving nodig was. Naast invulling geven aan de procedurele taak van de gemeente heeft hij deze verschuiving ingevuld door een aantal onderzoeken te laten uitvoeren in een poging aan de maatschappelijke bezwaren tegemoet te komen en onzekerheid weg te nemen.

De ondernemer Kuijpers toonde als initiatiefnemer leiderschap door zijn visie met enthousiasme uit te dragen en de bereidheid het contact te zoeken, onder andere bij de bijeenkomst van september 2007. Zijn leiderschap heeft als bron 'verantwoordelijkheid nemen door consequenties van keuzes aan te gaan'. Hij formuleert dit ook in de vorm van kritiek op de SP en Milieudefensie, die dat volgens hem niet doen. Het stoort hem zichtbaar als anderen niet bereid zijn om het gesprek aan te gaan. Een voorbeeld is de tv-ploeg van het programma Zembla: "die kwam hier bij mij thuis om een negatief beeld van megastallen neer te zetten, maar die 'de mond open viel' van onze visie en

doordachtheid. Onze inbreng is niet op die wijze genuanceerd uitgezonden, ik zou eens anders dan een bad guy worden herkend…"

Kuijpers toonde leiderschap, in de zin dat hij de IK dimensie (motivatie, visie) met passie vertolkte en de beweging van HET (gedrag) naar HETS/ZIJ (institutionele context) maakte op transparante wijze en met passie: 'De overheid vroeg me: waarom loop je niet op de gebaande paden? Ik zei: ik maak een nieuw pad, want dat ligt er niet'. Naar aanleiding van een vraag over rollen: 'Ik ben het minst trots op mijn rol als 'profeet', want dat levert geen energie op. De andere rollen leveren wel energie op. Er moet een zekere balans zijn. De meeste energie voel ik als ik inspireer, anderen laat leren'. Kuijpers hanteerde daarbij flexibel verschillende rollen: 'Ik ben wel een visionair, inhoudelijk. Gericht op inspireren. Binnen het project ook wel een nar en strijder. Niet een regelgever. Wel strateeg, de anderen ook. Ben ook wel uitvinder. Ik besteed het meeste aandacht aan waar ik zwak in ben, zoals de puntjes op de i zetten, bijvoorbeeld bij het maken van presentaties. Ik ben naast deze rollen ook een werker'.

De ambtenaar Reus toonde leiderschap op de IK-WIJ dimensies door een bijeenkomst te organiseren tussen de ministeries van LNV en VROM waar directieniveau en ondernemers bij elkaar kwamen. Hij toonde tevens leiderschap door zich in te zetten om weerstanden binnen LNV weg te nemen die op het persoonlijke niveau lagen. LNV-Directeur Oomen had eerder een negatieve ervaring opgedaan met Kuijpers Kip en vertrouwde niet zonder meer op diens goede duurzaamheidbedoelingen. Bij de bijeenkomst was Oomen aanwezig. Daarna zijn een aantal ambtenaren meer positief geworden: ´Ik heb vooraf gezorgd dat Oomen erbij kon zijn. Dat was een geslaagde bijeenkomst met ongeveer 40 ambtenaren –ook van VROM- die kwamen kijken en een goede discussie hadden. Daarna is het beeld intern ook wel gekanteld en is men in ieder geval meer positief geworden over de intenties van de initiatiefnemers.'

De voorzitter van het platform Agrologistiek Tielrooij toonde leiderschap op de WIJ-HETS/ZIJ dimensies. De concept MER liep wat moeizaam. Er werden veel vragen waren gesteld vanuit de MER-commissie aan het provinciale bestuur. 'Nieuwe aanpakken zíjn nu eenmaal nog niet geregeld, dus is er geen referentiekader voor de MER-toetsing. Dan kun je reageren door heel veel vragen te stellen en proberen te beantwoorden, maar je kunt ook zeggen dat we moeten ophouden met onzekerheden te vermijden uit aarzeling om aangesproken te worden.' (bron: interview) Tielrooij geeft aan te willen interveniëren ten aanzien van een aantal wettelijk-juridische belemmeringen rondom innovatieve aspecten van het NGB (pijpleidingen en luchtwassers), zo nodig bij de minister.

Hij regelde ook dat gedeputeerden van Brabant en Limburg bij elkaar kwamen om afspraken te maken over financiële bijdragen. Toen de effectuering van de gemaakte afspraken wat langer duurde, heeft hij ze opnieuw bij elkaar gebracht en de afspraken laten bevestigen.

De gedeputeerde van de provincie Limburg Driessen toonde leiderschap op de IK-WIJ dimensies door een aantal keren als breekijzer te fungeren. Zo heeft hij een bijeenkomst in het gebied laten organiseren met experts om de maatschappelijke

onrust weg te nemen. ‘In dit hele verhaal heeft hij (Driessen) een aantal keren een essentiële rol als breekijzer gespeeld. Hij heeft in de beginfase de conferentie ‘Wetenschap-boerenslimheid’ geëntameerd en hij is de Agrofood Community begonnen. De verbinding met de scholen zoals de HAS is hij gaan organiseren. Hij heeft ook het NGB actief gesteund, mede door de ondersteuning van KnowHouse’.

De minister Veerman toonde leiderschap op de IK-HETs/ZIJ dimensies door NGB een ‘status aparte’ te geven, hoewel dit uiteindelijk beperkt werd ingevuld met extra dierrechten. Hij betoonde zich in woord en gedrag voorstander van de innovatie waar het NGB voor staat.
Vanuit Behoud de Parel toonde Vollenberg leiderschap op de IK-HET dimensies door zich actief in te zetten voor zijn visie op duurzame landbouw, toegespitst op het gebied van de Witveldweg. Samen met medestanders heeft hij bijeenkomsten voor geïnteresseerden opgezet, gedreven door een bezorgdheid voor de ontwikkelingen. Hij vormde daardoor een kanaal voor de geluiden van bezorgdheid en gaf de bezwaarmakers structuur in de vorm van Vereniging Behoud de Parel.

Huisarts Baggen heeft leiderschap getoond op de WIJ-HET dimensies door zich actief in te zetten voor de gezondheidsrisico's van de bevolking en haar kennis op het vlak van gezondheidseffecten van de landbouw beschikbaar te stellen. Zij verwoordde daarmee op lokaal niveau een geluid dat door het rijksniveau tot dan toe niet werd ingevuld.

Analyse leiderschapsdimensie

Er is persoonlijk leiderschap van individuen op alle niveaus aanwijsbaar. Leiderschap richtte zich vooral op groepsvorming van mensen met gelijksoortige opinies (‘bonding’), beperkt op externe partijen en overheden (‘linking’) maar te weinig op het slaan van bruggen naar partijen met andere opinies (‘bridging’).
LNV toonde zich passief in het organiseren van het maatschappelijk debat, ook nadat er veel voorbeelden van maatschappelijke reacties door het hele land kwamen. Ook in andere provincies speelt de discussie; in Brabant haalde een burgerinitiatief 33.000 proteststemmen op tegen megastallen. Er worden traditionele megastallen gebouwd zonder milieuwinst, wat ‘kijk-gedrag’ onder agrariërs veroorzaakt en een houding van: waarom die ellende op de nek halen als je sowieso kunt uitbreiden? ‘Laat ze maar de weg bereiden’.

Alleen al de hoeveelheid aan initiatieven geeft aan dat het om meer gaat dan NIMBY-reacties van individuele burgers. In het geval van het NGB is de communicatie lang overgelaten aan het lokale niveau van gemeente en ondernemers zelf, terwijl de discussie inmiddels al was opgeschaald naar nationaal niveau.

Het thema gezondheid (fijnstof, zoönosen) is een primair belang van mensen. De bandbreedte van onzekerheden is zodanig dat een reactie op de geuite zorgen gepast is. Het ministerie van LNV heeft onderzoek naar gezondheidseffecten van intensieve veehouderij lange tijd afgehouden. Dat uiteindelijk de gemeente Horst aan de Maas de GGD een beperkte studie heeft laten uitvoeren is begrijpelijk, maar gezien de expertise

die noodzakelijk is en gelet op de plaats van gezondheid in de discussie over het NGB, is het lokale niveau niet de juiste insteek. Inmiddels hebben VWS en LNV wel opdracht gegeven voor een studie naar gezondheidsrisico's .

De indruk ontstaat dat het ministerie met name het discours vertolkt dat Nederland moet produceren voor de wereldmarkt, dat deelname aan de wereldmarkt belangrijk is voor Nederland. Vanuit dit discours worden tegengeluiden als lastig ervaren. De gehanteerde beleidstaal over duurzame landbouw en de operationalisatie daarvan lopen voor maatschappelijke groepen niet herkenbaar synchroon. Dat zet de acceptatie van beleid onder druk.

5 Argumenten, investeringen en blokkades

Hoofdstuk 4 gaf al enige zicht op elementen in het proces die bijdroegen aan het ontstaan van een lock-in. In dit hoofdstuk gaan we dieper in op de argumenten en blokkades. Allereerst geven we een overzicht van de benodigde investeringen voor deze vorm van innovatie en welke bestuurlijk-juridische belemmeringen daarbij optraden. Par. 5.2 geeft een overzicht van de bezwaren die zijn aangevoerd tegen het concept NGB; deze hangen samen met de verschillende typen logica van actoren. Daarna beschrijven we de beelden van verschillende groepen actoren die zich vormden (configuraties) en welke blokkades hierdoor ontstonden (5.3). In 5.4 trekken we een aantal conclusies op basis van dit hoofdstuk.

5.1 Investeringen en bestuurlijk-juridische belemmeringen

Om te kunnen innoveren blijkt een breed scala aan investeringen nodig, in samenwerking, draagvlak, kennis communicatie en bestuurlijke manoeuvreerruimte. Hieronder geven we een overzicht.

Samenwerking intern en extern en kennis: Ondernemers zijn gewend om zelfstandig te werken. De uitdaging was om elkaars kwaliteiten te benutten en toch een zekere mate van autonomie te bewaren: ‘We hebben verschillende kwaliteiten in de groep. We hebben veel intervisie, houden elkaar scherp’. NGB heeft vanaf het begin veel kennis in huis gehaald, het principe van ‘open innovatie’ toegepast (zie Chesbrough, 2003). Het NGB werkt met uiteenlopende partijen samen zoals KnowHouse, WUR, studenten en ontwerpers. De kennisinfrastructuur is belangrijk. Het kippenbedrijf heeft intern veel kennis opgebouwd op het gebied van levensmiddelentechnologie, marketing, logistiek en HRM. ‘Wij hebben de afgelopen tien jaar veel geïnvesteerd in hoogwaardige kennis en persoonlijke ontwikkeling. Dus wij denken dat wij een van de weinige organisaties zijn die de competenties hebben om dit te gaan doen’.

Communicatie. Er is veel geïnvesteerd in communicatie, met name vanaf 2005. Eerst door de ondernemers en later door de gemeente, de SP en Behoud de Parel . ‘Het zijn natuurlijk pioniers. Pioniers zijn wegbereiders en hebben last van de remmende voorsprong. De snelle volgers plukken daar de vruchten van’. Een andere respondent:

‘Praktisch gezien hebben we in het begin de ondernemers zelf laten communiceren. We hebben gezegd: het NGB moet een gezicht hebben en dat gezicht zijn de drie ondernemers. Zij gaan in hun regio, waar zij willen ondernemen, de boer op: naar de gemeente, maar ook de huiskamer in. De omgeving, maar ook politieke partijen. Vervolgens ontstond een media hype op een ander niveau: SBS6, RTL 4, Nova en vanuit hun statuur trokken zij het project omhoog. En daar sprong dan de SP op in en de Partij voor de Dieren. De SP heeft banden met Behoud de Parel, daar zijn ze ook trots op; de website van Behoud de Parel is beschikbaar gesteld door de SP.' (bron: interview).

Tijd: Investeren in een innovatief concept kost veel tijd, evenals de bestuurlijk-planologische procedures zoals de MER-procedure. ‘Marcel Kuijpers van Kuijpers Kip wil van drie bedrijven naar een komen. Aanvankelijk dacht hij dat binnen 5 jaar te kunnen doen. Veerman heeft hem gezegd die horizon te verdubbelen. Inmiddels zijn we 7 jaar bezig. Ze hebben een lange adem nodig’.
De investering in tijd en geld ook voor de Vereniging Behoud de Parel. De kosten van acties, het organiseren van bijeenkomsten, onderhoud website en tijdsinzet komen voor eigen rekening van de actievoerders.[16] Ook voor hen geldt dat dit een behoorlijke aanslag vormt op de mogelijkheden.

Financieel: De totale proces- en investeringskosten van NGB zijn niet bekend. Alleen al de sanering van het bedrijventerrein van het kippenbedrijf (op 4 locaties) wordt op 8 miljoen euro geschat. Driessen en Rüpp hebben twee keer bevestigd financieel bij te dragen, resp. 1 en 1,2 miljoen euro. Mogelijk wordt dit meer. ‘De provincie Brabant is opnieuw taxaties aan het doen, want de norm die werd toegepast is veel te schraal. En ze hebben voorgesteld een van de vier locaties te kopen’. Het ministerie van LNV heeft voor het NGB 100.000 euro als bijdrage voor de landschappelijke inpassing toegezegd. De bijdrage aan KnowHouse gaat gedeeltelijk op aan kosten voor procedures in het kader van de MER-aanvraag, die vanwege de eigen regelgeving (LNV en VROM) extra vragen oplevert en dus tijdsinzet. Door de ondernemers moest extra financiële informatie worden aangeleverd aan de gemeente om het businessplan te kunnen toetsen. Dit wordt door betrokkenen ervaren als dubbel; aan de ene kant worden er allerlei juridische hobbels opgeworpen, terwijl dezelfde overheid vervolgens subsidie geeft om die hobbels te nemen. In plaats van dat de overheid eens kritisch het eigen juridisch instrumentarium onder de loep neemt en dat aanpast om ongewenste hobbels te voorkomen, voelen de ondernemers zich opgezadeld met een fooi om zich door dat onvolkomen regeldoolhof een weg te banen.

Politiek draagvlak op nationaal niveau: Betrokkenen kregen te maken met diverse LNV (top-) ambtenaren waarvan sommigen sceptisch stonden ten opzichte van het NGB, zoals sommige respondenten aangeven: ‘Binnen LNV bestaan er verschillende opinies ten aanzien van het NGB, daardoor is niet duidelijk wat de speelruimte is.' ‘Politiek wil de minister niet geassocieerd worden met megastallen’ (bron: interview). Dit laatste wordt toegeschreven aan de opkomst van de Partij voor de Dieren.

[16] Behoud de Parel houdt een uitgebreide en transparante -controleerbare- en relatief complete website bij, voorzien van zowel artikelen over het NGB als achtergrondinformatie.

Politiek draagvlak op lokaal niveau: De fracties binnen de gemeenteraad waren verdeeld en met name de SP fractie was tegen. Een respondent: ‘Binnen de Raad waren VVD en CDA voor. PvdA eigenlijk tegen maar die zat in een moeilijke positie omdat ze ook in het college zaten. SP was mordicus tegen. Uiteindelijk is het plan met 11 tegen 10 toch door de raad gekomen’. Een andere respondent stelt: ‘Het dossier NGB is buiten de verkiezingsonderhandelingen gebleven door af te spreken dat het nieuwe college de besluiten van het vorige college zou uitvoeren. Dat is zo geformuleerd zodat de PvdA niet met zo veel woorden hoefde in te stemmen met de realisatie van het NGB.´.

Bestuurlijk-juridische regelgeving: Er speelden gedurende het hele proces obstakels ten aanzien van de regelgeving. Een belangrijke rol speelde de discussie over *dierrechten*: ‘Een van de bestuurlijke hobbels was de vrijstelling van dierrechten. Die vrijstelling kon niet worden afgegeven omdat het bedrijf nog geen dieren had. De minister (Veerman) had een toezegging gedaan, maar het was ambtelijk zoeken naar hoe dit in de bestaande regelingen kon worden vormgegeven. Uiteindelijk is er een quotum bovenop de bestaande ruimte gegeven. Die rechten hebben trouwens een aflopende geldigheid, het bedrijf moet dan vanuit de regelgeving gezien wel operationeel zijn’. Een andere respondent stelt: ‘Inhoudelijk speelt dat de mestrechten voor 36 maanden worden afgegeven, dan moet er gebouwd zijn. Een verlenging kan eventueel als Dienst Regelingen dat voor elkaar krijgt’.

Andere belemmeringen zitten in de *wetgeving*. Het NGB concept omvat mestpijplijnen. Maar wettelijk gezien mag mest niet door een pijplijn worden getransporteerd, in verband met de controleerbaarheid van mesttransport. In feite is de inzet van vrachtwagens verplicht. De mestleiding zit om procedurele redenen niet in de MER-aanvraag, hoewel het de bedoeling is de leiding te realiseren. Als de MER aanvraag ook zonder mestleiding wordt gehonoreerd, dan is de variant met mestleiding altijd milieuvriendelijker. De gemeente wil privaatrechtelijk in een contract met NGB afdwingen dat die mestleidingen er komen, omdat het onderdeel van het NGB concept is en de Raad van Horst aan de Maas het NGB op grond van duurzaamheidoverwegingen wil toelaten op LOG Witveld.

Een ander voorbeeld zijn de moderne gaswassers die de ondernemers willen aanschaffen. Deze zijn nog zo nieuw dat ze in 2008 nog niet op de officiële lijst van Best Available Technology bij VROM voorkwamen. Daarop werd het voorstel om die regeltechnische reden afgeschoten door ambtenaren, wat negatieve effecten heeft op andere duurzame aspecten van het bedrijf. Inmiddels is er sprake van 'voortschrijdende eisen'. Omdat het oplossen van onduidelijkheden zoveel tijd in beslag neemt en er intussen door VROM wél nieuwe technieken als BAT zijn opgenomen op de officiële lijst, moeten de initiatiefnemers daar ook weer aan voldoen, dus dat levert weer aan aanpassing van de aanvraag op.

Daarnaast spelen *technisch-juridische vragen*. Het NGB neemt vier plekken op het LOG in, maar in hoeverre moet dit nu als één bedrijf worden gezien? Bij de MER gaat het om het begrip inrichting. Afstand ten opzichte van elkaar is dan een punt vanwege hindercirkels. Als het aparte inrichtingen zijn, dan kan het zich voordoen dat de ene

inrichting de andere 'hindert', bijvoorbeeld ten aanzien van de personeelskantine. Planologisch gezien hebben ondernemingen te maken met de begrippen bouwblokken en maximale bebouwingsoppervlakte. Die gelden per bedrijf. Om als bedrijf te worden aangemerkt wordt onderscheid gemaakt tussen juridische, organisatorische - en technische binding. Bij tenminste 2 van de 3 bindingen is een bedrijf een eenheid. Bij het NGB speelt alleen de technische binding (mestleiding), dus dan zou het NGB uit twee bedrijven bestaan waarvoor twee vergunningen nodig zijn, met overlappende stankcirkels. Wat vanuit de MER gezien gunstig is kan wel eens ongunstig zijn gezien vanuit de planologische bepalingen.

'Eigenlijk is de wet niet toereikend voor het bouwen van duurzame systemen. Het bevoegd gezag wordt ook anders. Bij aparte bedrijven is het bevoegd gezag de gemeente, maar als je ze samenvoegt is het bevoegd gezag de provincie' (bron: interview).

Planologische ruimte en MER: de gemeente maakte planologisch ruimte door een LOG aan te wijzen. In eerste instantie voor lokale knelpunten van varkenshouders, maar er mocht ook uitdrukkelijk nieuwe duurzame bedrijvigheid worden gevestigd. De reconstructie is provinciaal beleid geweest, bij de invulling van het Witveld met het concrete NGB-initiatief is de achterliggende ratio (verplaatsing bedrijven uit kwetsbare gebieden en groei elders) wat verdwenen, er komt uiteindelijk een concentratie dieren bij. Dat de oorspronkelijke reden wat verdween blijkt mede uit de gemeentelijke eis dat de duurzaamheidbijdrage van het initiatief moest worden aangetoond, wat het Blonk advies is geworden.

Daarnaast was er veel discussie over de gebiedsvisie, het bestemmingsplan en de MER. Ook is besproken of de LOG niet tot over de A73 geplaatst kon worden, NGB zou dan op een locatie met een industriële bestemming komen. Dit is echter niet doorgezet vanwege gevoelsredenen. De intensieve veehouderij zou dan bio-industrie worden. Ook zou dit om een volledige herziening van het planologisch traject vragen, wat als tijdsverlies werd ervaren.

'Er is wat gedoe geweest om de volgorde van de verschillende stappen (bestemmingsplan, MER). Maar je moet eerst naar de randvoorwaarden kijken, dat wil zeggen de fysieke vestigingsplaats voordat je pas aan de MER kunt beginnen. Over die stappen werd door procesbegeleiders volgens mij een tikje te gemakkelijk gedacht. Die dachten dat dit ook op een innovatieve manier kon worden vormgegeven' (bron: interview).
Maatschappelijke discussie (intensieve veehouderij): Door de opschaling van de discussie moesten de ondernemers zich verantwoorden over de effecten van de gehele sector: 'In de hele discussie kwam de toekomst van de veehouderij op nationaal niveau én de toekomst van het lokale gebied op de schouders van de ondernemers'. Een andere respondent stelt: 'Misschien had LNV een scenariostudie met verschillende richtingen kunnen laten uitvoeren, dan hadden we het initiatief kunnen presenteren in een waaier van andere opties die LNV ook steunt. Duurzame veehouderij heeft volgens LNV verschillende vormen en dat moet je laten zien'.

Onderzoek: De onzekerheid rondom NGB heeft geleid tot veel extra onderzoek. De gemeente heeft ook zelf veel aanvulllend onderzoek laten doen, zoals het duurzaamheidadvies, een Gezondheidseffectscreening (GES) van het NGB, een plan voor landschappelijke inpassing en een toetsing van het financiële ondernemersplan. Zo stelt een respondent: 'Vanuit de gemeente willen wij zicht hebben op de soliditeit van het initiatief. Blonk Milieuadvies heeft gezegd dat de kwaliteit van het management bepalend is, en dat heeft deels ook weer met de financiële onderbouwing te maken. Wij hebben een accountant gevraagd om dat eens te toetsen. De eisen worden zwaarder als gevolg van politieke druk. Je moet er toch op blijven koersen dat je die meerderheid blijft behouden. Daardoor voel je ook die druk om steeds verder te gaan om die dingen te blijven onderzoeken'.

De ondernemers werd gevraagd om een gesloten businesspan, additionele financiële informatie voor de gemeentelijke toetsing en milieudetails voor de MER-procedure: 'Er moest bijvoorbeeld ineens een 'sluitend business plan' komen. Dat is hoogst ongebruikelijk. De ondernemers leveren het wel maar het is heel erg ingewikkeld en daar heb je dus weer professionals bij nodig ter ondersteuning: accountants, econometristen e.d.'. Een andere respondent stelt: 'Voor die ene locatie en voor die twee specifieke ondernemers worden extra eisen geformuleerd. We kennen in Nederland geen Gezondheidseffectrapportage. Natuurlijk moet je op gezondheidsrisico´s letten, maar dit gaat te ver. Er is ook geen management competentierapportage. Dat is belachelijk'.

Conclusie

Het kernprobleem is dat de investeringen voor de ondernemers toenamen. Dit omvatte niet alleen de financiële kosten voor ontwikkeling en implementatie van het concept, maar ook het creëren van de bestuurlijke speelruimte in samenwerking met overheden en het maatschappelijk draagvlak voor het NGB. Daarbij ontstond de situatie dat innovatieve aspecten van het NGB botsen met de bestaande wet- en regelgeving. Tegelijkertijd werden discussies op uiteenlopende schalen aan elkaar gekoppeld. Niet alleen discussie over de inpassing van het NGB op lokaal niveau, maar ook de discussie over dierenwelzijn, gezondheidsrisico's en de principiële vraag naar de wenselijkheid van schaalvergroting van de intensieve landbouw kwamen op de schouders van de ondernemers terecht.
Zoals een respondent stelt: 'Het project wordt ervaren als enorm complex en onoverzichtelijk, ook rond de wet- en regelgeving en dat maakt dan weer onzeker en die onzekerheid wordt afgewenteld op de ondernemers, die zich geconfronteerd zien met absurde eisen: van de financiële informatie die ze moeten leveren tot aan de milieudetails die bij de MER-procedure van tevoren moeten worden ingevuld'.

De conclusie is dat in deze casus van de innovatiegerichte ondernemers, met name door de maatschappelijke tegenwind, een groot aantal verschillende typen investeringen wordt gevraagd. Het gaat om investeringen die ongebruikelijk zijn en die ten dele niet hun verantwoordelijkheid (zouden moeten) zijn. Dit belast hen. Omdat de eisen publiekelijk zijn, hebben ze impliciet een afremmende werking op andere innovaties die gekoppeld zijn aan duurzaamheidwinst. Het gaat mede om de extra

vragen bij de MER procedure, het uitvoeren van een gezondheidscan en het vooraf scannen van financiële zekerheden. Aangezien gesteld kan worden dat deze eisen voortkomen uit het streven naar zekerheid c.q. het vermijden van onzekerheid, vormt dit een belemmering van het proces van innovatie, dat principieel om het verkennen van nieuwe wegen gaat.

5.2 Bezwaren, argumenten en typen logica

5.2.1 Argumenten en bezwaren

Gedurende het proces zijn uiteenlopende bezwaren en argumenten genoemd tegen het NGB door bewoners, media, gemeenteraad en politieke partijen. Het mag opvallend genoemd worden dat de neiging om rationeel met de argumenten om te gaan zo sterk aanwezig is. ‘De overtuiging en redeneerwijze vanuit de voorstanders is steeds ´als we de informatie maar duidelijk geven, transparant zijn, dan wordt de onrust vanzelf minder.´ (bron: interview) De praktijk lijkt anders te zijn. Op bijeenkomsten is er steevast emotie. De posteractie van Behoud de Parel is daar ook op gericht en roept navenante reacties op.

“Daar word ik echt verdrietig van.” Marcel Kuijpers, van vleeskuikenbedrijf Kuijpers Kip, schrok zich suf toen hij het affiche van de actiegroep Behoud de Parel zag. Op de poster staan twee schommelende kinderen afgebeeld met een gasmasker op. Dat krijg je, als straks het zogeheten Nieuw Gemengd Bedrijf in het Limburgse plaatsje Grubbenvorst gevestigd wordt, luidt de boodschap. Kuijpers: “Ik heb daar alle begrip voor en ik ben bereid om met iedereen erover te praten”, zegt Marcel Kuijpers. “Maar door spelende kinderen af te beelden met gasmaskers worden bedrijven meteen in het verdachtenbankje geplaatst. Met oneliners angst zaaien is erg gemakkelijk. Jammer dat het zo moet.” (Tribune, jan 2008)

We kunnen in het debat de volgende argumenten onderscheiden.

Openheid gebied: De Witveldweg Grubbenvorst wordt als de verkeerde plek gezien voor de megastallen. Het buitengebied op deze plek moet volgens de bewoners open blijven. Er passen wel kleinschaliger bedrijven. Grubbenvorst komt door alle ontwikkelingen op een industrieterrein te liggen. Het wordt als te veel van het goede ervaren: ´de zandverwerkingscentrale die er zou komen, de veiling die zou gaan uitbreiden richting de kern en Californië als groot tuinbouwgebied en als laatste de Floriade 2012. Tegen de Floriade was op zich niet zoveel bezwaar vanuit de bevolking, maar er bestond wel ongerustheid over de mogelijke consequenties voor de kern. En toen kwam ook nog het plan van het NGB en dat was de druppel die de emmer deed overlopen.´ (bron: interview)

Bron: Trzin, 2006

Lokale bezwaren:

Als bezwaren worden stankoverlast en toename van verkeer(sonveiligheid) genoemd. De Witveldweg is een smalle weg. 'Die is niet toegerust voor al die vrachtauto's. We hebben het over 35.000 varkens die in een half jaar slachtrijp zijn. Dat houdt in dat er 70.000 varkens per jaar vervoerd moeten worden. Waarvan 56.000 naar het buitenland. Ook het voer zal er moeten komen. En dan ook nog 1,2 miljoen kippen die in 6 tot 8 weken slachtrijp zijn. Dus reken maar uit 7 maal 1,2 miljoen = 8,4 miljoen geslachte kippen per jaar die op transport gaan. Ook hier het voerverhaal. En dat over die smalle weggetjes?' (inwoner Grubbenvorst)
Kinderen moeten veilig op de fiets naar school kunnen gaan. Door de toename van verkeer op de Witveld door het NGB, maar ook door de andere initiatieven tot aan de kern van Grubbenvorst neemt die verkeersveiligheid af.

Gezondheid:

Er is veel onenigheid over mogelijke gezondheidseffecten op mensen die gerelateerd zijn aan intensieve veehouderij. Opinies over fijnstof en MRSA (de ziekenhuisbacterie) illustreren dit. Volgens een respondent zijn er twee soorten MSRA, varkens MSRA en mensen MSRA. Het effect van de eerste vorm op mensen is niet zo duidelijk. ‘Als je gaat kijken naar gebieden met de hoogste concentratie varkens, dan zijn dat Nederland en Denemarken. Laat dat nu ook net de gebieden zijn met de laagste MSRA besmettingen’.

De hoeveelheden fijnstof die wordt geproduceerd per diereenheid lijkt voor discussie vatbaar en de cijfers blijken weinig hard te zijn. ‘In maart 2007 zei het ministerie van VROM dat bij het houden van een kip (vleeskuiken), 63 gram fijnstof per jaar in de lucht komt. In maart 2008 kwam de nieuwe norm af (58 gram). In 2009 is de norm nog maar eens bijgesteld, en zit nu op 22 gram. En er is in de tussentijd niets veranderd hoor. Ik doe nog steeds precies hetzelfde en produceer al 4 ton minder aan fijnstof. Die hele

claim is een publicitaire ramp voor de sector geweest. Nu is de uitstoot van fijnstof met een luchtwasser 15 gram' (bron: interview).

Drie Grubbenvorster huisartsen en apotheekster geven in hun reactie op de GGD-rapportage aan dat de bevindingen van de GGD hen grote zorgen baart. Zij zijn van mening dat het GGD rapport onvolledig en bezijden de waarheid is. Zij verzoeken de gemeente het door een onafhankelijk bureau te laten controleren. Het rapport van de GGD is op inhoudelijk gronden scherp bekritiseerd door de Vereniging Behoud de Parel. De rapportage gaat volgens hen uit van een onvolledige vraagstelling, van onjuiste aannames en maakt gebruik van deels onjuiste informatie over gezondheideffecten.[17]

Op landelijk niveau hebben de ministeries van VWS en LNV -parallel aan de lokale GGD-studie- inmiddels opdracht gegeven voor een vergelijkende studie naar gezondheidsrisico's en intensieve veehouderij. Deze studie gaat naar verwachting circa anderhalf jaar duren.

Landschappelijke impact:

Het NGB leidt tot een aantasting en verstening van het huidige cultuurlandschap en veel ruimtegebruik. Zie het ontwerp van NGB uit 2006. 'De totale omvang is 8,8 hectare. De varkenshouderij zit op 800 m afstand. De buurman is boer, hij vindt het landschappelijk gezien niet leuk. (Bron: interview)

Omvang van de productie en schaalvergroting:

Het gaat om 1,2 miljoen kippen en 33.000 varkens op het landbouwontwikkelingsgebied met een hemelsbrede maat van 800-900 meter. Het argument is dat megabedrijven te weinig rekening houden met hun omgeving en dat er te weinig ruimte over blijft voor de verplaatsing van kleine bedrijven die weg moeten vanwege de nabijheid van natuur. Elders in het gebied worden grote bedrijven worden opgericht die minder weerstand oproepen. Dat mag opvallend worden genoemd. 'Het vervelende van het hele gedoe is toch dat de schaalvergroting sluipenderwijs gewoon doorgaat. Vlakbij het NGB en in de LOG's worden allerlei grote stallen opgetrokken, waar geen haan naar kraait. Alleen gaat het dan in die gevallen niet om een bijbehorende innovatiesprong. Je hebt dan dus wel de schaalvergroting, maar zonder de milieuvoordelen'. (bron: interview)

[17] http://www.behouddeparel.nl/cms/?q=node/1540

Dierenwelzijn:

De bezwaren richten zich vooral op het houden van varkens en kippen in een ‘flat’. ‘We houden kippen op 6 verdiepingen, in etages van 80 cm hoogte. De dierenbescherming is daar echter niet op tegen’, aldus een respondent.
Onderscheid kan gemaakt worden naar dierenwelzijn en diercomfort. Met name in diercomfort zijn de ondernemers voorlopers. ‘Houben was de eerste in Nederland die nadacht over airconditioning. De kip wordt bedwelmd en komt daarna pas in de slachterij. Daarmee kun je stressvrij slachten. Dat kan niemand ter wereld. De kip heeft dus ook geen last van extra adrenaline in de spieren en dat geeft beter vlees’ (bron: interview).

Accumulatie van grootschalige, ruimtelijke ingrepen met industrieel karakter:

NGB is een grootschalige, ruimtelijke ingreep: ‘Het was de zoveelste majeure ingreep in die omgeving naast de grindwinning, de Floriade 2012, Greenport, kassenbouw etc. Dit was alweer een industriële ontwikkeling in wat mensen als open platteland en hun achtertuin (landschap) beschouwen’. (Bron: interview) ‘Er leeft binnen Behoud de Parel een breed gedragen gevoel dat die grote bedrijven een bedreiging zijn voor de kleine bedrijven. De grootschaligheid, de industrie, daar voelen mensen zich niet bij thuis. De schaal en het industriële karakter worden aan elkaar gekoppeld’ (bron: interview).

Mondiale argumenten:

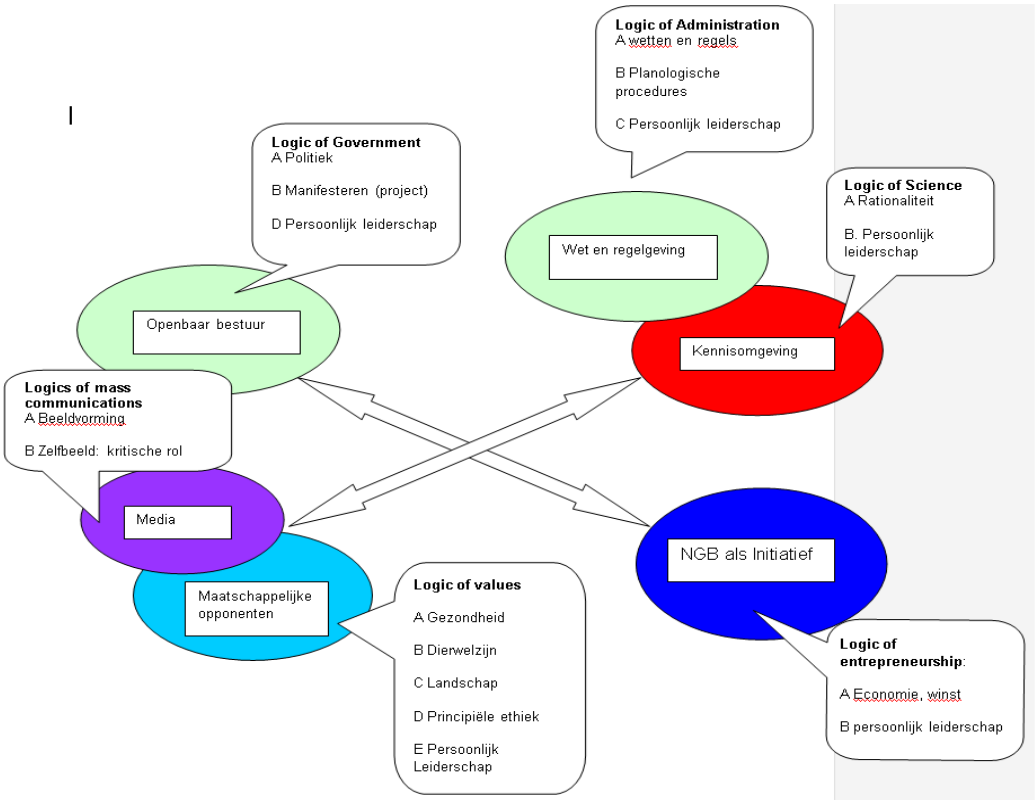
De argumenten over het mondiale schaalniveau botsen sterk. Aan de ene kant is men tegen het mondiale transport van grondstoffen die nodig zijn voor een initiatief van het NGB. ‘Er zit een grote groep mensen binnen Behoud de Parel, die zich erg begaan voelt me de internationale aspecten zoals de mineralenbalans: het feit dat ze soja uit Brazilië importeren. Het maakt voor de mineralenbalans niet zoveel uit of dat nu ‘groene soja’ is, zoals het NGB wil gaan doen. De mineralenbalans wordt evengoed verstoord: soja wordt hiernaar gehaald en de mest gaat deels naar Duitsland. ' (respondent) Maar aan de andere kant wordt er juist ingezet op de groeiende wereldbevolking als argument voor het initiatief. ‘De ontwikkeling van de veehouderij moet meer worden gezien in het licht van mondiale voedselvoorziening. Door schaalvergroting, overproductie en concentratie van markt en macht is er sociale uitsluiting en lage inkomensproblematiek bij landbouwbedrijven ontstaan. De samenleving is gebaat bij goed en gezond voedsel en moet kiezen.' De tegenhanger hiervan is 'Ondernemerschap is geen doel op zich en Nederland hoeft de metropolen van de wereld niet te voeden. Economie moet ten dienste staan van mens, dier en milieu.'[18]

5.2.2 Typen logica’s

De actoren betrokken bij NGB hanteren *verschillende typen logica*. Ondernemers handelen vanuit hun eigen situationele logica gericht op de ontwikkeling van een economisch rendabel bedrijf. Bestuurders opereren vanuit een institutionele logica,

[18] Bron: Verslag debatavond burgerinitiatief Megastellen Nee, 15-12-2009, Eersel.

ambtenaren vanuit een administratieve logica. Bewoners opereren vanuit hun culturele logica, terwijl regelgevers een instrumentele logica hanteren. De ontmoeting van deze logica's leveren onvermijdelijk spanningen op. Om te komen tot een effectieve samenwerking tussen actoren, ofwel een vitale interactie, dient een balans gevonden te worden tussen verschillende typen logica (vgl. Tops en Hendriks, 2004). In elk domein is persoonlijk leiderschap gewenst om die balans te creëren.
De verschillende vormen van logica komen als volgt tot uiting in de situatie van het NGB, waarbij de rol van de media en de burgers in het domein van de culturele logica hebben geplaatst en het domein van de wetenschap in het instrumentele domein, waar het de rationeel-efficiënte argumenten betreft.

Het bestaan van deze logica's vormen naast beelden en persoonlijk leiderschap een verklaring voor de blokkades in het proces.

5.3 Beelden en blokkades

Om met nieuwe situaties te kunnen omgaan is het noodzakelijk dat op de eigen belangen, beleving en waarden gereflecteerd wordt. Blokkades doen zich voor wanneer mensen niet langer willen of kunnen reflecteren op de eigen frames. Mensen staan dan niet langer open voor ontwikkeling maar zoeken vooral naar bevestiging van de bestaande beelden over inhoud (‘dit is zo’), bestaande beelden over partijen (‘die zijn niet te vertrouwen’) en de procesregels (‘zo doen we dat hier en punt uit’). Veel mensen

hanteren bijvoorbeeld zeer heldere opvattingen over het NGB: zowel afwijzend als ondersteunend. Symptomen van blokkades zijn de aanwezigheid van taboes, een herhaling van zetten, discussies tussen 'doven, vicieuze cirkels in de discussies, of geëscaleerde conflicten (Termeer c.s., 2009: 11). Termeer c.s. (2009: 20-21) beschrijft 5 clusters van gedeelde beelden ten aanzien van de wenselijkheid van NGB. Het is tevens een continuüm van opvattingen van positief naar negatief, van NGB als duurzaam concept tot afwijzing van alle megastallen. We geven hier een korte samenvatting.

NGB als mega-duurzaam: NGB is de meest duurzame en diervriendelijke wijze van intensieve veehouderij. Dit duurzame concept vergt nu eenmaal opschaling en intensivering. Een NGB is veel meer dan een gewone megastal. Vertegenwoordigers zijn InnovatieNetwerk, KnowHouse, enkele onderzoekers van WUR, een aantal mensen van LNV en de ondernemers die het initiatief hebben genomen.

Innovatief duurzaam bedrijf in ons gebied: Men beschouwt het als heel positief dat er ondernemers zijn die in hun gebied met in hun ogen zo'n innovatief en duurzaam bedrijf willen begonnen. Het is een innovatief concept dat nog nergens bestaat. Vertegenwoordigers zijn B&W van de gemeente Horst aan de Maas, Greenport Venlo en de provincie Limburg.

Procedures volgen: De procedurele rationaliteit overheerst. Het gaat er hier niet om wat de actoren van het megabedrijf vinden, maar of de processen goed en juist verlopen. Dit is van belang als de oriëntatie op verantwoording voorop staat. Wanneer de vestiging past binnen de wet- en regelgeving, dan is het goed. Vertegenwoordigers zijn de diverse overheidslagen: gemeente, provincie en ministerie.

Geen megastal in Grubbenvorst: Men is sterk gekant tegen de komst van een megastal in Grubbenvorst. Het gaat niet zozeer om het plan van de ondernemers, maar om de locatiekeuze. Grubbenvorst is volstrekt de verkeerde plek. Het buitengebied moet open blijven. Men verbindt de komst van een megastal met andere ontwikkelingen die op Grubbenvorst afkomen. Vertegenwoordigers zijn de vereniging 'Behoud de Parel, de dorpsraad en een groot deel van de bewoners en een deel van de raadsleden.

Megastal als mega-slecht: Men is negatief over megastallen of varkensflats zoals ze ook wel genoemd worden. Het op zo'n grote schaal houden van dieren wordt als niet ethisch beschouwd. Bovendien brengt de schaal onverantwoorde en onbekende risico's met zich mee voor de volksgezondheid. De ontwikkeling van megastallen is bovendien slecht voor gezinsbedrijven en het imago van de agrarische sector. Vertegenwoordigers zijn de Partij voor de Dieren, de SP, Milieudefensie en een aantal LTO-ers.

De gedeelde beelden hebben een zekere mate van geslotenheid; er is weinig sprake van reflectie wanneer het gaat om het onderwerp megastallen. Spanningen ontstonden vooral tussen de configuraties 'Innovatief duurzaam bedrijf in ons gebied' en 'Geen megastal in Grubbenvorst'. Dat komt omdat de actoren op hetzelfde lokale schaalniveau opereren, elkaar in besluitvormingsprocessen veel tegen komen en in zekere mate ook van elkaar afhankelijk zijn (Termeer c.s., 2009:21).

We kunnen de volgende blokkades onderscheiden in het proces rond NGB:

Spanning tussen innovatie en maatschappelijk draagvlak

Innovatie gaat vaak in tegen dominante overtuigingen en wordt pas jaren later als positief ervaren. Op drie manieren is geprobeerd om te gaan met andere beelden.

1. Een eerste reactie is argumenten te *bagatelliseren* en ze af te doen als emotioneel, irrationeel of ongeïnformeerd: ‘Dat soort zaken wordt door X te makkelijk afgedaan als emotie. Ook Y stapt hier over heen. De reactie is dan om hen nog een keertje uit te leggen, ‘hier kun je eigenlijk niet tegen zijn’ (bron: interview).

2. De tweede reactie is *communicatie*, zoals het maken van folders, en het organiseren van bijeenkomsten. ‘We hebben gezegd: we moeten grip krijgen op de communicatie, want dat waren we kwijtgeraakt. Dat was begin 2007. Er is samen met IMAGRO een communicatieplan gemaakt om ook een tegengeluid te laten horen tegen de beelden die vanuit Behoud de Parel werden gecommuniceerd’ (bron: interview). Het idee was dat de onrust zou wegebben wanneer er voldoende objectieve informatie beschikbaar zou zijn: ‘Na die bijeenkomst waren alle punten waar discussie over was met objectieve informatie en argumenten weggenomen, behalve het gezondheidsaspect. Daarna is men dus argumenten gaan toevoegen die daarvoor niet zo heel erg speelden: de menselijke gezondheid. Dat speelt natuurlijk heel sterk op de emoties van bewoners’. (bron: interview) De onderliggende en onuitgesproken suggestie is dat je je door emoties niet mag laten leiden of zelfs dat het een oneigenlijke argumentatievorm is in het maatschappelijk verkeer.

   De aandacht die naar het NGB uitging maakte het tot een geschikt icoon voor de media en tegenstanders. Door hier op in te spelen werden partijen verbonden met de lokale actoren tot coalities die uiteenlopende schalen van discussies aan elkaar verbonden, wat sterk complexiteitsverhogend werkt. Bestuurders zien zichzelf opeens terug in een nationaal forum, waar de spelregels minder bekend zijn en zij worden aangesproken op punten waar zij niet over gaan.

3. De derde manier is via *onderzoek*. Door NGB met rationele, wetenschappelijke argumenten te onderbouwen hoopte men het draagvlak te kunnen vergroten. Zo is een duurzaamheidsonderzoek en een gezondheidsscan uitgevoerd, zijn landschapsarchitecten ingeschakeld om een landschapsplan te maken voor NGB en zijn verschillende onderzoeken uitgevoerd door WUR, Telos en het Athena-instituut (en ook dit onderzoek valt daaronder!). ‘Met dezelfde argumenten waarmee de gemeente zelf vertrouwen heeft gekregen in het project, heeft zij vervolgens geprobeerd om ook het vertrouwen van andere betrokkenen te winnen. De redenen van duurzaamheid, werkgelegenheid, uitstraling, innovatie, dierenwelzijn werden door middel van presentaties van onderzoek en voorlichting naar voren gebracht. Maar dit sloeg niet aan, of viel niet in vruchtbare aarde, omdat de beleving van het NGB anders was (Termeer c.s., 2009: 26).

De bezwaren kunnen echter niet worden opgelost door meer eenzijdige communicatie of wetenschappelijk onderzoek alleen, ten eerste omdat ze stuiten op botsende onderliggende waarden en paradigma's en ten tweede omdat ze onvoldoende aandacht besteden aan niet-rationele en emotionele bezwaren (zie ook hoofdstuk 6).

Persoonlijke tegenstellingen en emoties

Emoties speelden op verschillende manieren een rol. Ten eerste de angst van bewoners dat een megastal 'in hun achtertuin' gerealiseerd zou worden. De SP en Behoud de Parel speelden daar op in: 'Heel veel tegenstand komt voort uit angst. Behoud de Parel heeft aangekondigd met alle mogelijke middelen te zullen voorkomen dat het NGB zal worden gerealiseerd. Als dat de opstelling is, dan kan ook niet meer worden gediscussieerd' (bron: interview).

Ten tweede speelden er emoties of de ruimte in Limburg wel ter beschikking gesteld zou moeten worden voor ondernemers van buiten de gemeente of provincie: Een respondent: 'Er spelen sentimenten: Wat moet een Brabander in Limburg? Het zijn onderbuikgevoelens.' De stuurgroep/Taskforce stond positief tegenover het NGB, daardoor werd het wij-zij gevoel versterkt: 'Een aantal mensen stond juist als echte 'believers' tegenover het NGB. De stuurgroep was een 'fangroep' van de ondernemers' (bron: interview).

Ten derde speelden er persoonlijke tegenstellingen, zo stond een topambtenaar binnen LNV sceptisch tegenover het initiatief vanwege een negatieve ervaring met één van de initiatiefnemers in het verleden. Op lokaal niveau werd het verzet tegen het NGB persoonlijk gemaakt door Behoud de Parel door het vertrouwen in wethouder Litjens op te zeggen. Uitspraken en acties door Litjens werden steeds argwanend bekeken en het was moeilijk om de keerzijde -zijn omslag als bestuurder- te zien. Dit is een vorm van fixatie.

Ook experts gooiden soms olie op het vuur, zoals C. van Bruchem die als expert een tegengeluid liet horen tegen de schaalvergroting en P. Smeets die als Agroparkdeskundige in september 2008 in Trouw ongelukkigerwijs opgetekend zag dat de komst van het NGB naar Grubbenvorst de verplaatsing van het dorp onvermijdelijk maakt.[19]

Spanning tussen innovatie en verantwoording via regels

Een blokkade ontstond op het niveau van regel-gerichte beleving. De *regels* hadden met name betrekking op de vergunningverlening en planologische procedures (hoogte van gebouwen, dierrechten, bestemmingsplan, plan-MER). Geconfronteerd met de nieuwe situatie van het NGB was het niet steeds duidelijk welke regellogica gevolgd moet worden, want in de voorliggende situatie was immers niet voorzien. De reactie vanuit de regel-gerichte beleving was om aanvullende zekerheid te zoeken. Zo werden er talloze verzoeken gedaan om aanvullende informatie bij de MER, waardoor de

[19] Trouw (2008) 'Megastallen leiden tot verplaatsen Limburgs dorp', 26 sept.2008.

uitvoering vertraagd werd. ‘Argumenten uit de configuratie Procedures volgen’ zijn vooral aangewend om niet te interveniëren en om afzijdigheid te legitimeren’(Termeer c.s.: 23) . Daarnaast ontstonden wettelijk-juridische bezwaren rondom innovatieve aspecten van het NGB zoals het gebruik van pijpleidingen voor mesttransport en moderne gaswassers.

Spanning tussen betekenisvol willen zijn en gebrek aan visie

LNV staat ambivalent tegenover grootschalige intensieve veehouderij: ‘De visie van LNV ten aanzien van de toekomst van de intensieve veehouderij is niet zo duidelijk’ (respondent). ‘Tot 2018 weten we wat de inhoudelijke hoofddoelen zijn, is er visie, zoals de EHS. Voor daarna weten we niet méér dan dat we een ‘luisterend ministerie’ willen zijn. In de tussentijd lijkt het alsof we ook de vingers niet willen branden aan initiatieven zoals NGB. Wellicht zouden we ons iets meer kunnen uitspreken over de relatie tussen intensieve landbouw en landelijk gebied’ (bron: interview).

Door deze rolinvulling is LNV niet in staat om partijen bijeen te brengen onder een gemeenschap-pelijke agenda, hoewel een aantal ambtenaren wel persoonlijk leiderschap toonden op dit punt. Daarnaast wordt de bal heen en weer geschoven tussen verschillende overheidsniveaus: ‘Litjens heeft deels gelijk als hij zegt dat de gemeente geconfronteerd wordt met allerlei problemen en die eigenlijk op het bordje van de landelijke politiek zou moeten liggen. Maar minister Verburg zegt dan weer dat de gemeente dat maar moet oplossen. Constant schuiven ze het balletje naar elkaar toe, met als gevolg dat ze niets zeggen en gewoon op dezelfde weg doorgaan’.

5.4 Conclusies

Uit de voorgaande paragrafen kunnen we de volgende tussenconclusies trekken:

Binnen het openbaar bestuur constateren we een zekere onmacht om een dialoog op waarden niveau te voeren. Een waardendialoog vraagt het vermogen om een verschil te maken, te ordenen wat belangrijker is dan het andere. Op dit moment is er binnen LNV sprake van tweeslachtigheid. In beleidsstukken wordt neutraliteit ten aanzien van landbouwontwikkelingen neergezet, in daad is er sprake van dominantie van het een economisch paradigma. Grootschalig intensief produceren voor de wereldmarkt is letterlijk als signaal afgegeven. Ook wordt het NGB in kennis en (proces)middelen door het ministerie actief ondersteund. Deze tweeslachtigheid maakt het onmogelijk om een neutrale speler te zijn die de waarden dialoog kan begeleiden.

Op provinciaal niveau wordt doorzettingsmacht gecombineerd met een instrumenteel-institutionele logica. In de praktijk betekent dat het faciliteren van planologische ruimte, het leveren van financiële bijdragen en het afdempen van wat als kritisch tegengeluid wordt ervaren.

Op lokaal niveau bestaat de behoefte aan herstel van maatschappelijk contact en een bredere discussie vanuit een culturele logica.

In de kennisomgeving ligt de focus op ontwerp-rationaliteit. Er is sprake van een ‘identificatie met de inhoud '. Door de afhankelijkheid van de overheid (financieringsrelatie) in combinatie met identificatie met de inhoud van de innovatie wordt persoonlijk leiderschap in de vorm van contra geluid moeilijker gehoord Op langere termijn heeft dit een negatief effect op het vrije denkvermogen vanuit de wetenschap, wat een bron van vernieuwing is.

Media: vanuit de rolopvatting dat de media kritische volgers van maatschappelijke ontwikkelingen zijn, is de toonzetting berichtgeving gekleurd. Zelfkritiek en nuance worden niet opgepakt. een voorbeeld is de nuancering die Marcel Kuijpers geeft richting de TV ploeg van Zembla die daar vanuit hun doel niet op zitten te wachten: het NGB werd niet onderscheiden van traditionele ‘mega-stallen’ voor intensieve veehouderij.

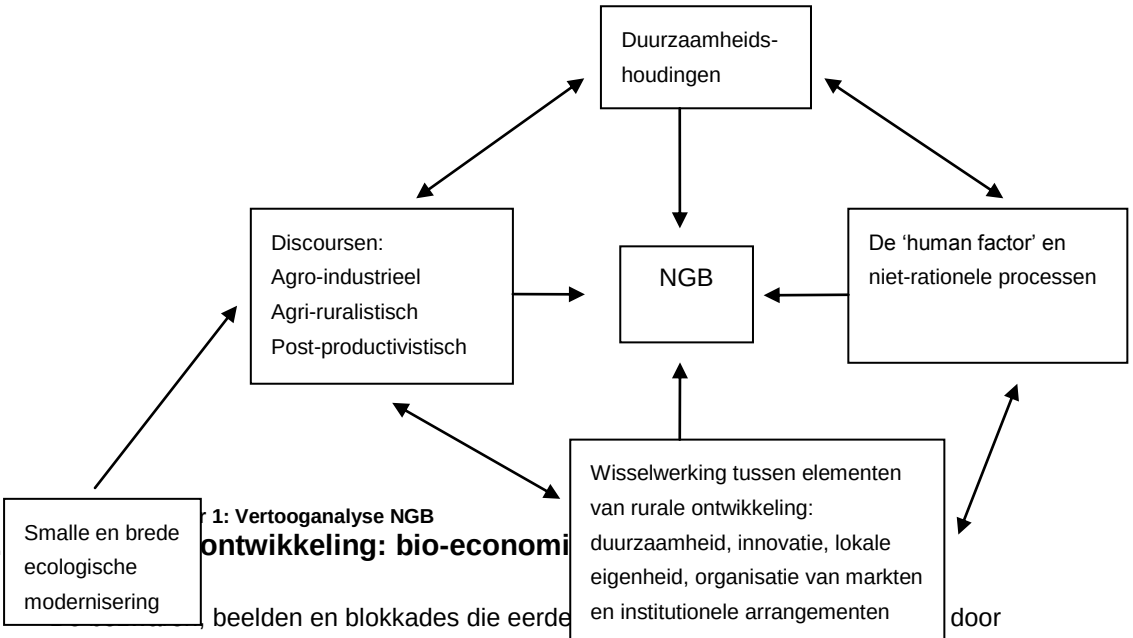
Maatschappelijke opponenten: er is een neiging tot monopolisering van de ethiek en het fungeren als spreekbuis van het tegengeluid. De houding is vergelijkbaar met milieugroepen uit de 2^{e} milieugolf: 'wij moeten dit onrecht bevechten'. Door de koppeling met de politieke arena (SP, Milieudefensie) wordt het moeilijk om te onderscheiden of er inhoudelijke punten worden ingebracht of politiek wordt gevoerd. Zoals een respondent stelde: ´ik heb niets met ze, ze zijn gewoon tegen het NGB, daar is niet mee te praten´. Vanuit de Vereniging Behoud de Parel wordt aarzelend omgegaan met uitnodigingen om te participeren in trajecten: ´dat zou betekenen dat wij erkennen dat het NGB er komt en dat is niet zo.´ Daarnaast geeft men aan dat men serieus betrokken wil worden bij discussies rondom het thema, terwijl men aan de andere kant aangeeft bereid te zijn om te gaan procederen ‘tot aan de Raad van State.’ Deze wederzijdse opstelling maakt de opbouw van vertrouwen moeilijker en dus het zoeken naar ‘common ground’.

De confrontatie van de diverse 'logics of... ' leidt wederzijds tot niet-herkenning van behoeften, daardoor is er geen ontmoeting. Wel is er potentieel een gemeenschappelijke noemer te vinden in de paradox van de waarden polariteit dieren versus industrie. De schaalvergroting werkt vervreemdend en voert weg van de oorsprong van het werken met levende dieren. Geen van de actorgroeperingen wenst intensieve veehouderij op een industrieterrein met de planologische bestemming 'industrie'.

Bij alle actorgroepen is er sprake van (aanwijsbaar) persoonlijk leiderschap bij individuen. Dat zijn degenen die zich er niet bij neerleggen dat er geen dialoog is, dat er lock-ins zijn, dat de media een gekleurd beeld geven etc. en die zoeken naar bijdragen die binnen hun specifieke invloedssfeer liggen. De dimensie waar het dan om gaat is de duurzaamheidshouding. In het volgende hoofdstuk wordt dit uitgewerkt.
Het effect van bovenstaande punten is dat de landbouwinnovatie schoksgewijs verloopt. De ondernemers en het lokaal bestuur worden belast met een dialoog die te veel omvat om goed te kunnen voeren.

6 Vertooganalyse: het ontstaan van blokkades verklaard

In dit hoofdstuk geven we een verklaring van de blokkades rond het proces van NGB vanuit vier verschillende invalshoeken. De eerste invalshoek heeft betrekking op de onderliggende discoursen die de botsende beelden over een duurzame invulling van landbouwproductie verklaren. De tweede invalshoek verwijst naar duurzaamheid-houdingen en stadia van landbouwontwikkeling. De derde invalshoek verwijst naar de 'human factor' en psychologische processen. De vierde invalshoek tot slot verwijst naar de dynamiek van rurale ontwikkeling inclusief de rol van de institutionele omgeving. Het NGB staat immers niet op zichzelf maar is te beschouwen als onderdeel van een 'ruraal web', bestaande uit relaties tussen de verschillende domeinen van rurale ontwikkeling: duurzaamheid, innovatie, lokale eigenheid, organisatie van markten en institutionele arrangementen (Van der Ploeg en Marsden, 2008). De dynamische wisselwerking tussen deze vier invalshoeken verklaart het ontstaan van een 'lock-in' situatie rond NGB (zie figuur).

r 1: Vertooganalyse NGB

6. ontwikkeling: bio-economi

beelden en blokkades die eerde door verschillende discoursen over landbouw en rurale ontwikkeling (vgl Frouws, 1998,

Marsden, 2003 en Hermans c.s. 2010) die botsen in de regionale arena van het landelijk gebied. We beschrijven hier kort de discoursen die spelen in het geval van NGB en laten zien dat ze geworteld zijn in verschillende opvattingen over ecologische modernisering die uitwerken als botsende paradigma's.

Het agro-industriële discours wordt geassocieerd met gestandaardiseerde productie voor de wereldmarkt. Het wordt ook wel het utilitaire discours genoemd (Frouws, 1998, Hermans c.s. 2010). Het reflecteert het geloof in vrije concurrentie en de toepassing van technologie-intensieve oplossingen die de input kosten verminderen door schaalvergroting. De opvattingen vertonen raakvlakken met het neoliberalisme, waarbij zakelijk ondernemerschap voorop staat. Grootschaligheid en intensiteit van productie en de ontwikkeling en inzet van nieuwe technologie vormen de kern van dit discours.

In het agri-ruralistische discours worden landbouwproductie en de sociale component verbonden. Familiebedrijven worden in dit discours belangrijk geacht. Overdracht van het bedrijf wordt bij voorkeur binnen de familie geregeld. Boeren vervullen een rol als hoeder van het agrarisch cultuurlandschap en van traditionele productiewaarden zoals vakmanschap (´een eerlijk en goed product maken´). Zelfsturing, rentmeesterschap en multifunctionaliteit zijn de kernwaarden van dit discours. Gemengde bedrijven komen vaker voor.

Het post-productivistische discours (door Frouws en Hermans c.s. het 'hedonistische' discours genoemd) ziet het platteland vooral als 'consumptielandschap', rust en ruimte biedend aan stedelingen. De recreatieve waarde van het landschap staat hierbij voorop. Landbouw levert daarnaast voedsel voor de stedeling, waarbij de waarden van dierenwelzijn, streekeigenheid en kwaliteit in belang toenemen.

Terwijl bewoners onder andere bezwaren aanvoerden die verwijzen naar de noodzaak om de kwaliteit van leven in agrarische cultuurlandschappen te behouden (wat verwijst naar een post-productivistische opvatting) benadrukten de voorstanders van NGB vooral de (duurzame) productiekenmerken van NGB.

De spanning tussen discoursen bij het NGB ligt genuanceerd. Het buitengebied van Grubbenvorst waar het LOG Witveld toe behoort is een volstrekt geaccepteerd agrarisch buitengebied. Dat wil zeggen dat de functie voor de primaire landbouwproductie onomstreden is. De vraag wordt dan wat de beleving van die primaire productie is. De agrariërs in de kernen om Grubbenvorst zijn van oudsher gericht op de vollegrond teelt en hebben deels gemengde bedrijven, variërend van rozenkwekerijen langs de Maas tot aan boomteelt en asperges op de zandgrond. Het hele gebied ademt de sfeer van 'bantuin', ook aan de andere Maaszijde bij Venlo en richting trade Port. Hier tussendoor -en in toenemende mate zich concentrerend- is de glastuinbouw aanwezig.
De visie van de initiatiefnemers sluit aan bij het agro-industriële discours. De economische rationaliteit in de opzet, de schaal en intensiteit van productie en aandacht voor de technische kant van het ontwerp onderstrepen dit. De huisartsen wijzen op de risico's van de schaalvergroting en vormen een coalitie met de Werkgroep Behoud de Parel in hun argumenten tegen het NGB, passend binnen het agri-

ruralistische discours. Een deel van de bewoners en agrariërs in het gebied vormen een coalitie binnen het agro-ruralistische discours in hun bezwaar tegen het 'omzetten' van het gebied van de traditionele vollegrondsteelt met de component van familiebedrijven naar een meer industrieel georiënteerde productie. De schaalvergroting heeft invloed op de cohesie tussen agrariërs, zet het sociale kapitaal als het ware onder druk.

Er is sprake van een tweede vorm van spanning tussen het agri-industriële en het post-productivistische discours waar het gaat om de effecten van het NGB op het landschap. De 'verharding/verglazing' van het buitengebied conflicteert met de beleving van landschap ('help onze achtertuin', open platteland). Het zijn in dit geval echter geen stedelingen uit Venlo, maar de oorspronkelijke bewoners van het gebied zelf die protesteren tegen de verglazing en de grotere stallen voor intensieve veehouderij. De argumenten zijn gericht op kwaliteit van leven (‘fijn buitenspelen in Grubbenvorst’), gezondheid (fijnstof) en dierenwelzijn (geen ‘flat’).

Het tempo waarin het omzetten verloopt is relatief hoog, waardoor er geen contact meer met de ontwikkeling zelf kan worden gemaakt, wat vervreemding in de hand werkt. Dit punt zit is herkenbaar in de bezwaren tegen de accumulatie van ontwikkelingen in Grubbenvorst vanuit Behoud de Parel.

De beschreven discoursen zijn geworteld in verschillende, meer algemene opvattingen over een ecologische modernisering van de samenleving, over de gewenste richting waarin die samenleving zich zou kunnen ontwikkelen. Ecologische modernisering werd oorspronkelijk gezien als een ontwikkeling gebaseerd op nieuwe technologie, passend binnen ecologische grenzen (Jänicke, 1984). De kenmerken van ecologische modernisering, volgens Jänicke, Huber en Toffler zijn: 1) kwalitatieve economische groei 2) realisering van ecologische doelen 3) gebruik van moderne technolgie, om negatieve milieu-effecten te verminderen, op het terrein van energie, agri-business, de biologische en chemische sector en ICT 4) een sterke, sturende staat en 5) een verwetenschappelijking van de samenleving (Horlings en Marsden, 2010).

De ontwikkeling die zich feitelijk heeft voorgedaan is een afgezwakte vorm van ecologische modernisering, die sterk verweven is met het heersende voedselproductie paradigma (Zie Geels, 2009). Zwakke ecologische modernisering focust op de integratie van economische en ecologische (milieu-technische) doelen, maar betrekt de sociale, culturele, ruimtelijke en politieke aspecten en effecten slechts beperkt in de beschouwing. Het effect is een grootschalige, inputrijke, intensieve en sterk gemechaniseerde vorm van voedselproductie. Deze *bio-economie* kenmerkt zich door nieuwe milieutechnieken, overheidsinvloed en grote private investeringen en een gerichtheid op globaliserende markten. Deze bio-economie heeft in vergelijking met de oorspronkelijke uitgangspunten een aantal ‘missing links’, bijvoorbeeld op sociaal-cultureel terrein, waardoor maatschappelijke weerstand wordt opgeroepen. Het is weinig afgestemd op de eigenheid van gebieden. Cultureel gezien is de relatie tussen mens en natuur steeds meer gereduceerd tot zorg voor voldoende grondstoffen, verwijdering afval en beheersing van emissies. Intrinsieke waarden zoals natuur of soortspecifiek gedrag worden vertaald in financiële termen of buiten beschouwing gelaten (Christoff, 1996). De agri-cultuur zelf, zichtbaar in de vorm van vakmanschap

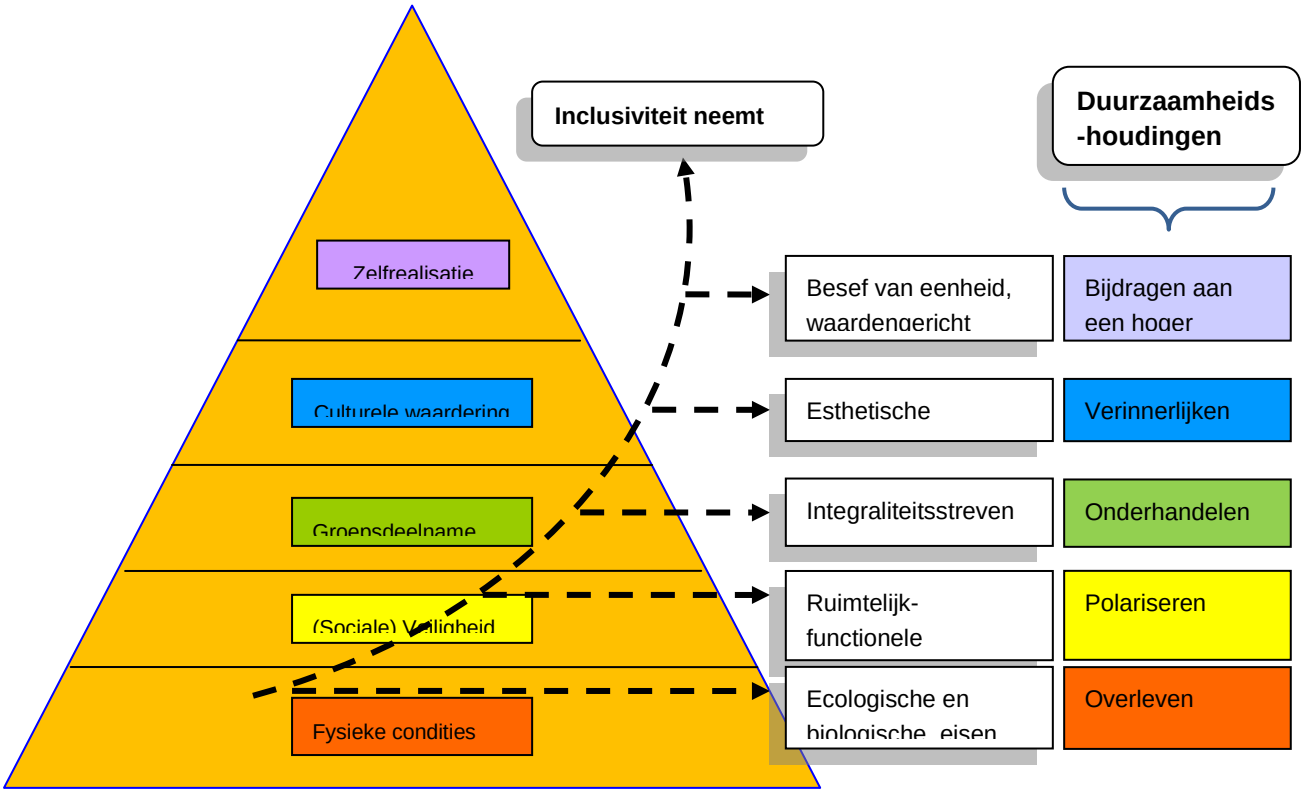
en bedrijfstijlen wordt verder getechnologiseerd en de bedrijfsvoering wordt meer afhankelijk van externe (onderzoeks)instituten (Van der Ploeg, 1991). Tegenover de bio-economie is de *eco-economie* te plaatsen, gebaseerd op agro-ecologische principes, locale participatie en vraaggestuurde kennis (Horlings en Marsden, 2010).

Dit analytisch onderscheid tussen bio- en eco-economische modenisering in de landbouw verheldert de verschillende opvattingen over het NGB. Noties binnen het debat over NGB ten aanzien van technologie, intensivering van productie, grootschaligheid en exportgerichte productie verwijzen ten dele naar de afgezwakte vorm van ecologische modernisering. De noties over een vorm van landbouw die geworteld is in de lokale gemeenschap en van lokale bronnen gebruik maakt, verwijzen naar een bredere vorm van ecologische modernisering.

6.2 Duurzaamheidhoudingen en stadia van landbouwontwikkeling

De lock-in rond het NGB wordt niet alleen bepaald door beelden en discoursen, maar ook door houdingen van actoren ten aanzien van duurzaamheid

We kunnen onderscheid maken in verschillende ontwikkelingsstadia van maatschappelijke duurzaamheid. Dit is weergegeven in de onderstaande pyramide met in de basis overleven en groeiend naar meer aandacht voor waarden, esthetiek en zelfontplooiing. De inclusiviteit neemt van onder naar boven toe. Deze stadia duurzame ontwikkeling kunnen worden vertaald naar landbouw. Van boven naar beneden neemt dan zowel de inclusie van aspecten als van het morele gehalte toe. De basis is het streven naar voldoende (bulk) productie om in voedselveiligheid te voorzien, hoger in de pyramide neemt de aandacht voor aspecten als dierenwelzijn, esthetiek van het landschap en maatschappelijke samenhang toe.

Stadia van duurzame landbouwontwikkeling en duurzaamheidhoudingen
We noemen hier de vijf duurzaamheidhoudingen die door Zoeteman zijn benoemd en geven een voorbeeld per houding toegepast op het NGB (vgl. Zoeteman, 2009 192-201).

1. Overleven: Eigenbelang vooropstellen ten koste van andere belangen

De Nederlandse landbouw staat onder druk. Om te overleven moet de sector zich economisch ontwikkelen, ook al gaat dit ten koste van andere belangen zoals landschap of gezondheid. De verzameling actoren ‘NGB als mega-duurzaam’ sluit aan bij deze opvatting waar men schaalvergroting en intensivering als onvermijdelijk ziet voor de sector om te overleven. Eén van de respondenten: ‘Ketens integreren vraagt om schaalgrootte, vanwege de noodzakelijke investeringen. Het is een duurzaamheidstrategie voor de onderkant van de markt, de bulkproductie’. Dat neemt niet weg dat het NGB als initiatief streeft naar onderscheidend vermogen via labels, dus het kwaliteitssegment opzoekt.

2. Polariseren: Rekening houden met wat moet, bijv. omdat het in de wet staat

'Als het gaat om duurzaamheid, moet NGB voldoen aan de milieu- en planologische randvoorwaarden (wetgeving), maar niet voorop lopen.' De redeneringen die uitgaan van 'procedures volgen' en ´wij gaan daar niet over´ sluiten aan bij deze houding.

3. Onderhandelen: Met anderen onderhandelen en consensus nastreven (onderhandelen)

Nieuwe vormen van intensieve veehouderij dienen het onderwerp van maatschappelijke onderhandeling te zijn met andere partijen (NGO's, burgers, overheden).
De beleving 'Een innovatief duurzaam bedrijf past in ons gebied' sluit enigszins aan bij deze duurzaamheidhouding, aangezien deze uitgaat van verschillende, deels tegengestelde opinies over belangen en ontwikkelingen in het gebied.

4. Zoeken naar de meest optimale combinatie van belangen (verinnerlijken)

Duurzame landbouw is de optimale combinatie van belangen van verschillende partijen (bijvoorbeeld dierenwelzijn, landschapskwaliteit, economische rentabiliteit, werkgelegenheid, ...).

Deze duurzaamheidhouding was in het geval van NGB tot dusver moeilijk te bereiken omdat de groepen jegens elkaar tamelijk gesloten waren en weinig open stonden voor (zelf)reflectie. Op individueel niveau komen we deze houding wel tegen bij de mensen die aangeven dat ´het toch niet waar kan zijn dat we op deze manier met elkaar omgaan in de streek, we kunnen toch zoeken naar wat we samen belangrijk vinden?`

5. Het hogere belang voor alle betrokkenen nastreven (hoger innerlijke zelf)

Het gaat er niet om of een concept als NGB wordt gerealiseerd of dat mijn eigen belang wordt verwezenlijkt maar dat het maatschappelijk doel van een meer duurzame landbouw dichterbij komt.

Tot dusver lijkt deze houding als gevolg van de bestaande (polarisatie van) belangen in het debat nog niet aan bod te zijn gekomen.

De conclusie op basis van de duurzaamheidhoudingen is dat de verschillende groepen actoren vanuit variërende duurzaamheidhoudingen acteren, wat bijdraagt aan de lock-in situatie. Uitwisselingen over de duurzaamheidhoudingen en het zoeken naar gemeenschappelijke 'common ground' kan partijen bij elkaar brengen.

6.3 De 'human factor'

Een ander deel van de verklaring waarom het proces van NGB leidde tot een 'lock-in' situatie kan worden verklaard op basis van menselijke psychologie. De economen Akerlof en Shiller (2009) geven aan dat menselijke psychologie medebepalend is in

economische processen. Psychologische argumenten spelen volgens hen een belangrijke verklarende rol binnen de economie. Het gaat daarbij om niet-rationele argumenten die menselijke beslissingen bepalen en economisch doorwerken. De argumenten vertrouwen, redelijkheid en verhalen bleken in het geval van NGB een rol te spelen.

Vertrouwen

Een van de psychologische factoren is 'confidence' oftewel vertrouwen. Vertrouwen speelt een belangrijke rol bij bijvoorbeeld het nemen van investeringsbeslissingen. Wanneer iemand het vertrouwen van de ander wil winnen, moet hij in zijn argumentaties en handelingen zoveel mogelijk bij de belevingswereld van de ander aansluiten. Tegelijk gaat het om een opschorting van onzekerheden, risico's en onwetendheid. In het proces van NGB hebben de gemeente en provincie geprobeerd om het vertrouwen van andere betrokkenen te winnen met rationele redenen van duurzaamheid (werkgelegenheid, uitstraling, innovatie, dierenwelzijn) die niet aansloten bij de beleving van bewoners. Er ontstond enerzijds een vertrouwenspositie waarbij het gemeentebestuur redenerend vanuit een regionaal perspectief van duurzaamheid, innovatie en ondernemerschap veel vertrouwen hadden in het NGB terwijl anderzijds andere actoren (de configuratie 'Geen megastal in Grubbenvorst') redenerend vanuit een lokaal perspectief, weinig positiefs voor de lokale gemeenschap verwachtten. Vervolgens ontstond een spiraal van wantrouwen, waarbij elk argument dat gegeven wordt vanuit een verschillende beleving werd geïnterpreteerd en het bestuur zelf (de persoon) ook onderwerp van wantrouwen werd (Termeer c.s. 2009: 26).

Redelijkheid

Een andere psychologische factor is 'fairness' (redelijkheid). Dit speelde onder meer een rol in de verhouding tussen ondernemers en de gemeenteraad. Op 8 juli 2008 gaf de gemeenteraad van Horst het NGB permissie zich te vestigen in Grubbenvorst, maar koppelde dit aan een aantal additionele duurzame randvoorwaarden. Dit zette kwaad bloed bij de ondernemers. Zij ervoeren de extra voorwaarden als 'niet fair' (Horlings, 2010b).

Het punt van ´niet fair´ wordt ook door de tegenstanders ervaren. `als je door deze regio rijdt, wat toch echt een plattelandsstreek was, dan zie je dat het van Venlo naar Sevenum één groot industrieterrein is geworden. Binnen een tijdsperiode van tien, twintig jaar is het helemaal veranderd. De kloof tussen wat de bevolking wil en waar de ambitieuze bestuurders van het CDA op mikken, is enorm geworden.' en 'Waar plaats is, in Oost-Duitsland en zo, daar moeten ze zoiets doen', zegt Bergs. 'Hier is het vol. Dit is platteland, daar moeten ze niet zo'n tempel neerzetten.' Hij overziet nog eens het veld waar straks de hoogste van de twee megastallen zal verrijzen. Mismoedig schudt hij het hoofd: 'En zoe were wej ôs ganse laeve besodemieterd.' (Bron: Groene Amsterdammer, 23-05-2008)

Verhalen

Een derde psychologische factor zijn ‘stories’ (vgl. Hayer, 1995).: ‘The human mind is built to think in terms of narratives, of sequences of events with an internal logic and dynamic that appear as a unifies whole..’ (Akerlof en Shiller, 2009: 51). Verhalen kunnen worden gezien als virussen die zich verspreiden en invloed hebben op het vertrouwen. Door Telos is eerder in een strategisch advies over gebiedsontwikkeling het belang van ‘storylines’ benadrukt als basis voor het mobiliseren van gebiedspartijen rond een gedragen agenda (Horlings c.s., 2009).

In het geval van NGB speelde het verhaal van de ‘megastal’ een dominante rol. De megastal heeft een negatief imago, wat onder meer tot uiting komt in de regelmatig gebruikte term varkensflat. Pogingen om een neutrale term te gebruiken zoals agri-business park hebben tot dusver weinig ingang doen vinden. Daarbij speelden de volgende factoren in de ‘story-telling’ een belangrijke rol.

Het verhaal van het NGB heeft het beeld opgeroepen van *anonimisering*, een loskoppeling van het besef waar voedsel vandaan komt, hoe het wordt geproduceerd en verlies van de menselijke maat. Dit is een dimensie die de hele intensieve veehouderij raakt, niet alleen het NGB. Dat maakt het ook moeilijk grijpbaar vanuit het initiatief zelf. Zoals een van de respondenten aangeeft: ‘Het is moeilijk om aan te geven wat nu exact de weerstand tegen de grootschalige productie oproept. Het is duidelijk dat het wel een bepaalde snaar raakt bij mensen. Het zit hem misschien deels ook in de anonimisering. De samenleving herkent en accepteert niet meer waar ons vlees vandaan komt. De menselijke herkenningsmaat is verdwenen, het is een industrieel productieproces, dat is er nu al’. (bron: interview)

Ten tweede is het verhaal van het NGB een *verhaal van buiten af*. Letterlijk, omdat de ondernemers met uitzondering van Vullings niet uit de gemeente komen. De bewoners voelen zich niet betrokken bij de ondernemers en zien het als niet passend in het verhaal van 'hun' gebied, dat elementen van een open landschap omvat.

Ten derde is het verhaal van NGB *technisch.* Het gaat uit van een beheersbaar en gesloten productieproces, waarbij het bedrijf wordt beschreven als een input-output systeem, waarbij gecontroleerd aan de diverse knoppen kan worden gedraaid zoals dierenwelzijn en milieu-effecten. Dit staat op gespannen voet met het landbouwverhaal dat mensen bewust of onbewust in hun hoofd hebben. Dat verhaal wordt geleidelijk aan opgebouwd, van de puzzels met boerenplaatjes in de kindertijd, de beelden van ‘koe in de wei’ die mensen kennen, tot persoonlijke ervaringen met agrarische familieleven.

Ten vierde zijn bij het *omgaan met de bezwaren van de omwonenden* psychologische inschattingsfouten gemaakt. Bezwaren werden als te emotioneel gezien en onvoldoende serieus genomen. Direct omwonenden zijn zelf ook actief in de agrarische sector. Er zijn agrariërs die als omwonende geen moeite hebben met het NGB. Anderen hebben dat wel. Het proces van schaalvergroting wordt op zich begrepen. Daar lijkt bij deze omwonende tegenstanders ook niet de bron van verzet te liggen. Het gaat meer om een principiële opvatting over landbouwproductie. Zoals eerder is

aangegeven ontstond er door de herkenning van elkaars positie een coalitie tussen huisartsen, inwoners en agrariërs in Grubbenvorst. Er is dus geen sprake van een homogene groep agrariërs. Dit is vooraf niet zo vanuit het NGB-initiatief ingeschat.

Ten vijfde speelden *de media* een rol in de story-telling. Media pikken verhalen sneller op als deze dramatischer zijn. In het geval van de NGB zijn de tegenstanders van megastallen geportretteerd als slachtoffers. ‘Maar ook de technische, meer aan duurzaamheid gerelateerde frames worden door de media opgepikt wanneer zij afkomstig zijn van publieke figuren of wanneer sprake is van opmerkelijke uitspraken. Het technische frame dat veel gebruik maakt van referenties naar onderzoek en expertkennis is echter verbonden met positieve berichtgeving en daardoor is ‘onderzoek doen’ vaak bij voorbaat verdacht bij tegenstanders van megastallen’ (Termeer, c.s. 2009: 32).

Tot dusver beschreven we menselijke psychologische factoren die een negatieve rol hadden op het proces. Op verschillende momenten is echter ook *persoonlijk leiderschap* getoond. Op institutioneel niveau kan bestuurlijk leiderschap de ontstane impasse doorbreken, niet door inzet van ‘doorzettingsmacht’, maar door de dialoog te faciliteren. Zoals een van de respondenten het uitdrukte: ‘De belangrijkste voorwaarden voor het vervolg zijn: bestuurlijk lef hebben en visie. Het gaat over gevoel, visie en lef hebben ten aanzien van de gewenste ontwikkeling. Het gaat over de werkelijkheid’.

6.4 Dynamiek in het gebied

Lock-in tussen de domeinen duurzaamheid, innovatie en lokale eigenheid

Een belangrijke blokkade ontstond in de relaties tussen (beelden en waarden t.a.v. duurzaamheid), innovatie en (gebrek aan) lokale eigenheid (endogeniteit). Het NGB is innovatief ten aanzien van een technische vorm van duurzaamheid, maar dit wordt niet op waarde geschat doordat ze botst met het beeld van duurzaamheid dat lokale bewoners (deels directe omwonenden en deels inwoners van de kern Grubbenvorst) hebben, zoals in de voorgaande paragraaf is geschetst. Dit wordt versterkt door het gebrek aan lokale eigenheid van het NGB. Het NBG maakt niet of nauwelijks gebruik van lokale bronnen en de winst van NGB leidt (althans in de opinie) niet tot lokale waardetoevoeging. Het concept komt ondanks dat er invulling is gegeven aan praktische bezwaren, niet tegemoet aan lokale bezwaren op het punt van accumulatie van ontwikkelingen in het gebied en niet op het principiële punt van intensieve veehouderij en wordt daardoor deels ervaren als een 'Fremdkörper'. Vanuit de voorstanders wordt gesteld dat er toch al zoveel tegemoet is gekomen aan bezwaren en dat het 'op een gegeven moment ook ophoudt en het project gerealiseerd moet worden.' Je kunt niet van een initiatief verwachten dat de oplossing voor NIMBY-effecten wordt gevonden, want die is er niet, is de argumentatie.
De relatie tussen (beelden van) duurzaamheid, innovatie en lokale eigenheid wordt beïnvloed door het domein van sociaal kapitaal (van bewoners, fracties, ondernemers, media) en institutionele netwerken die beiden als katalysator fungeerden. De communicatie tussen bestuur en de lokale bewoners kwam laat op gang. Het

onderwerp liet zich gemakkelijk dramatiseren, wat ondermeer blijkt uit het gebruik van termen zoals megastallen en varkensflats. De media introduceerden landelijke bezwaren tegen megastallen in de discussie en hebben een belangrijke invloed gehad op het besluitvormingsproces (Termeer, 2009: 28-32). Institutioneel mobiliseerde de SP de lokale bewaren. De stuurgroep kon dit niet neutraliseren want werd als een 'fangroep' gezien. Een aantal actoren werd als niet-neutraal beschouwd (o.a. een aantal onderzoekers van de WUR). LNV centraal was intern ambivalent.

Blokkade tussen de domeinen organisatie van markten en institutionele arrangementen

Een andere blokkade heeft te maken met de wisselwerking tussen de organisatie van markten en de institutionele omgeving. Zoals eerder is geschetst, vergt het ontwikkelen van NGB een groot aantal investeringen in de voorbereiding- en implementatiefase. Niet alleen financieel, maar ook politiek-bestuurlijk en maatschappelijk. Er is een onbalans tussen wat van enkele innovatieve ondernemers wordt verwacht als pioniers in duurzaamheid, en de rol van overheden en kennisinstellingen die structureel gefinancierd zijn.

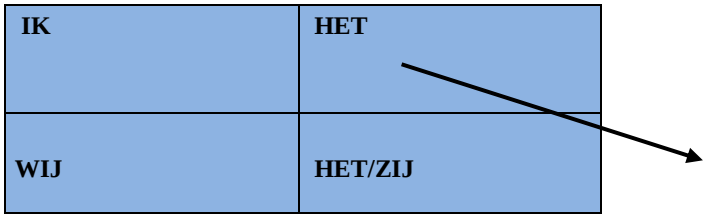
Overheden investeerden wel in het bijeenbrengen van partijen, het wegnemen van bestuurlijke hobbels en het creëren van draagvlak (via communicatie en onderzoek). Echter, wetgeving, regels en procedures vertragen de realisatie. Op verschillende overheidsniveaus hebben overheden verantwoordelijkheden. In de beslissingsketen ontstond ambivalentie in de communicatie een diffusie van de macht en gebrek aan leiderschap.

De relatie tussen markten, institutionele netwerken en duurzaamheid werd beïnvloed door de media, waardoor de ondernemers werden belast met nationale en politieke discussies rond megastallen in het algemeen. De totale 'investeringslast' voor de ondernemers heeft hierdoor een kritiek punt bereikt.

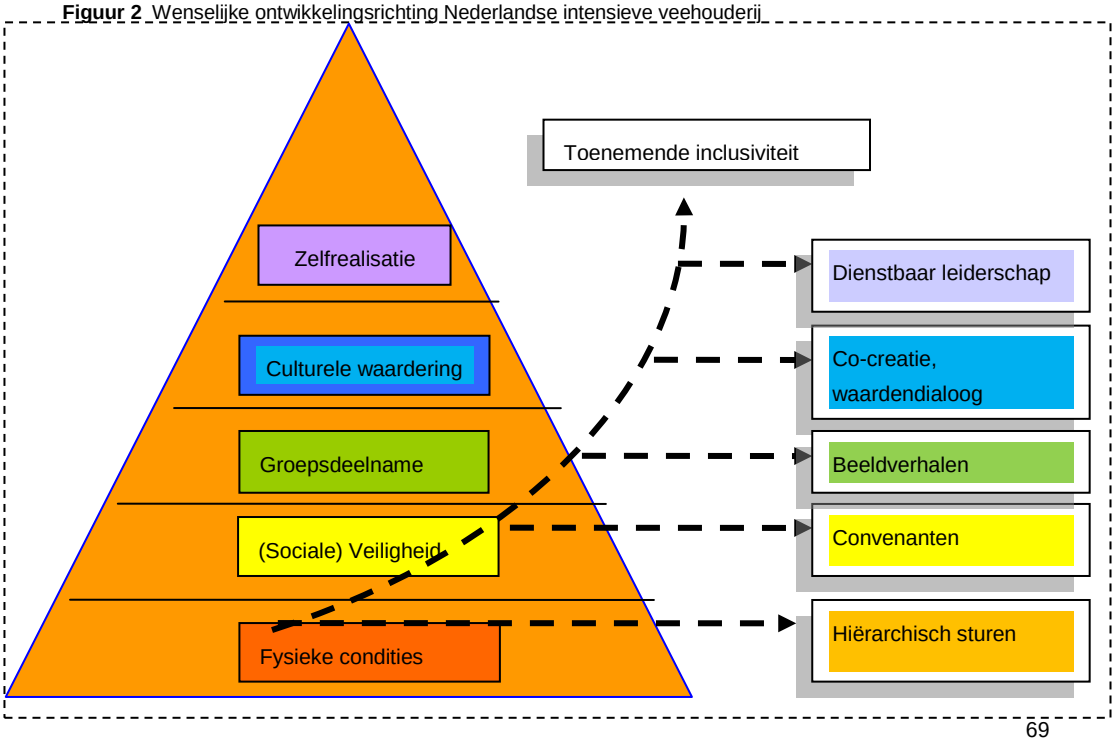
7 Kansruimte voor het NGB

In een impasse situatie als dat van het NGB kan een aantal richtingen en perspectieven voor vervolg worden aangegeven. We starten daarbij vanuit de mogelijkheden die het persoonlijk leiderschap bieden bij het overstijgen van de huidige lock-in. Vervolgens zullen we die toepassen op de verschillende betrokken actoren.

We hebben eerder onderscheid gemaakt in de verschillende vormen van persoonlijk leiderschap. Om uit de huidige impasse te komen en op zoekt te gaan naar ruimte voor oplossingen, is het noodzakelijk dat er een verschuiving optreedt bij de verschillende betrokken partijen in de intensieve veehouderij.

Figuur 2 Wenselijke ontwikkelingsrichting Nederlandse intensieve veehouderij

Figuur 3: stadia van duurzame ontwikkeling en overheidssturing.

De overheid neemt in deze analyse een belangrijke plaats in. We zullen deze verschuiving dan ook wat verder specificeren voor deze centrale actor. We hebben eerder onderscheid gemaakt naar verschillende houdingen van duurzaamheid. Dit heeft consequenties voor de gewenste type overheidssturing, die geleidelijk aan verschuift van regelgerichtheid naar co-creatie (Gerritsen c.s. 2009). Een 'hoger' niveau van duurzame ontwikkeling stelt andere eisen aan actoren. Naarmate de inclusiviteit van aspecten toeneemt, is de inzet van andere beleidsinstrumenten gewenst en een verschuiving van hiërarchische sturing naar co-creatie en vormen van 'horizontal governance'[20]. (zie Tabel 1)

[20] Zie bijvoorbeeld de bijdragen op www.horizontalisering.nl

Tabel 1: Typen en houdingen van overheidssturing. (wijziging van Gerritsen c.s. 2009)

	Hiërarchische sturing	Publieke samenwerking	Interactief beleid	Sturing in communities	Sturing zonder overheid
Actoren	Overheid	Overheid en maatschappelijk middenveld (bedrijven en milieu-organisaties)	Overheid, maatschappelijk middenveld en regionaal betrokken actoren,	Individuen	Wijze samenleving
Typering setting	Bureaucratie, regelgerichtheid (vergunningen, normeringen)	Formele afstemming in beleidsnetwerk (beleidsafspraken, convenanten)	Informeel beleidsnetwerk (regionale beeldverhalen)	Communities of Practice met procesbegeleiding	Vrije netwerk-uitwisseling, dienstbaar leiderschap
Houding	'We rule'	Afstemming overheid en maatschappelijke organisaties	Gezamenlijke doelbepaling, Adaptive management	Co-creatie	Sturen vanuit overvloed

Deze ontwikkeling verloopt via ' ik bepaal via wetten' naar samenwerking tussen publiek en private partijen convenanten en uiteindelijk maatschappelijke co-creatie.

7.1 Persoonlijk leiderschap op verschillende schaalniveaus

Op alle schaalniveaus heeft de transformatie van landbouw betekenis en vraagt een actieve rol van alle betrokkenen. Als één van de partijen het aandeel niet neemt, heeft dat effect voor de andere partijen (in tempo, in belasting, in haalbaarheid). Oplossingen van de ontstane impasse kan alleen als partijen mee willen werken. Het gaat hierbij om onderscheid te maken naar discussie en oplossingen op verschillende schaal (en bestuurs-) *niveaus.* In het vervolgproces is het van belang een meer helder onderscheid te maken naar de rol en verantwoordelijkheid van *verschillende actoren.* Hieronder bespreken we de verschillende schaalniveaus en de bijbehoren actoren.

Nationaal:
Kansruimte ligt in het debat over duurzame Landbouw in Nederland met betrekking tot gezondheid, mestbeleid en wenselijkheid van de industriële vleesproductie. De collectieve dimensies van de maatschappelijk beeldvorming over voedsel moet daarmee recht worden gedaan.

De discussie over wenselijkheid niet voeren is te zien als een vorm van afwenteling op ondernemers zoals die van het NGB. Tot dusver wordt dit gespreksonderwerp in het midden gelaten, en werd het debat nog te weinig pro-actief gevoerd. Het uit de weg gaan van het debat, komt neer op ondersteuning van de logica van de markt. De agrariërs worden dan bijna automatisch gedwongen in de richting van een schaalsprong. Deze ambivalentie tussen duurzame landbouw propageren, in het midden laten wat dat is en vervolgens innovatieve megabedrijven steunen is op zijn

minst verwarrend en potentieel schadelijk voor het vertrouwen in de overheid. De discussie over de intensieve veehouderij in Nederland wordt weliswaar gevoerd maar onvoldoende fundamenteel en tot nu toe niet of nauwelijks op het nationale niveau. De discussie wordt 'bochtje buitenom' gevoerd. Dat is op termijn eroderend voor het overheidsgezag.

De rijksoverheid kan een verbindende forumdiscussie organiseren waarin het de eigen positie ook dient te beargumenteren. Een eerste aanzet om te komen tot een dergelijke positie bepaling kan worden gevonden in het concept van de ‘metropolitan agriculture’ zoals TransForum die probeert te ontwikkelen. Dit concept heeft het in potentie in zich om de verschillende discoursen te overstijgen, en de discussie over de verschillende typen landbouw in Nederland te faciliteren.

De sector heeft een verantwoordelijkheid als het gaat om communiceren van het belang van de sector, maar ook over de onzekerheden rondom zaken als fijnstof en MRSA. Meer onderzoek is hier noodzakelijk. De angst van burgers hierover afdoen als louter irrationaliteit draagt daaraan niets bij. Als de huidige onzekerheid blijft bestaan dan ontstaat er langzaam het beeld dat een duurzaam intensief veehouderijbedrijf gevaarlijk is. Van het georganiseerde niveau, de ZLTO en de LLTB wordt een actieve rol gevraagd.

Provinciaal

Kansruimte op het provinciale niveau ontstaat wanneer een dialoog wordt gevoerd over ‘tweesporen landbouw’ en de wijze waarop dit in het kader van de reconstructie gefaciliteerd kan worden. De provincie kiest nu een procedurele rol en is vooral uitvoerder. Met de reconstructie is in Limburg een inhoudelijke positie ingenomen en vervolgens is niet meer gekeken hoe dat proces zich voltrekt. Enkele geïnterviewden plaatsten de discussie rondom het NGB nadrukkelijk in een bredere discussie rondom de gevolgen van de reconstructie. De reconstructie en de ontwikkeling van de LOG’s heeft voor velen onvoorziene gevolgen gehad in de vorm van de opkomst van de megastallen. De discussie overstijgt hiermee het niveau van regelgeving en planologische procedures.

Lokaal:

De actoren op het lokale niveau zijn de gemeente, de ondernemers, maar ook Behoud de Parel en een groep huisartsen. De kansruimte ontstaat bij inpassing van NGB in het landschap (een goed ontwerp), oplossing van de verkeersvraagstukken, planologische inpassing en communicatie met de bevolking over de accumulatie van de ontwikkelingen in Grubbenvorst. De gemeente zou dus ook de afwegingen rondom het NGB breder moeten trekken. Lokale bestuurders moeten als eerste en vooral uitgaan van hun eigen bevolking en de belangen zoals die door hun burgers worden geformuleerd. Een gebiedsbrede visie op het buitengebied kan daarbij helpen. In deze visie moet dan een afweging worden gemaakt tussen de verschillende initiatieven die daar spelen en de inhoudelijke argumenten voor lokale werkgelegenheid, het economische belang van de gemeente tegenover de leefbaarheid en het milieu.

Voor Behoud de Parel zelf geldt dat men momenteel twee tegengestelde signalen uitzendt: ten eerste dat men in gesprek wil blijven en serieus genomen wil worden in de eigen bezwaren, maar tegelijkertijd dat men er alles aan zal doen om het initiatief te blokkeren, desnoods via de juridische weg richting de Raad van State. Enige zelfreflectie is wenselijk, want in de huidige situatie werkt het wantrouwen het ontdekken van een gedeelde noemer tegen. Verder verdient de aanbeveling die Peter Smeets doet in zijn proefschrift aandacht om een tijdelijke financiering van Behoud de Parel voor het opzetten van een secretariaat. Dit kan een eerste stap zijn om het vertrouwen te herstellen en te laten zien dat de inspanningen van de vereniging serieus worden genomen, zonder dat daarmee een uitspraak wordt gedaan over de opinies van de Vereniging. Het is vanuit dit perspectief betreurenswaardig dat de eerdere maandelijkse gesprekken tussen de verantwoordelijke wethouder en Behoud de Parel zijn gestopt.

Bij de ondernemers van het NGB is het besef dat de ‘licence to produce’ gekoppeld is aan verdiensten op gebied van duurzaamheid duidelijk aanwezig. Voor relatieve buitenstaanders blijft het vreemd dat er zo veel emotionele waarde door de ondernemers wordt gehecht aan het plaatsen van het NGB op een LOG, alsof plaatsing op een industrieterrein het agrarisch-industriële karakter van het NGB volledig teniet zou doen.

De bereidheid tot communiceren over initiatieven, via transparante productinformatie brengen de initiatiefnemers duidelijk tot uitdrukking. Het risico bestaat echter wel dat deze vorm van communicatie wel een grote mate van ‘zendingsdrang’ uitgaat: “Ik zal het nog een keer uitleggen”. Tegelijkertijd is deze gedrevenheid waarschijnlijk echter eerder een pluspunt dan een minpunt, aangezien in het gesprek met Behoud de Parel verschillende keren is aangegeven dat men met de ondernemers achter het NGB eigenlijk relatief weinig problemen heeft. De oprechtheid van iemand als Marcel Kuijpers komt ook bij Behoud de Parel goed over.

7.2 Thema’s en kennisvragen

Er ligt kansruimte voor het NGB ten aanzien van de uitwerking van *verschillende thema’s en kennisvragen.* Onderscheid kan gemaakt worden naar procesmatige vragen en de procedureel-juridisch, financiële en organisatorische vragen van de ondernemers.[21]

Procesmatig:

- Welke ervaringen worden opgedaan met agroparken elders? Welke combinaties lijken succesvol en waarom? In hoeverre is de component intensieve veehouderij van het NGB een aparte dimensie? Welke plaats krijgen emoties in de uitwisseling naast de inhoudelijke en technische informatiestroom?
- Welk regionaal beeldverhaal herkennen alle betrokkenen als een goede vertaling van de identiteit van het gebied? In hoeverre sluit het NGB daar positief op aan en kan

[21] Deze vragen zijn deels gebaseerd op de projectaanvraag NGB.

dat in communicatieve zin de beeldvorming positief beïnvloeden en zo de acceptatie vergroten?
- Zijn de diverse actoren in staat om op dit moment hun rollen in te vullen? Welke begeleiding denken zij eventueel nodig te hebben?

Financieel:
- Hoe dek je de financiële risico's af van de combinatie van individuele en gezamenlijke activiteiten? Welke contracten zijn daarvoor nodig? Hoe zit het met aansprakelijkheid?
- Hoe voorkom je dat bij verkoop van een bedrijf de nieuwe koper niet mee wil doen? Kan dat überhaupt?
- Wat zijn de consequenties als één van de bedrijven failliet gaat? Wat is de impact op het concept als de Bio-energiecentrale failliet gaat?
- De afspraak is om de uitwisseling van stofstromen tussen de bedrijven tegen marktconforme tarieven af te rekenen: Hoe stel je die vast? Wie bepaalt dat? Welke markttarieven worden gevolgd? Welke afrekeneenheden worden gehanteerd (kg droge stof, energiewaarde, mineralengehalte, etc.)?
- Is het mogelijk om groen gas te gaan leveren i.p.v. elektriciteit en warmte op te wekken met een WKK? Is Groen Gas rendabel?

Procedureel:
- Moet Nieuw Gemengd Bedrijf voor de MER en vergunningaanvragen nu als 1, 2 of 3 inrichtingen worden beoordeeld? Hoe voorkom je daarbij dat de combinatie van regelgeving voor de MER en planologische vereisten het totaalconcept om zeep helpt?
- Hoe krijg je een mestleiding (tussen varkensbedrijf en Bio-energiecentrale) gelegaliseerd (is nu niet toegestaan vanwege de mestwetgevingseis van wegen en bemonsteren per vracht mest)? Wat is aan regelgeving nodig indien meer bedrijven op de mestleiding willen aangesloten worden (kosten, registratie, etc.)? Hoe is in dat geval misbruik te voorkomen? Hoe zit het met tracking & tracing? Flexibiliteit en experimenteerruimte kan deze belemmeringen wegnemen.

Organisatorisch:
- Wie is de eigenaar van het concept/merk (Nieuw Gemengd Bedrijf)? Hoe voorkom je dat één partij het concept beschadigt?
- Welke zaken doe je alleen? Welke doe je samen?
- Wat te doen bij uitbreiding van de samenwerking? Stel één van de ondernemers gaat samenwerken met een partij waar de anderen niets aan hebben?
- Hoe is de Bio-energiecentrale een meer regionale functie te geven?
- De Bio-energiecentrale dient een open structuur te krijgen, zodat meer bedrijven kunnen deelnemen: hoe krijg je zo'n dynamisch organisatiemodel goed opgezet?
- Welke zelfstandigheid en opdracht krijgt de directeur van de Bio-energiecentrale: zo veel mogelijk winst maken of alle mest van het varkens- en kippenbedrijf verwerken? (kosten van mestafvoer drukken volledig op de bedrijfskosten, terwijl de kosten en opbrengsten van de Bio-energiecentrale slechts naar rato van het aandelenpercentage merkbaar zijn)

- Hoe zorg je voor veterinaire scheiding tussen de bedrijven onderling en met de Bio-energiecentrale bij het gebruik van een mestleiding (van varkensbedrijf naar Bio-energiecentrale) en lopende banden (van kippenbedrijf naar Bio-energiecentrale)?

Qua organisatie van de kennis moet een balans gezocht worden tussen benodigde expertise en relatief snelle beschikbaarheid voor ondernemers. Een 'pool' van experts die op afroep een quick scan kunnen afgeven helpt hierbij, terwijl tegelijkertijd de kennis voor meerdere Agroparken zich zo organisatorisch laat kanaliseren. De huidige situatie dat per agropark per kennisvraag afzonderlijk gezocht moet worden naar de juiste kennispartners is tijdrovend en deels onnodig kostbaar voor de innovatieve initiatieven.

8 Conclusies

De onderzoeksvraag van de studie luidde: 'Wat kan geleerd worden van de ontwikkeling van het NGB tot dusver: welke blokkades, knelpunten en kennisvragen doen zich voor en wat is de speelruimte voor een duurzame landbouwinnovatie?'
Ter beantwoording van de hoofdvraag is gebruik gemaakt van een conceptueel kader dat in staat stelt om blokkades en de vervlechting daarvan tot een lock-in te analyseren. Elementen van het conceptueel kader zijn discoursen (geworteld in opvattingen over ecologische modernisering), de ‘human factor’ inclusief persoonlijk leiderschap en duurzaamheidhoudingen.

De *discoursen* in de casus NGB zijn gekenschetst als het agro-industriële discours, het agro-ruralistische en het post-productivistische discours. Terwijl bewoners bezwaren aanvoerden tegen de industriële vorm van productie en de wenselijkheid aangaven van meer traditionele, grondgebonden familiebedrijven (wat verwijst naar het agro-ruralistische discours) en de noodzaak om de kwaliteit van het landschap te behouden (wat verwijst naar het post-productivistische discours) benadrukten de voorstanders van NGB vooral de (technisch duurzame) productie kenmerken van het Nieuw Gemengd Bedrijf en voerden economische en eco-efficiëncy argumenten aan op basis van het agro-industriële discours.

Deze industrieel-economische visie op landbouw biedt echter weinig tot geen perspectief op sociaal, cultureel, en politiek niveau en is bovendien weinig afgestemd op de eigenheid van ruimte en plaats. In het geval van NGB zijn de beoogde doelstellingen in termen van beoogde bedrijfsefficiency, ruimte, landschap, milieu, dierwelzijn, logistiek, energie, en gezondheid nog geen bewezen praktijk.

Dit verklaart voor een deel de lokale bezwaren. Het verklaart ook waarom de dynamiek zich in het gebied ontwikkelde tot een lock-in tussen de rurale domeinen innovatie, duurzaamheid en regionale eigenheid. Het concept komt onvoldoende tegemoet aan lokale bezwaren en wordt daardoor deels ervaren als een 'fremdkörper'. Het NBG maakt niet of nauwelijks gebruik van lokale bronnen en de winst van NGB leidt (althans in de opinie) niet tot lokale waardetoevoeging.

Er ontstond tevens een blokkade in de wisselwerking tussen de organisatie van markten en de institutionele omgeving. Het ontwikkelen van NGB vergt een groot aantal investeringen in de voorbereiding- en implementatiefase. Niet alleen financieel, maar

ook politiek-bestuurlijk en maatschappelijk. De bewoners investeerden veel in het organiseren van tegenmacht. Er is een onbalans tussen wat van enkele innovatieve ondernemers kan worden verwacht als pioniers in duurzaamheid, en de rol van overheden en kennisinstellingen die structureel gefinancierd zijn.

Persoonlijk leiderschap werd door verschillende betrokkenen getoond tijdens het proces. Dit was echter niet voldoende om de botsende beelden, de verschillende typen logica en de procesmatige knelpunten te hanteren. Leiderschap richtte zich vooral op groepsvorming van mensen met gelijksoortige opinies ('bonding') en op externe partijen en overheden ('linking') maar te weinig op het slaan van bruggen naar partijen met andere opinies ('bridging'). Zo ontstond een kloof tussen de mensen die emotionele argumenten hanteerden en de 'technisch-rationalisten'. De *human factor* kwam tijdens het proces niet alleen tot uiting in de individuele dimensie van persoonlijk leiderschap.

Aspecten als een gebrek aan vertrouwen, een gevoel van 'onredelijkheid' bij bewoners en ondernemers en verhalen over megabedrijven, versterkt door de media, speelden een belangrijke rol. Botsende beelden bepaalden de dynamiek in het proces.

De invalshoek *duurzaamheidhoudingen* geeft een verdere verdieping en laat ten eerste zien dat er verschillen zijn in de mate inclusiviteit waarmee over NGB en landbouwontwikkeling wordt gesproken. De initiatiefnemers willen waarde creëren door op vier deelmarkten actief te zijn: de markt van bulk, kwaliteit, imago en inspiratie. Imago en inspiratie komen nog niet uit de verf, zo blijkt uit de tegenstand. Het concept NGB is echter volgens de tegenstanders onvoldoende ten aanzien van duurzaamheidaspecten als esthetiek (landschap/ontwerp), inbedding in de lokale situatie, gezondheid en dierenwelzijn.

Ten tweede geven de duurzaamheidhoudingen richting aan de rollen die de diverse partijen kunnen vervullen. In deze complexe situatie van het NGB kan geen der betrokkenen zelfstandig een optimale duurzame gebiedsontwikkeling realiseren. Er zal richting gegeven moeten worden aan een gezamenlijke verbinding gericht op de toekomst van het gebied. Partijen volharden op dit moment in hun gelijk, deels vanuit overtuiging, deels door de opgebouwde ervaringen het als moeilijk ervaren om vertrouwen in elkaar te stellen. Illustratief is de brief van Behoud de Parel in 2009 waarin het vertrouwen in wethouder Litjens wordt opgezegd. In het vervolgproces is het van belang een meer helder onderscheid te maken naar de rol en verantwoordelijkheid van *verschillende actoren.*

Vanuit de bevolking is er nog te weinig besef van eigen verantwoordelijkheid voor de wijze waarop voedsel wordt geproduceerd. Consumenten kunnen 'stemmen met hun voeten en mond' en via koop- en eetgedrag verantwoordelijkheid nemen. Ten aanzien van de bewoners verenigd in Behoud de Parel kan zelfreflectie op de wijze van kijken naar het NGB-initiatief het huidige wantrouwen doorbreken en een startpunt zijn voor een gezamenlijke zoektocht naar een gedeelde noemer voor grootschalige en intensieve landbouw. De ondernemers hebben een rol ten aanzien van het communiceren , het bieden van transparantie in productinformatie en het werken vanuit het besef dat de 'licence to produce' ook gekoppeld is aan verdiensten op gebied van

lokale duurzaamheid. De landbouworganisatie (ic. LLTB) kan een actievere rol spelen om de gevolgen van een agro-industriële ontwikkeling van de landbouw te agenderen, te verhelderen en te doordenken. Financiers en investeerders hebben een rol in het zich uitspreken voor duurzame ontwikkeling, op dit moment worden nog veel intensieve bedrijven gefinancierd die door hun opzet niet bijdragen aan duurzaamheidwinst.

Overheden kunnen een bijdrage leveren aan het stimuleren van het bij elkaar brengen van partijen op verschillende niveaus (‘linking’) en het overbruggen van de verschillende visies van actoren (‘bridging’). Op dit moment botst de instrumentele en institutionele logica van de overheden met de situationele en culturele logica van tegenstanders. Omgaan met deze spanning vergt een overheidsrol die een debat op waarden niveau faciliteert om zo op zoek te gaan naar de ‘common ground’.

Wij zien dan ook ruimte voor het aangaan van een maatschappelijke dialoog over de schaalvergroting intensieve veehouderij in Noord-Limburg, waarbij vanuit de regionale identiteit, het gebiedsverhaal, gezocht kan worden naar gemeenschappelijke noemers.

Een dergelijke, vanuit het openbaar bestuur georganiseerde dialoog, voorkomt ook dat afzonderlijke initiatieven zoals het NGB belast worden met vraagstukken die het initiatief overstijgen. Conditie is dat gemeente en provincie het opbrengen om de eigen discourspositie tijdelijk te parkeren. Dat is mogelijk indien een hoge duurzaamheidhouding wordt ingevuld: omwille van een hoger en achterliggend maatschappelijk belang. De karakteristiek van het debat is zodanig impactrijk dat niet volstaan kan worden met een standpunt dat uitgaat van de stelling dat het openbaar bestuur 'er nu eenmaal voor is om moeilijk keuzes te maken'.

Ten aanzien van ruimte voor ondernemers zijn er daarnaast gerichte kennisvragen die in faciliterende beantwoord kunnen worden voor de ondernemers. De ontwikkelde antwoorden kunnen ook bij Agropark-ontwikkelingen elders van nut zijn, omdat deels de systeemkenmerken dezelfde zijn voor heel Nederland en de zorgen die leven deels vergelijkbaar zullen zijn. Met name bevelen we nader onderzoek aan naar de vraag in hoeverre een innovatief, *landschappelijk ingepast ontwerp*, gekoppeld aan communicatie over de milieuvoordelen, maatschappelijke zorgen (deels) kan wegnemen.

De facilitering van de kennisvragen kan via een expertisepool, waarin open kennis wordt uitgewisseld en praktische vragen kunnen worden opgepakt. Het gaat daarbij niet om de meer programmatisch te organiseren studies zoals naar de potentiële gezondheidseffecten van de intensieve veehouderij.
Daarnaast bevelen we vervolg onderzoek aan naar ervaringen met agroparken elders als expressie van de industriële economie en de ruimtelijke, sociaal-culturele en bestuurlijke aspecten daarvan.

9 Literatuurlijst

Accon-AVM adviseurs en accountants (2009); Haalbaarheidsstudie naar mogelijkheden Groen Gas op het Nieuw Gemengd Bedrijf Horst aan de Maas, Horst aan de Maas.

Arcadis (2006), Startnotitie Nieuw Gemengd Bedrijf - Horst aan de Maas (startnotitie MER).

Boerderij (2007), Onafhankelijk blad voor de landbouw, Kerstthema 18 december 2007 ´Limburgs dorp in greep van megastal, hoe heel Grubbenvorst worstelt met groots boerenplan'.

Batterink, M.H. (2009); Profiting from external knowledge How companies use different knowledge acquisition strategies to improve their innovation performance Wageningen.

Bristow, G. and P. Wells (2007), Enbedding eco-industrialism into local economies: the search for sustainable business and policy paradigms, Progress in Industrial Ecology-An International Journal, 2007 vol 4, 205-218.

Chesbrough, H. (2003). Open innovation, the New Imperative for Creating and Profiting from Technology. Boston.

Christoff, P. Ecological modernisation, ecological modernities. *Environmental Politics* 5 (3), 476 – 500.

Commissie Wijffels (2001). Toekomst voor de Veehouderij; agenda voor een herontwerp van de sector, Ministerie LNV.

Dorpsraad Grubbenvorst, Jaarverslag 2008.

Dryzek, J.S. (1997) The politics of the earth: Environmental discourses, Oxford.

Frouws, J. (1998), The contested redefinition of the Countryside: an analysis of rural discourses in the Netherlands, Sociologica Ruralis 38(1) 54-68.

Geels, F.W. (2009), Foundational ontologies and multi-paradigm analysis, applied to the socio-technical transition from mixed farming to intensive pig husbandry (1930–1980) in: Technology Analysis & Strategic Management Vol. 21, No. 7, 805–832.

Gemeente Horst (2010), Landschapsplan LOG Witveld, Horst.

Gerritsen, A., R. Kranendonk, F. van den Bosch (2009); Governance: kans of barrière voor doelbereiking? Verdrogingsstijlen als gebiedsgericht beleid en de consequenties hiervan voor te hanteren sturingsstijlen, in: Breeman, G., H. Goverde, K. Termeer (red.)

Governance in de groen-blauwe ruimte, handelingsperspectieven voor landbouw, landschap en water, Assen, 68-85.

GGD Limburg-Noord (2009) Rapport Intensieve veehouderij Gemeente Horst aan de Maas.

Hajer, M. (1995), The Politics of Environmental Discourse: ecological Modernization and the Policy Process, Oxford.

Hajer, M., (2000) Politiek als vormgeving, Amsterdam.

Hermans, F., I. Horlings, P.J. Beers and H. Mommaas (2010) The contested redefinition of the sustainable countryside; revisiting Frouws' rurality discourses. Sociologia Ruralis, 50 (1), 46-63.

Hoes, A-Ch, B. Regeer, J. Bunders (2008), Anticipating public protest in niche experiments, Amsterdam.

Horlings, I., G. Remmers and T. Duffhues (eds.) (2009) Bezieling, de X-factor in gebiedsontwikkeling, Tilburg.

Horlings, I., J. Hinssen, W. Haarmann (eds) (2009), Afstand en betrokkenheid. Perspectieven op duurzame gebiedsontwikkeling. Tilburg.

Horlings. I. en T. Marsden (2010). Towards the real green revolution? Exploring the conceptual dimensions of a new ecological modernisation of agriculture that could 'feed the world', BRASS Working paper, Cardiff, UK.

Horlings, I. (2010a) Vitality and values; the role of leaders of change. In: Horlings, I. (eds.) Vital coalitions, vital regions; partnerships for sustainable, regional development, Wageningen.

Horlings, I. (2010b) Pathways for Sustainable Regional Development: Strategies and Vital Coalitions. In: In: Horlings, I. (eds.) Vital coalitions, vital regions; partnerships for sustainable, regional development, Wageningen.

Jänicke, M. (1984). Umweltpolitische Prävention als Okologische Modernisierung Industrieller Strukturpolitik, Berlin.

Jeremy Seabrook (1986) 'Needs and Commodities' in: Ekins, P. (ed.) The Living Economy, A New Economics in the Making, Londen, 55-67.

Kool, A., I. Eijk en H. Blonk (2008) Nieuw Gemengd Bedrijf, duurzaam en innovatief? Blonk Milieuadvies BV, Gouda.

KnowHouse (2010), Nieuw Gemengd Bedrijf, al doende leert men. Projectplan SAIL aanvraag 2010.

Kuijpers, M. (2007), Presentatie Nieuw Gemengd Bedrijf, Heeswijk Dinther.
LNV, Strategische Verkenning 2009-2019, Den Haag 2009.

Mansfeld, M.J.M. van; Wintjes, A.L.W.; Jonge, J.M. de; Pleijte, M.; Smeets, P.J.A.M. (2003); *Regiodialoog: naar een systeeminnovatie in de praktijk* Wageningen.

Marsden, T. (2003) The condition of rural sustainability, Assen.

Milieufederatie Limburg (2007). Sturing geven aan IV, Notitie.

Oranjewoud, (2009), Plan MER Landbouwontwikkelingsgebied Witveld, Notitie reikwijdte en detailniveau, Horst.

Ploeg, J.D. van der (1991). Landbouw als mensenwerk; arbeid en technologie in de agrarische ontwikkeling. Muiderberg.

Raad voor Dieraangelegenheden (2008) Dierenwelzijn en diergezondheid op Megabedrijven in Nederland. Een advies op verzoek van de Tweede Kamer, februari 2008, RDA 2008/02.

Schans, van der F., E. Hees (2008); Megastallen nader bekeken, Quick-review op basis van recent verschenen rapporten, Culemborg.

Smeets, P. (2009); Expeditie Agroparken; Ontwerpend onderzoek naar metropolitane landbouw en duurzame ontwikkeling. Wageningen.

Sotarauta, M. (2002). Leadership, Power and Influence in Regional Development. A Tentative Typology of Leaders and their Ways of Influencing. In: M. Sotarauta and H. Bruun Nordic (eds.), Perspectives on Process-Based Regional Development Policy. Stockholm, 182-207.

Sotarauta, M. (2005), Shared Leadership and Dynamic Capabilities in Regional Development. In: I. Sagan & H. Halkier (eds.), Regionalism Contested; Institution, Society, Governance, 53-72.

Susskind L. and J. Cruikshank (1987), Breaking the Impasse: Consensual Approaches to Resolving Public Disputes, New York.

Termeer, K. (2006). Vitale verschillen en maatschappelijke innovatie. Oratie WUR, Wageningen.

Termeer, C.J.A.M. , M. van Lieshout, G.E. Breeman en W.D. Pot (2009) Politieke besluitvorming over het landbouwontwikkelingsgebied Witveldweg in de Gemeente Horst aan de Maas, Wageningen.

Tops, P.W., & Hendriks, F. (2004). Governance as Vital Interaction: Dealing with Ambiguity in Interactive Decisionmaking. Paper presented at the International Conference on Democratic Network Governance, Copenhagen, Denmark, 21-22 October 2004.

Tribune (2008), SP blad.

Trouw (2008) 'Megastallen leiden tot verplaatsen Limburgs dorp', Trouw, 26 sept.2008.

Van der Peet, G., K. Eilers en C. van der Peet-Schwering (2008) State of the art megabedrijven intensieve veehouderij, Wageningen.

Veldkamp, A., A.C.V. Altvorst, R. Eweg, E. Jacobsen, A.V. Kleef, H.V. Latesteijn, S. Mager, H. Mommaas, P.J.A.M. Smeets, L. Spaans and J.C.M.V. Trijp.(2009). Triggering transitions towards sustainable development of the dutch agricultural sector: Transforum's approach. Agronomy for Sustainable Development 29: 87-96.
Wilber, K. (2000). Integral Psychology; Consciousness, Spirit, Psychology, Therapy. Boston.

Vonk, R. et al. (2010) Pleidooi voor een duurzame veehouderij. Einde aan de georganiseerde onverantwoordelijkheid. [http://www.duurzameveeteelt.nl/]

Zoeteman, K. (2009), Gaia logica, een nieuwe manier om met de aarde om te gaan, Zeist.

Bijlage 1

Lijst respondenten

- R. Pothoven 10-09-2009 en 21-01-2010 Horst ad Maas (KnowHouse)
- A. Spierings 15-09-2009 Eindhoven (Min LNV RDZ)
- J. Reus 17-11-2009 Den Haag (Min LNV Beleidskern)
- Fr. Tielrooij 1-12-2009 Den Haag (Platform AgroLogistiek)
- L. Litjens en M. Bouwmans 07-01-2010 Horst aan de Maas (Gemeente Horst ad Maas)
- M. Kuijpers 20-01-2010 Heeswijk-Dinther (Kuijpers Kip)
- R. Eweg 21-01-2010 Wageningen (TransForum)
- G. Driessen 10-02-2010 Horst ad Maas (Provincie Limburg)
- P. Smeets 12-02-2010 Wageningen (WUR)
- A. Vollenberg en P. Geurts 19-03-2010 Horst ad Maas (Behoud de Parel)

- Groepsdiscussie Community of Practice Transitienetwerk 4-02-2010 Utrecht.
- Groepsdiscussie Regionale Directie Zuid ministerie LNV 15-03-2010 Eindhoven.

Bijlage 2

Chronologie Horst aan de Maas

(Gebaseerd op Termeer c.s. 2009 en aangevuld)

September 2003 aanbieding van het Limburgse (ontwerp) Reconstructieplan door gedeputeerde Ger Driessen aan LNV minister Cees Veerman.
In maart 2004 wordt het Reconstructieplan Noord- en Midden-Limburg door Provinciale Staten van Limburg vastgesteld. De ministeries van LNV en VROM keuren het in april 2004 goed.

Eind 2004 vindt het eerste gesprek plaats tussen de initiatiefnemers en de gemeente over de plannen voor het NGB in het zoekgebied LOG Witveld.
Op 7 oktober 2005 wordt Kees van Rooij als burgemeester van Horst aan de Maas geïnstalleerd.

Op 28 november 2005 maakt burgemeester van Rooij voor het eerst melding van het NGB op zijn weblog. Samen met wethouder Joop de Hoon wordt hij in een bijeenkomst met Frans Tielrooij (voorzitter Platform Agrologistiek) en Trudy van Megen (KnowHouse) bijgepraat over het Nieuw Gemengd Bedrijf en wordt er gediscussieerd over het verloop van het project en eventuele rollen van de gemeente. Het Nieuw Gemengd Bedrijf is gestart als een samenwerking tussen intensieve veehouderijbedrijven en glastuinbouwbedrijven die een forse milieuwinst zou moeten opleveren en een stevige vermindering van logistieke kosten (Blog: http://keesvanrooij.web-log.nl/keesvanrooij/2005/11/index.html).

7 maart 2006 gemeenteraadsverkiezingen. Op 18 april worden de nieuwe wethouders Marcella Dings, Arie Stas en Léon Litjens benoemd.
In maart 2006 advies aan B&W om opdracht te geven voor het opstellen van een gebiedsvisie voor het LOG Witveldweg om meer duidelijkheid te creëren over de eisen die aan vestiging in het gebied zullen worden gesteld. Het NGB wordt als aanleiding genoemd.

In de Raadsvergadering van november 2006 wordt voor het eerst gesproken over de invulling van het LOG Witveldweg en het initiatief NGB.

Op 2 november maakt wethouder Litjens voor het eerst melding van het NGB op zijn weblog. Hij was die dag met KnowHouse aanwezig bij de aftrap van de MER procedure met betrekking tot het Nieuw Gemengd Bedrijf. De wethouder schrijft: “Ik ben positief over dit initiatief, omdat het een voorbeeldconcept is van hoe we volgens mij duurzaam kunnen produceren in de intensieve veehouderij.”

Op 8 november 2006 is er een informatieavond voor de inwoners van Grubbenvorst.

Op 24 april 2007 wordt de actiegroep Behoud de Parel opgericht.

In juni 2007 worden in de vergadering van de commissie ruimte verschillende scenario's voor het LOG Witveldweg gepresenteerd.

Op 31 augustus 2007 onthult Grubbenvorster huisarts Monique Baggen de spandoeken met schommelende kinderen met gasmaskers op bij de afritten aan de A73.

In september 2007 vindt een opiniërende behandeling van de gebiedsvisie in de gemeenteraad plaats. De gebiedsvisie voor de ontwikkeling van het landbouwontwikkelingsgebied (LOG)

Witveldweg wordt gezien als eerste stap in de uitvoering van het Reconstructieplan Noord en Midden Limburg. Aangezien in de gemeente van oudsher sprake is van een intensieve veehouderijsector, op dat moment circa 220 bedrijven, en gezien het economische belang, wil het College in een landbouwontwikkelingsgebied voorwaarden scheppen waarmee de sector door middel van innovatie kan doorgroeien tot een sector die duurzaam is, en toekomst heeft.

Naast ruimte bieden voor bedrijven die in extensiveringsgebieden gevestigd zijn of die een knelpuntsituatie vormen voor kernen, wil het College in het LOG Witveldweg ook ruimte bieden voor initiatieven met een duurzaam karakter en een hoog innovatief gehalte. De gebiedsvisie is een instrument om voor het LOG Witveldweg heldere en duidelijke uitgangspunten te formuleren en om een eerste echte vertaalslag in de reconstructie te maken. Ten tijde van de raadsvergadering waren bij het College twee initiatieven bekend van verplaatsers in het kader van de reconstructie en één initiatief dat een knelpunt oplost rondom een dorpskern. Ook was één initiatief bekend waarbij de initiatiefnemers (het concept Nieuw Gemengd Bedrijf) aangaven dat sprake is van een initiatief met een duurzaam en innovatief karakter. Het duurzame en innovatieve karakter van dit initiatief werd op dat moment door het College samen met de LLTB en Stichting Milieufederatie Limburg onderzocht. Naast deze initiatieven is in de toekomst in het LOG Witveldweg nog ruimte voor twee initiatieven.

Op 6 september 2007 organiseert de SP werkgroep Land en Tuinbouw een Noord Limburg informatie en discussieavond. Tijdens de avond zijn er 300-400 mensen aanwezig. Aanwezig waren o.a. de ondernemers van het NGB, Wouter van Eck (milieudefensie), Cees van Bruchem en Peter Groot Koerkamp (WUR).

19 september 2007; Trouw 'Dorp wordt een industriegebied; Bewoners verzetten zich tegen komst megaflats van varkens en kippen'

In september maand start Actiegroep Behoud de Parel met de actie 'Sticker je mening naar buiten'. Met deze actie wil Behoud de Parel de inwoners van Grubbenvorst informeren over alle plannen waarmee Grubbenvorst geconfronteerd wordt. In oktober 2007 wijzen buurtbewoners een uitnodiging van KnowHouse voor een informatieavond over het NGB af. Op 27 oktober start Behoud de Parel een handtekeningenactie tegen het NGB. Op 20 november 2007 stemt de gemeenteraad van Horst aan de Maas in met de uitgangspunten voor de gebiedsvisie. Op 27 november 2007 accordeert het gemeentebestuur de gebiedsvisie.

Op 30 november 2007 protesteren huisartsen en specialisten uit de regio rond Grubbenvorst en Horst tegen de komst van een aantal grootschalige projecten rondom Grubbenvorst, waaronder het NGB vanwege de mogelijke gevolgen van megavee-houderijen voor de volksgezondheid door fijnstof en op mensen overdraagbare dierziekten als vogelgriep en MRSA. Op 4 december 2007 overhandigen huisarts Monique Baggen en longspecialist Adrie Lukker in totaal 31 handtekeningen aan de burgemeester Van Rooij van Horst aan de Maas.

Op 6 december 2007 keert de PvdA zich tegen de komst van het NGB in Grubbenvorst, omdat het Witveld “een open gebied met een bijzonder karakter” wat zo moet blijven.

Op 11 december 2007 vindt een opiniërende behandeling van de gebiedsvisie plaats over de inrichting van het LOG aan de Witveldweg in de gemeenteraad van Horst aan de Maas. Het is een drukbezochte vergadering waarin vele voor en tegenstanders aan het woord komen en die in het teken staat van de komst van het NGB. Enkele fracties in de gemeenteraad (met name CDA en VVD) laten weten dat de vergadering ging over de gebiedsvisie voor het LOG Witveld en nog niet te willen spreken over het NGB.

In januari 2008 biedt de gemeente Horst aan de Maas, vooruitlopend op het besluit over de gebiedsvisie op 12 februari 2008, de gelegenheid om vragen te stellen in een persoonlijk gesprek met wethouder Litjens. Later deze maand houdt de PvdA van Horst aan de Maas een thema avond over grote projecten zoals de komst van een NGB in de gemeente en de visie van de partij hierop. De PvdA is tegen het NGB.

De gemeenteraad van Horst aan de Maas stemt op 12 februari 2008 in met de gebiedsvisie. Met 11 tegen 10 stemmen wordt de gebiedsvisie goedgekeurd.

Tussen februari en mei 2008 vindt het duurzaamheidonderzoek naar het NGB plaats. In opdracht van de gemeente Horst aan de Maas voert Blonk Milieuadvies in 2008 onderzoek uit naar de duurzaamheid en het innovatieve karakter van het NGB en de inpasbaarheid van het NGB. Vanwege de zorgvuldigheid en om de onafhankelijkheid van het onderzoek te benadrukken heeft het gemeentebestuur aan de LLTB en de Stichting Milieufederatie Limburg gevraagd om de opdracht voor het onderzoek te formuleren.

In mei 2008 start de vereniging de Behoud de Parel een burgerinitiatief tegen de komst van megastallen. Uiteindelijk worden 3400 handtekeningen verzameld waardoor het onderwerp door Provinciale Staten behandeld zal worden (1500 handtekeningen zijn vereist).

In juni 2008 vindt een raadsdebat over het Nieuw Gemengd Bedrijf plaats waarbij de gemeenteraad ook belanghebbende partijen uitnodigt. Het gemeentebestuur van Horst aan de Maas besluit op 8 juli 2008 medewerking te verlenen aan een eventuele vestiging van het NGB aan de Witveldweg in Grubbenvorst. Het duurzaamheid-onderzoek en de ingediende zienswijzen heeft een aantal aanbevelingen opgeleverd die ook als voorwaarde gelden in de verdere vestigingsprocedure van het NGB.

15 augustus 2008: In antwoord op vragen van Tweede Kamerlid Van Gent (GroenLinks) stelt minister Verburg dat zij geen gezondheidsgarantie kan geven bij de komst van de megakippenstal, die onderdeel is van het Nieuw Gemengd Bedrijf (NGB) nabij Grubbenvorst.

Op 25 september 2008 doet Peter Smeets (Alterra Wageningen) de uitspraak: “Als je wilt voorkomen dat er her en der in de Peel en Noord Limburg megastallen uit de grond gestampt worden, kun je dat het beste doen door de vestiging van een nieuw, zeer groot agro industrieel gebied ten noorden van Venlo. Dat maakt de verplaatsing van het dorp Grubbenvorst onvermijdelijk.”

September 2009. GGD-rapport “Intensieve veehouderij Gemeente Horst aan de Maas, verschijnt. De conclusie in het rapport is dat het NGB nagenoeg geen negatieve gevolgen zal hebben voor de gezondheid van omwonenden.

6 Oktober 2009 interpellatiedebat op initiatief van de SP-fractie met betrekking tot het verschijnen van GGD rapport Noord- en Midden-Limburg over de effecten van het Nieuw Gemengd Bedrijf op de gezondheidssituatie in Grubbenvorst.

Op 17 oktober 2009 meldt Behoud de Parel niet meer met wethouder (maar wel met de gemeente) Litjens te willen praten. De Grubbenvorster actiegroep zegt het vertrouwen in hem op.

17 november 2009 Verkiezingen Horst aan de Maas. CDA-kandidaat uit Grubbenvorst, 3e op de CDA lijst, wordt niet gekozen in de raad.

4 januari 2010 installatie nieuw college Horst aan de Maas. CDA, Essentie en PvdA-PK maken deel uit van het nieuwe college. Wethouders zijn Brigit op de Laak (PvdA-PK), Leon Litjens (CDA), Ger van Rensch (CDA) Feek Selen (Essentie), Loes Wijnhoven (CDA).

5 januari. De Plan-MER NGB wordt ter inzage gelegd.

3 februari 2010 is er in de raadszaal van het gemeentehuis van Horst aan de Maas een informatieavond over de PlanMER Landbouwontwikkelingsgebied Witveldweg - Notitie Reikwijdte en Detailniveau met ruimte voor het indienen van mondelinge inspraakreacties.

Provinciale Staten van Noord Brabant stellen op 19 maart een grens aan de uitbreiding van varkensstallen en het aantal plaatsen waar groei van veehouderijbedrijven mogelijk is.

27 april 2010 verschijnt het manifest 'pleidooi voor een duurzame veehouderij, einde aan de georganiseerde onverantwoordelijkheid.' Het manifest wordt ondertekend door meer dan 240 Nederlandse hoogleraren, 400 wetenschappers, 325 bedrijven, 50 agrariërs en 180 belangengroepen.

Bijlage 3

Duurzaamheidaspecten van NGB (Bron: Blonk 2008)

Dierenwelzijn

Het NGB onderscheidt zich positief t.o.v. de gangbare intensieve veehouderij sector door beperking van diertransport, hogere overlevingskansen en een diervriendelijke doding bij het slachten van de vleeskuikens.

Diergezondheid

Door het gesloten karakter is het pluimveedeel positief t.a.v. ziektekiemen.

Volksgezondheid

Risico verspreiding van MRSA naar buiten via de lucht is zeer gering. Wat betreft fijn stof geldt dat ondanks de toename van het aantal varkens daalt de emissie van fijn stof bij de varkenslocatie met een kwart daalt.

Ammoniak

De ammoniakemissie van de varkenslocatie van het NGB is minder dan de helft van de ammoniakemissie van het huidige varkensbedrijf (een afname van 12,8 ton NH3).

Energie

De productie van ‘duurzame’ energie (energie uit hernieuwbare bronnen) met mestverwerking is positief.
De afname van transport in het pluimveedeel van het NGB is positief maar heeft een geringe bijdrage in de totale energiebesparing.

Broeikasgassen
Het NGB realiseert 30% – 40% lagere emissie van broeikasgassen dan de referentie.

Geur

De uitbreiding en nieuw vestiging van het aantal varkens op de huidige varkenslocatie van 7000 vleesvarkens naar in totaal 33000 fok- en vleesvarkens in het NGB geeft een vergelijkbare geuremissie ter plekke. Daartegenover staat dat de geuremissie op de huidige pluimveelocatie verdwijnt.

Lokale economie

Het Nieuw Gemengd Bedrijf betekent een uitbreiding van de directe (42-44 fte) en indirecte werkgelegenheid in de regio op MBO-niveau.